

17418

CP 04 H 232

.. ఘోషా యాన ::
భారత వర్షయాత్ర

శాఖాం

17418

గ్రంథకర్త:

వేలూరి సత్యనారాయణగౌర

డి. ఏ., డి. యల్.

Blank Page

A. Sub CP 04 H 232

విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమాల 35.

I

I per dows

And. Collee

Krishnamurthy

ఫా హి యాన్ భా ర త వ ర్ష యా త్ర

బౌద్ధమహాయుగమునకు

K. S. Murthy.

అనుబంధ గ్రంథము.

Kondapurthy

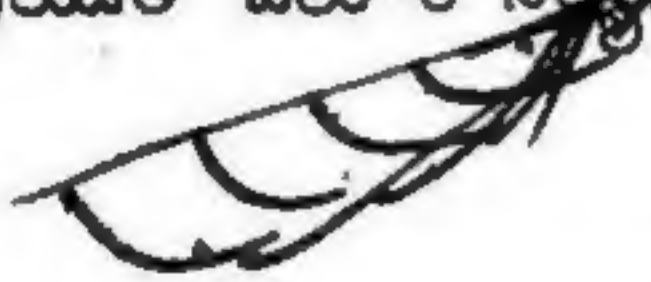

A. Subbarao

K. S. Murthy

గ్రంథకర్త: Kondapurthy

శ్రీయుత వేలూరి సత్యనారాయణగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

Kondapurthy

ద్వితీయ ముద్రణము.

Kondapurthy

ఆంధ్రగ్రంథాలయ ముద్రాక్షరశాల,

బెజవాడ.

Kondapurthy

1936.

సర్వస్వామ్యసంకలితము]

[శల రు 1-4-0.

Blank Page

కృతి సమర్పణము

మదీయమిత్రులు ఆంధ్రభాషాసేవాభిరతులు
 శ్రీ జయంతిపురసంస్థానాధిపతులు శ్రీ వాసిరెడ్డి
 దుర్గాసదాశివేశ్వరప్రసాదరాయ బహద్దరు సుధీ
 మణికి ఈ గ్రంథమును సమర్పించితిని.

గ్రంథకర్త.

Blank Page

౨

తొలి పలుకు

ఇప్పటికి పదునెదు శతాబ్దముల క్రిందట ఘోషియాను అను చీనా యాత్రికుడు నాటి బౌద్ధమతవైభవమును హైందవనాగరికతను వర్ణించుచు వ్రాసిన యాత్రగ్రంథ మింతవరకును తెనుగుభాషయందు లేకుండు టెంత యు సంతాపకరము. ఈకొడువ దీర్చుటకే నే నీ గ్రంథమును వ్రాయు నితని. మఱియు మనయాంధ్రభాషయందు నవలలు, నాటకములు, శతకములు, ప్రబంధములు కుప్ప తెప్పలుగ కలవుగాని చరిత్రగ్రంథము లంత విశేషముగ గన్పింపవు. అది యేమిదౌరాభ్యాసమోగాని మన యాంధ్రయువకులకు నవలలపైగల యభిమానము నాటకరచనలయందుగల యభిలాష వీనిపై లేకున్నది. జగద్విఖ్యాతమై వరలిన భారతజాతి నేడు కాలవశమున అధఃపతనమై పొచ్చినవైభవమును గోల్పడిఅత్యంతదైన్యస్థితియందుపొర్లాడుచున్నది. పరాధీనతయే యీ దుర్గతికి కారణము. ఈ మహాదుస్థితిని తొలగించుటకు మన పొచ్చిన నాగరికతల వర్తింపగల చరిత్రగ్రంథములు మిగులతోడ్పడగలవు. ఈ కారణముగూడ నన్నీ కార్యమునకు ప్రేరేపించినది.

ఇంక గ్రంథవిషయము: ఇది యేగ్రంథమునకును అనువాదముకాదు. జైల్లు, జైగీ మున్నగు సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారుల గ్రంథముల ననుకరించి వ్రాయబడిన యొక స్వాతంత్ర్యగ్రంథము. ఇందు స్వకపోలకల్పన లఘు మాత్రమైన లేవు. ఘోషియాను వ్రాసిన యంశములనెల్ల యున్నవియున్నట్లు ఎట్టిమార్పులనుజేయకయే యథాతథముగ తెనుగుభాషయందు వివరింప ప్రయత్నించితిని. ఈతని యాత్రవృత్తాంతము చదువరులకు సులభముగ గ్రహ్యమగుటకై అచ్చట వ్యాఖ్యల జేర్చితిని. వీనిని పెక్కు గ్రంథముల పరిశోధించి వ్రాసితిని. ఘోషియాను వివరించిన రాజ్యము లిప్పుడు చాలవరకు కాలవాహినిలో గలసిపోవుటచే అవి పూర్వమెచ్చట విలసిల్లినవో గుర్తింప ప్రయత్నించితిని. ఘోషియానుజీవితసంగ్రహమునుగూడ ఇందు జేర్చితిని.

బౌద్ధమతవ్యాప్తికై కట్టబడి భారత శిల్పసౌందర్యముల బెదజల్లు శిలాస్తంభములు, స్తూపములు, విహారములు, చైత్యములు మున్నగు పొచ్చిన

V

కట్టడముల యాకార మెట్లుండునో నూచించుటకు కొన్ని చిత్రపటముల నిందు జేర్చితిని. అతడుపోయినమాగ్గమును దెల్పు భూగోళపటముగూడ ఇందుగలదు. ఇంకను జేర్చవలసిన చిత్రములు లెన్నియో గలవు గాని గ్రంథ మూల్యము పెరిగిపోవునను భీతిచే జేర్చలేదు.

నిన్నీ గ్రంథరచనకు పురికొల్పినది అత్యంత ఉదారస్వభావులును, సరస్వతీపత్రికాసంపాదకులును, శ్రీ జయంతిపురసంస్థానాధిపతులు నగు శ్రీవాసిరెడ్డి దుర్గాసదాశివేశ్వరప్రసాదరావు ఒహద్దరు జమీందారువారు. ఇదివర కెన్నడును ఇట్టి గ్రంథమును వ్రాయవలెనను సంకల్పము నాకు జనింపలేదు. పుణ్యవశమున శ్రీవారితో నాకు పరిచయము గల్గుట సంభవించినది. ప్రసంగవశమున నొకనాడు శ్రీవారు ప్రాచీనహైందవనాగరికతాసౌభాగ్యముల వర్ణింపగల గ్రంథమును దేనినైన వ్రాయరాదా యని నన్ను ప్రోత్సహించిరి. అప్పుడు ఘోషియాను హ్యూనిత్సాంగు మొగస్తనీసుల గ్రంథములు నామదికి స్ఫురించినవి. అప్పటినుండియే నేనీగ్రంథమును వ్రాయసాగితిని. శ్రీవారు బెజవాడ దయచేసినపుడెల్ల నాగ్రంథమును జూచిపోవుచు నాకు పలుతెలుగులప్రోత్సహ మొనరించిరి. హ్యూనిత్సాంగు మొగస్తనీసుల గ్రంథములగూడ వ్రాసి అంధ్రలోకమునకు సమర్పింపవలెననియున్నది. ఈశ్వరానుగ్రహమువలన నివియు శ్రీఘ్రకాలముననే పూర్తి చేయగలనను నమ్మకము గలదు.

ఈగ్రంథమును నేనడుగకుండగనే విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమండలిలో నొక యనుబంధగ్రంథముగ ప్రకటించుట కియ్యకొనినందులకు తన్నుండలి సంపాదకులగు శ్రీ అయ్యదేవర కాశేశ్వరరావుపంతులుగారికి నాకృతజ్ఞతాభివందనము లర్పించుచున్నాను. ఈగ్రంథరచనకు నన్ను ప్రోత్సహించిన శ్రీజయంతిపురసంస్థానాధిపతులకు నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

విజయవాడ,
4—2—25. }

వేలూరి సత్యనారాయణ.

Blank Page

VII

18

ఫాహియా భారతవర్షయాత్ర విషయానుక్రమణిక

ప్రకరణము

పుటలు

1	ప్రయాణము	1—6
2	పెన్నకా భోటను రాష్ట్రముల దర్శించుట	6—10
3	కుస్తానము	10—16
4	సంగుపర్వతములదాటి కీచాయనురాజ్యమును చేరుట	17—18
5	బౌద్ధసన్యాసుల పంచమ పరిషత్సహాసభ, బుద్ధుని యనీశికలములు, కీచారాజ్యము	18—21
6	ఉత్తరభారతమును సమీపించుట	21—23
7	పాంధులు సింధునదీతీరము దాటుట	23—27
8	ఊషంగు (ఉద్యానము)	27—29
9	సుహేలా	29—30
10	గాంధారము	30—31
11	తక్షశిల, స్తూపచతుష్టయము	31—32
12	పురుషపురము, కనిష్క్కుని స్తూపము, గౌతముని కక్షపాల	33—38
13	నగారా	39—44
14	హ్యూకింగుయాత్రకునిమరణము, లోయి, పోహనరాజ్యములు	45—47
15	భీదరాజ్యము	47—48
16	మధుర, మధ్యభారతమునందలి సాంఘికరాజ్యాంగ వ్యవస్థలు	48—57
17	బుద్ధుని స్వర్గారోహణము	57—67
18	కన్యాశుభ్ర	68—69
19	అయోధ్య	69—78
20	కోసలము, జేతవనవిహారము	70—83

ప్రకరణము

పుటలు

21	బుద్ధత్రయము	84—85
22	కపిలవస్తు	85—89
23	రామరాజ్యము	90—92
24	శాక్యసింహుడు రుదిసారి దారాసుతుల వీడినతావు	93—96
25	✓ జెకాలి, శస్త్రపరివర్జితస్తూపము	96—103
26	ఆనందుని యద్భుతమరణము	104—105
27	✓ పాటలీపుత్రము	106—112
28	రాజగృహము	113—116
29	గృధ్రకూటము	117—119
30	శతపక్షిలాగవ్వారము, ఒకానొక బౌద్ధభిక్షుకుని పాణిణిశ్యామము	120—123
31	గయాక్షేత్రము	124—129
32	↓ అశోకనరకము	130—136
33	గురుపాదశైలము	137—138
34	వారణాసి	139—142
35	దక్షిణాపథము, కపోతవిహారము	143—145
36	పాటలీపుత్రము	146—149
37	చంపా, తామ్రలిప్తిరాష్ట్రములు, ఘోషియాను భారతఖండమును వీడి సింహళమునకు బోవుట	150—152
38	సింహళద్వీపము	153—163
39	ఒకానొక యర్హుని దహనసంస్కారము	164—169
40	సింహళతీరమున యోడనెక్కి ఘోషియాను చీనాకు బోవుట	170—180

౪౧

సారనాథ్-యందలి బౌద్ధస్థూపము.

విజ్ఞాన-రత్నావళి-మండలి,

మద్రాసు-పబ్లికేషన్.

యాం స త్ర య ము

ఫా హి యాక్ భారతవర్షయాత్ర

మొదటి ప్రకరణము

ప్రయాణము

ఫాహియాను ఛంగన్నగర* నివాసియగు నొక బౌద్ధ
సన్యాసి. ఈతడుచీనాసామ్రాజ్యమునందలిబౌద్ధశిక్షణ(సూత్ర)
గ్రంథముల జీర్ణావస్థకాంచి మిగులచింతనొంది యాకొరత
దీర్చుటకై యార్యావర్తమునకుబోవ సంసిద్ధుడయ్యెను.

(*) ఛంగన్నగరము పొచ్చిన చైనాసామ్రాజ్యమున ప్రసిద్ధిగాంచినయొక
గొప్పనగరరాజము. పురాతనకాలమునచైనాదేశమున విలసిల్లిన “హన్ను”
‘నూయా’ సామ్రాజ్యముల కిదియే రాజధాని. మన పాంధుడగు ఫాహి
యాక్ జీవించిన కాలమున నీపట్టణము ‘సిన్ను’ రాజ్యత్రయములోని ప్రధాన
రాజ్యమునకు రాజధానియయ్యెను. ఈ నామమున ఒరగుజిల్లా యొక్కటి
‘షేన్నే’ మండలమున నిప్పటికిని గలదు.

‘వాంగ్ ఛే’ ♦ శక , కే హే’ నామ సంవత్సరమున నీతడు. తన మిత్రులగు హ్యుయింగ్, హ్యువై, హ్యుకింగ్, టోచింగ్ * ల వెంటగొని సూత్రగ్రంథముల † నరసి తెచ్చుటకై భారత వర్షమునకు బయలుదేరినాడు.

మన యాత్రికు లట్లు ఛంగన్నగరమునుండి బయలు

♦ వాంగ్ ఛే ఇది యొకశక నామము. ఈశకము క్రీ. శ. 399వ సం. ప్రారంభమై 414 వ సంవత్సరమున నంతమైనది. కాసఫాహియాను క్రీ. శ. 399వ సంవత్సరమున చైనారాజ్యమునుండి బయలుదేరెనని నిరయింపవచ్చును. పై నుదహరింపబడిన ‘కే హే’ సంవత్సరమును 399 వ సంవత్సరమునకు సరియగును. ‘కే హే’ ప్రభవ, విభవ, మున్నగువానివలె చైనాభాషలో నొక సంవత్సరనామము. “విఖ్యాతసన్యాసుల జీవితముల” రచించిన గ్రంథకారుడు తనగ్రంథమున ఫాహియాను భారతవర్షయాత్రకై ‘లంగన్’ శక తృతీయవత్సరమున చైనాదేశమునుండి బయలుదేడెనని వివరించియున్నాడు. లంగన్ శక తృతీయవత్సరమును 399 వ సంవత్సరమే యగును. “లంగన్” యిదియును నొకశకనామమే. ఈశకము “తూర్పుసిన్ను” వంశపు రాజులచే ప్రారంభింపబడినది.

* ఈ నామము లన్నియు ‘ఫాహియా’నను నామము వలెనే, చైనా దేశమున బౌద్ధసన్యాసుల కొసగబడు చిరుదనామావళి.

† శిక్షణగ్రంథములు. సూప్ర, వినయ, అభిధర్మపీఠికలు మున్నగు గ్రంథములకు శిక్షణగ్రంథము అనిపేరు. బౌద్ధవాఙ్మయమున నివి ప్రసిద్ధి గాంచిన గ్రంథరాజములు.

వెడలి లంగు ¶ రాజ్యమును నిర్లమించి కొన్ని దినములకు కీన్వేయి*నృపాలుని రాజ్యముజేరిరి. అంతలో వర్షముతువు ప్రారంభ మయ్యెను. వర్ష కాలమున బౌద్ధసన్యాసులు ప్రయాణము సలుపరాదు •. మన పాంథు లందుచే వర్ష కాలము గతించువరకు నిందేయుండి పిమ్మట బయనమై నౌటాను† భూవరుని రాజ్యమును సమీపించి యాప్రాంతముననున్న 'యాంగ్'లో పర్వతావళులదాటి 'ఛాంగ్ యీ'కి బోయిరి. ఈతరుణమున నీరాష్ట్రమంతయు నరాజక మైకల్లోలభూయిష్టమైయుండుట వలన మన బాటసారు లీరాజ్యమున బ్రయాణమొనర్చుటయే గష్ట మయ్యెను. బాటలన్నియు చోరులకును, దురాచారులగు దుండగీడులకును శరణ్యములై రక్షణశూన్యములై యపాయకరములై యుండెను. అదృష్టవశమున నీదేశమును బాలించు రాజుమాత్రిము దయాశీలుడు. ఈతడు మన పథికులకు దనరాజ

¶ లంగు - పొచ్చిన చైనా సామ్రాజ్యమునందలి యొక తుదక రాజ్యము.

* కీన్వేయినృపాలుడు, పశ్చిమ సిన్నువంశపు రాజులలో రెండవవాడు. సిన్నువంశము పొచ్చినచైనాసామ్రాజ్యమున ప్రసిద్ధిగాంచిన రాజవంశము.

• పార్థనాది కృత్యము లొనర్చుచు బౌద్ధభిక్షువు లేదేని నొక బౌద్ధ మతమున వర్షకాల మంతయు గడుపవలయును. బౌద్ధ మతమున నిదియొక యాచారము.

† నౌటాను భూవరుడు చైనాసామ్రాజ్యమునందలి పశ్చిమ ప్రాంతమున రాజ్యపాలన మొనర్చు యొకనొక నృపాలుడు.

ధానిపట్టణమున నాశ్రయ మిచ్చి, వేయిభంగుల వారి నాదరించి వలయు సౌకర్యముల నొనగూర్చి 'దానపతి' యను బిరుదనామమునకు బూజ్యత నార్జించుకొనెను.

ఇచ్చటనే మన తెరువరులు చేయ్, యూక్, సాంగ్ షో, పోయ్, సాంకింగు మున్నగు మరికొందర చైనాయాత్రికుల దారస్లిరి. వీరును చైనా రాజ్యమునుండి యాత్రార్థమై భారత ఖండమునకు బోవుచుండిరి. ఉభయులకును గమ్యస్థాన మొక్కటియే యగుటచే వార లచ్చట గలసికొనినందుల కెంతయు సంతసింపుచు, మార్గమున నొండొరు లారసినవింతల జెప్పుకొని యానందించుచుసంతోషమున వర్ష కాలమంతయు నిచ్చటనే గడపిరి.

వర్షముతువు గతించినంతనే మనపాంధు లిచ్చటనుండి పయనమై కొన్ని దినములకు చైనాసామ్రాజ్యమునకు పశ్చిమనరిహద్దులలోనున్న 'టన్వాంగు' పట్టణమునుజేరి యొక్కమాస మిచ్చటనుండి మార్గశ్రమం బుడిపికొనిరి. ఇటనుండి మనయాత్రికులు రెండుతెగలుగ జీలిపోయిరి. ఫాహియానును, నాతని నల్వరుమిత్రులును 'పాయాను' మున్నగువారల నీపట్టణమున

యే శాద్ధమత నిర్మాణ పోషణాది ధర్మకార్యము లొనర్చుచు శాద్ధమతవ్యాపనకై తోడ్పడు రాజన్యుల కొసగబడు బిరుదనామము.

† వీరును భారతభూమిని దర్శించుటకై యులువెడలిన చైనాయాత్రికులె. వీరిలో "పోయన్" మిగుల ప్రసిద్ధి నొందినవాడు. ఇతడు భారతవర్షమునుండి దన మాతృదేశమునకు తిరిగి వచ్చినపిదప పెక్కు సంస్కృత గ్రంథముల దన మాతృభాషలోని కనువడించెను.

విడచి మున్నగుబయలుదేరి, యొకానొక రాయబారి || నను గమించి ముందునకు సాగిపోయిరి.

టన్వాంగుపట్టణమును వీడి కొంతదూర మరుగుసరికి మన యాత్రికుల కొక మహాయెడారి గాన్పించెను. ఇదియె భయానకమగు ‘గొబీ’ యెడారి*. మన పాంధు లీ సైకత పారావారమును దాటిపోవలయు. మార్గసౌకర్యము లంతగాలేని యా పురాతన కాలమున యెడారులదాటుట మిగుల గట్టసాధ్యముగ నుండెను. ఇదియునుగాక గొబీ యత్యంతభయంకరమగు నెడారి. ఇదిదుష్టపిశాచగణముల కావాసభూమి. భీకరమగు వేడిగాడ్పు లిందు తరుచుగ వీచుచుండును. పాంధు డెవ్వడేని దౌర్భాగ్యవశమున నీయుష్ణవాయువులవార బడినచో వా డింక జావక బ్రతుకుట కల్ల. ఈయెడారియం దెంతవెదకినను జీవరాసు లెవ్వయు గానరావు. గగనపథమున సంచరించు విహంగములుగాని, పృథ్వీతలమునదిరుగు మృగసంతతులుగాని కనుచూపుమేరదూరమున నెచ్చటను మచ్చునకై న గాన్పింపవు. మృగ, పక్షి, క్రిమి,

|| ఈరాయబారి యెవ్వరో, యేదేశమునుండి యెచ్చటికి బోవుచుండెనో తెలియుటలేదు. ఫాహియానుని వ్రాతలలో చెలిసికొనుట కట్టి యాధారములును గానరావు.

*గొబీయెడారి.— “గొబీ” యనికూడ దీనికి నామాంతరముగలదు. ఇది మంగోలియా రాజ్య పరిసరములనుండి టర్కీస్థానము వరకును రెండువేల మైళ్ళ పొడవున వ్యాపించియుండు మహాయెడారి. అంతయు నిరీవ నిర్జల ప్రదేశము. అప్పుడప్పు డీయెడారిలో ప్రళయభీకరమగు గాలిదుమారములు రేగి యూళ్ళనుగూడ గప్పివేయుచుండును. ఒక్కమా రుపద్రవకరమగు ఝంఝామారుతములేచి యొక్కనాటిలో మున్నూటయరువదిమహానగరముల నిసులో బూడ్చివైచెనట!

కీటకశూన్యమై నిర్మానుష్యమై యీయెడారి యెంతయు భీతి
గొల్పుచుండును. ఎంతదూర మరసినను యీమహాయెడారిలో
మార్గము గానరాదు. మనుజులేగినపదచిహ్నములైనగన్నింపవు.

అచ్చటచ్చట బడియుండు విగతజీవుల శల్యఖండములు
దక్క నీయెడారిభూమియం దెచ్చటను ప్రాణినంచారమే
కానబడదు.

టన్వాంగుపురాధీశ్వరు డగు తేహో* మిగులదయార్ద్ర
హృదయుడు. ఇతడు మన చెనాయాత్రీకుల కీయెడారిదాటుటకు
వలయు ప్రయాణసాధనముల సమకూర్చి పున్నెముగట్టుకొనెను.

రెండవప్రకరణము.

‘షెన్స్’ ‘భోటను’ రాష్ట్రముల దర్శించుట

మనపాంధులెట్లో యీమహాయెడారినిదాటి యటుపిమ్మట
పదునే డహోరాత్రీములు ప్రయాణమొనర్చి నూటయేబది
కోశములదూర మరిగి, యెట్టకేలకు షెన్స్ నను రాజ్యమును

* తేహో; — టన్వాంగు పట్టణాధిపుడు, ఉదారచరితుడు, విద్యా
సంపన్నుడు, సుగుణరాశి, సుపరిపాలనచేదన ప్రజల సౌఖ్యమునదేర్చి కీరి
సాందుడయ్యెను ఇతని కృపావిశేషముననే దుర్గమభూమియగు గోబీ
యెడారిని మన పాంధులు దాటగల్గిరి.

• ఈ రాజ్య మెచ్చట విలసిల్లెనో సరిగా జెప్పటకు వీలులేకున్నను
లాబ్ సరస్సున కనలేదూరమున నుండెనని మాత్రము చెప్పటకు బెక్కు
విదర్భములు గలవు. ఇది టన్వాంగు పట్టణమునకు మున్నగు మైశ్య దూర
మున నుండెనని ఫాహియాను యాత్రీకుడే తెల్పుచున్నాడు. ఈ రాజ్య
మును జేరుటకు బదునేడు దినములు పట్టె గావున మన తెరువయలుకోజూనకు.
బదునెనిమిది మైళ్ళకంటె నెక్కువదూరము ప్రయాణము చేసియుండవలెను.

జేరిరి. ఈ రాష్ట్రము పాశాణభూయిష్టమగు పర్వతప్రాంతము. భూమియంతయు నిస్సారమగు కటికనేల. ఇందు నివసించు జన సామాన్యము మోటుదుస్తుల ధరింతురు.

‘హన్ను’ + సామ్రాజ్యమందలి ప్రజాభివలెనే యిచ్చుటను గొందరుజనులు సన్ననిరోమవస్త్రముల దాల్చెదరు. ఈ రాజ్యమేలు స్త్రవవరుష బౌద్ధమతావలంబుడు. ఇచ్చట నాల్గు వేల బౌద్ధసన్యాసులుగలరు. వీరందరును హీనయానులు. ౧

+ చీనా సామ్రాజ్యమునకు వేరొక నామము. ఫాహియాను తన మాతృ భూమియగు చీనాసామ్రాజ్యమును తన యాత్రావృత్తాంతమున నీ నామముననే సర్వదా పేర్కొను చుండును. హన్ను వంశజులచే బాలింపబడిన రాజ్యము గావున దీనికి హన్నుసామ్రాజ్యమని పేరుగల్గెను.

౧ హీనయానము యానత్రయములలో మొట్టమొదటిది. బౌద్ధమతమున సంసారజలధిని దాటి నిర్వాణతీరమును జేరుటకు హీనయాన, మధ్యమయాన, మహాయానము లనబడు మూడుమార్గములు గలవు. వీనినే బౌద్ధమత గ్రంథములందు “యానత్రయ” మందురు. బౌద్ధమతముజీర్ణమైక్షీణదశ నొంది భిన్న శాఖలుగ జీలిపోయినపిమ్మట నొక్కొక్క శాఖ కొక్కొక్క సిద్ధాంతములకు వెడలినది. ఈ సిద్ధాంతవిభేదములకే హీనయానము మున్నగు నామములుగలిగినవి. “హీనయానము” నిర్వాణసాధనత్రయమున గడపటి సాధనము. బ్రహ్మచర్యవైరాగ్యాది సన్యాసవిధు లందిమిడి యున్నవి. ఇందు మనుజుడు నిర్వాణతీరము జేరుటకు సంసారసుఖముల త్యజించి విరాగియై వినియసు త్త అభిధర్మ పీఠికల పఠింపుచు జ్ఞాని కౌవలయును. మహాయానమున కౌవల్యమునొందుటకు వైరాగ్యాది నియమము లనావశ్యకములు. సంసారియైనను భక్తితో బుద్ధునారాధించిన ముముక్షీయగును.

ఈ రాష్ట్రముందును, నీ పరిసరరాజ్యములందు నివసించు ప్రజాభియు శ్రమణకులును * భారతవర్షమున ప్రబలుచుండెడి బౌద్ధమతాచారముల ననుసరించుచుండిరి. హైందవులు వీరికంటె నెక్కు డక్షరయుక్తముగను, విధివిధానముగను వీని ననుష్ఠించెదరు. మతానుష్ఠానములందు భారతప్రజకును వీరికిని నింతయే తారతమ్యము. ఇచ్చోటనుండి పశ్చిమముగ బ్రయాణమొనర్చుచు మన పాంధులు దర్శించిన రాష్ట్రములందలి ప్రజలెల్లరు నిట్లే భారతదేశమున ప్రబలుచుండిన బౌద్ధనియమములనే బాటించుచుండిరి. కాని వీరు మన తెరువరులకు దురవగాహమై కర్ణకఠోరమగు నొక యడవిభాషను మాట్లాడుచుండిరి. సంసారముల త్యజించి సన్యాసదీక్ష గైకొనిన బౌద్ధభిక్షువులుమాత్రము హైందవగ్రంథముల బఠింపుచు హైందవభాష నుచ్ఛరించుచుండిరి. ఇచ్చట మన యాత్రికు లొక్క మాసముండి పిమ్మట నీరాజ్యమునువీడి పశ్చిమోత్తరముగ జని పద్మనైదు దినములకు వ్రాయి + యను దేశమును సమీపించిరి. ఇదియును బౌద్ధరాజ్యమే. ఇందు నివసించు బౌద్ధసన్యా

* బౌద్ధసన్యాసులకు శ్రమణకులని పేరు.

• మంగోలియా తార్తారుభాషలై యుండనోపు.

+ ఈ దేశమెచ్చట నున్నదో యింతవరకును గుర్తింపబడలేదు. ఇందు నాలుగువేలబౌద్ధసన్యాసు లుండిరని వర్ణించుటచే నిది యొకగొప్ప రాజ్యమై యుండనోపునని యూహింపవలసియున్నది. ఇది “కుత్సక” “కరస్కరు”ల మధ్య నుండియుండునని కొందరు చరిత్రకారు లూహించుచున్నారు.

నులు నాల్గువేలకు బై గానుందురు. వీరందరును హీనయానులు. తమ గ్రంథమున జెప్పబడిన విధమున వీసమైన దప్పకుండ వీరు జౌద్ధనియమముల నాచరింతురు. సిన్న (చైనా) రాష్ట్రము నుండి చనుదెంచుచుండిన మన యాత్రీకులు నియమానుష్ఠానములయందు వీరితో తులదూగలేకపోయిరి. ఇచ్చటి జౌద్ధమతమున కుద్దేశికుడగు (మతాధిపతి) పూకంగుసను యనుమతివేడి మనపాంథు లీభిక్షుకాలయమున రెండుమాసము లుండి విశ్రాంతిగొనిరి. ఇచ్చటనే పాయూనును నాతని మిత్రులును మరల వీరిని గలిసికొనరి.

జౌద్ధమతావలంబులై నను యీ 'పూయా' రాజ్యమున నివసించు ప్రజలు మిగుల క్రూరస్వభావులు. అతిథిమర్యాదల నెరుగని మూఢులు. దూరదేశమునుండి వచ్చుచుండిన మన పాంథులకు వీరుచితమర్యాదలనొసగి యాదరింపరైరి. గృహస్థ ధర్మముల నిట్లు మంటగలిపిరి. తూష్ణింభావమున మెలంగుటచే మనబాటసారు లాశాభంగులై విసుగుజెందిరి. చేయక, యూకీ, హ్యూవై లింక నీదేశమున నుండనొల్లక వెనుకకు మరలి తమ యాత్రాసాఫల్యమునకై వలయు ధనమును సమకూర్చు కొనుటకై కోసాంగు* రాజ్యమునకు బయనమైపోయిరి. ఘాహి

* పూకంగుసను;— “పూయా” రాజ్యమున నీత డొకమతాధిపతి. మతాధిపతులకు జౌద్ధగ్రంథములందు “ఉద్దేశికు” లని పేరు. ఈతని నామములోని “పూ” యనునది యీతని యుద్యోగ నామమును, కంగ్గును ఈతని నిజనామము నయి యుండనోపు. ఈతనిపేరునుబట్టి ఈత డొకసామంత మండలాధీశ్వరునిసంతతిలోనివాడని తోచుచున్నది.

* ప్రకృత ‘టాంగూట్’ జిల్లాసమీపమున విలసిల్లిన చిన్న రాజ్యము.

యానును ఆతని యనుచరులును మాత్రము పూకంగ్గను
దయావిశేషమున ముందునకు సాగిపోవ గలిగిరి. తిన్నగ వీరు
నైఋతిదిశాభిముఖులై నడచిపోయిరి. ఆప్రాంత మంతయు
జనశూన్యమై భీతిగొల్పుచుండెను. మార్గమున వీరి కొదవిన
కష్టపరంపరలు కడు విషాదకరములు. మహావేగమున బారు
కొండవాగుల దాటునపుడు వీరు పడిన యిడుమల కర్ణింప
నలవిగాదు. మున్నెవ్వరు నిట్టికష్టముల ననుభవించియెరుగరు.
ఇట్లెన్నియో శ్రమలబడుచు ముప్పదీయెదుదినములు దీర్ఘ
ప్రయాణ మొనర్చి యెట్లకేలకు మన తెరువరులు 'భోటను'
రాజ్యమును • జేరుకొనిరి.

మూడవ ప్రకరణము

కుస్తానము

కుస్తానరాజ్యము మిగులసౌఖ్యవంతమైనది. జనసంకీర్ణమై
సౌభాగ్యసీమయై కలకలలాడుచున్నది. ఇందలి ప్రజలు
సుఖులై యైశ్వర్యమున నోలలాడుచుండిరి. బౌద్ధమత
మిచ్చట మిగుల వ్యాప్తినొందినది. ఇందు నివసించు జను
లెల్లరు బౌద్ధమతావలంబులు. వీ రెల్లెడల భజనలు సల్పుచు,
గానకళావినోదముల బ్రొద్దులు పుచ్చుచుందురు. ఈరాజ్యమున

• దీనికి సంస్కృతమున 'కుస్తాన'మనిపేరు. ఇది 'గోబీ' యెడారికి
నైఋతిభాగమున 'క్విన్ల' పర్వతపంక్తులనంటి తూర్పుపడమరలుగా
మున్నురు మైశ్వరకును వ్యాపించియుండు నొకచిన్నరాజ్యము.

బౌద్ధభిక్షువు లమితసంఖ్యాకులు గలరు. వీరెల్లరును మహా
యానశాఖకు జెందినవారు. సన్యాసులకు భోజనాదు లొసగు
ధర్మసత్త్రము లనేకము లిచ్చటగలవు. ఈ దేశమందలి గృహము
లొక దానినరసనొకటి యుండక, గగనమండలమున మెరయు
నక్షత్రరాశివలె దూరదూరమున చెదరియున్నవి. ప్రతియింటి
ముంగిటను ముద్దులొల్తెడు చిన్నిచిన్ని స్తూపములు* నిర్మింప
బడియున్నవి. ఈ స్తూపము లన్నిటిలోన మిగుల జిన్నది
యిరువదియడుగులయెత్తున నుండును. దేశాటన మొనర్చుచు,
అన్యప్రాంతములనుండి యరుదేగు బౌద్ధభిక్షువుల విశ్రాంతికై
మఠములందు గదులు నిర్మింపబడియున్నవి. బాటసారులై
పరివ్రాజకు లెవ్వరైన వచ్చినచో వారి నిందుండ నియమించి
కోరినదెల్ల యొసంగుచు నతిథిపూజ లొనర్తురు.

కుస్తానరాజ్యమును బాలించురాజు ధర్మనిరతుడు.
సుగుణశీలుడు. మనబాటసారులకు “గోమతి”† యను సంఘా
రామమున X నాశ్రయ మిచ్చి బలుతెరగుల నాదరించెను.
గోమతి మహాయానశాఖకు జెందిన గొప్ప బౌద్ధమఠము. ఇందు
మూడువేలమంది బౌద్ధసన్యాసులు నివసించుచుండిరి. వీరిచే
ననుకరింపబడు నియమము లతివిచిత్రముగ నున్నవి. ఘంటా

* ఘంటాకృతిగలిగి అత్యున్నతములగు రాతకట్టడములు. శాక్య
సింహుని యావాస పర్యటనాదులచే పవిత్రవంతములై దర్శనీయములైన
చోటులను సూచించుటకు గట్టబడినవి.

† కుస్తానరాజ్యమున ప్రసిద్ధిగాంచిన యొకానొక బౌద్ధమఠము.

X బౌద్ధమఠమునకు సంస్కృతనామము.

నినాదములు + వినవచ్చినంతనే వీరు భోజనమొనరింప భోజనశాల కేగెదరు. ఇవి “భోజనమునకు వేళయ్యె, భోజనమును సిద్ధమయ్యె. ఆలసింపక వేవేగ భోజనమొనరింప రం”డని సన్యాసుల బిలుచుటకై గావింపబడు ఘంటారావములు. ఘంటాధ్వనము లట్లుమారుమోగుచుండ, భిక్షువు లందరును బిలబిలలాడుచు భోజనమందిరమునుజొచ్చి, నిశ్శబ్దముగ నొకరి వెంటనొకరు తమకై యమర్చియుంచబడిన పీఠములపై నాసీనులయ్యెదరు. భోజనశాలయందు వీరిచర్య లత్యంతగంభీరములై ప్రశాంతములై యొప్పురుచుండును. భోజనగృహమున నడుగు పెట్టినదాది వీరు మౌనము వహింతురు. భుజించునప్పుడైనను నోరెత్తి యెవ్వరిని బలకరింపరు. నిశ్శబ్దముగ భోజనాదికృత్యములు జరిగిపోవుచుండును. కక్షవాల, కమండలములనుండియైన యెట్టిధ్వనులును వినరావు. ఈవిమలవర్తనుల కేదియేని భోజనపదార్థము గావలసినపుడు కంత మెత్తియడుగరు. అచ్చట వీరికి బరిచర్యలొనర్చు సేవకులకు హస్తములతో సంతజ్జల గావింతురు.

“హ్యూకింగు,” “టోచింగు,” “హ్యూటా” *మున్నగుయాత్రికులిచ్చటనుండి యందరికంటెమున్ను గాఢయనమై “కీచా” †

+ ఈ మతమున ఘంటారావములచే భిక్షువుల భోజనమునకు బిలుచుట యొక యాచారము.

* ఈతడెవ్వరో క్రొత్తయాత్రికుడైనగాకలయు. లేనియెడల యీపేరు యాత్రికులలో నొక్కని నామాంతరమైన గావలయు.

† కీచా, రాజ్యమేదియైనదియు సరిగా గుర్తించుటకు దగిన యాధారము లేవియు గానరాకున్నవి. ‘కొక్మీర’ మని కొందరును, ‘కొక్కా’ యని కొందరును పలువురు చరిత్రకారులు పలువిధములుగ నూహించుచున్నారు.

యను రాజ్యమును దర్శింపనేగిరి. ఫాహియానును, యాతని
మిత్రులును మాత్రమి కుస్తానమున జరుగబోవు బౌద్ధ
విగ్రహ మహోత్సవముల నవలోకింప గుతూహలురై మాన
త్రయమువరకు నిండే యుండిరి.

చిన్నచిన్న బౌద్ధమతములుగాక (అట్టి విచ్చట బెక్కులు
గలవు) విశాలమై పేర్వడసిన సంఘారామము లీకుస్తాన
దేశమున నాల్గు గలవు. ఆషాఢమాసప్రథమదివసమున
నిచ్చట విగ్రహ మహోత్సవములు ప్రారంభమగును. ఇంతకు
మున్నె పురపీఠులన్నియునూడ్చి నీరముల జల్లెడరు. ఈతరుణ
మున కుస్తాననగరమంతయు పందిరులతోను పచ్చని తోరణము
లతోను వివిధవర్ణ శోభితములగు కేతనములతోను శోభాయ
మానముగ నలంకరింపబడును. పురద్వారోపరిభాగమున బెద్ద
శిబిర మొండు నిర్మింపబడి నేత్రప్రవర్ణముగ సింగారింపబడును.
నృపాలుడును నాతని యర్థాంగియు, సేవకాగణపరివృతులై
యుత్సవములు ముగియువరకు నీ గుడారమున విడిది సేయుదురు.

గోమతिसంఘారామమున వసియించు బౌద్ధశ్రమణకు లంద
రును మహాయానులు, కుస్తానభూమిశుచే నత్యంతపూజ
నీయులుగ బరిగణింపబడుచు మిగుల గౌరవింపబడుచుందురు.
ఈ యూరేగింపు మహోత్సవమున వీరలే ప్రథమస్థాన
మలంకరింతురు. తక్కటిపురజనులు వీరివెనువెంట నడచి వచ్చె
దరు. పురద్వారమున కొకయరకోసుదూరమున నత్యున్నత
మగు రథ మొకటి నిర్మింపబడి యుండును. ఇది ముప్పది
యడుగుల యున్నతిగల్గి కదలిపోవుచున్న యొక దివ్యభవనము

వలె గన్నట్టుచుండును. పట్టుతోరణములతోడను, చిత్రోశోభితములగు వితానములతోడ నలంకరింపబడి సువర్ణమణి విలసితమై చూపరుల కెంతయు నానందదాయకమై విరాజిల్లుచుండును. ప్రధానవిగ్రహము (బుద్ధుని విగ్రహము) రథమధ్యభాగమున నుంచబడును. ఈ మూర్తి కరుకెలకు లండును బోధిసత్వుల ♦ విగ్రహములు రెండుగలవు. ఈ ప్రతిమలు బుద్ధునకుకై వారములు సల్పుచున్నట్లు మనోహరముగ జిత్రీంపబడినవి.

బుద్ధవిగ్రహమునకు వెనుకపార్శ్వమున శిరోభాగము నుండి యనిమిషవిగ్రహము లెన్నియో వ్రేలుచుండును. ఈవిగ్రహములు దేవత, లాకాశగమన మొనర్చుచు బుద్ధభగవాను ననుగమించుటను సూచించుచుండును. విగ్రహములన్నియు సువర్ణ రజతలోహములతో నిర్మింపబడి కనులకు మిరుమిట్లు గొల్పుచుండును. “రథము బయలు వెడలినది. పురద్వారమును సమీపించుచున్నది. ఇంక నూరుబారల దూరమున నున్న”దను కేకలు వినవచ్చినంతనే కుస్తానదేశాధీశ్వరుడు క్రొత్తయుడుపులదాల్చి శూన్యమస్తకుడై, హస్తమున పూజాద్రవ్యముల గొని, యిరుగడల బారులుగట్టి సేవకానీకము వెంట నరుదేరుచుండ, పాదచారితై రథమున కెదురేగి, విగ్రహపాదమున కెరగి నమస్కరించును. పిమ్మట తనతోడ గొనివచ్చిన కుసుమజాలముల నామూర్తిశిరమున జల్లి,

♦ జ్ఞాన పరిపూర్ణులై యుత్తరజన్మమున బుద్ధులై యవతరింపనున్న సిద్ధులకు బోధిసత్వులని పేరు.

ధూపము లిడును. అంతటితో నృపాలుని యారాధన ముగియును. అరదము మరల సాగును. రథము ఇంక కొంతదూరమేగి పురద్వారమును జొచ్చినంతనే నృపుని మనోహారిణియు, నామె పరిచారికాగణమును బైనుండి రథముపై కునుమరాసులవెదజల్లి పుష్పవర్షము గురిపింతురు.

ఒక్క గోమతీసంఘారామమేగాక, తక్కుటి భిక్షుకాలయములుగూడ నిట్లే మహోత్సవములు సల్పును. వానికిని రథావళి కలదు. ఒక్కొక్కమఠమున కొక్కరథ మున్నది. ఆ రథసమూహములు బయలువెడలుటకు వేర్వేరుదినములు నిర్ణయింపబడును. ఒక్కొక్కదినమున నొక్కొక్కమఠాలయ రథము మహావైభవముతో బయలువెడలుచుండును. ఈమహోత్సవము లిట్లు పదునైదుదినము లత్యంతవైభవముతో జరుగును. పిమ్మట రాజదంపతులు తమ ప్రాసాదమునకు మరలిపోయెదరు.

కుస్తానపురమునకు బళ్ళిమభాగమున నేడెనిమిదిలీలదూరమున నృపాలుని 'నూతనసంఘారామ' మను నామమున బరగు ప్రసిద్ధసంఘారామ మొకటిగలదు. దీనిని గట్టుట కెనుబదివర్షములు పట్టెను. మువ్వరు రాజన్యుల రాజ్యకాలము గడచి పోవువరకు నీమఠనిర్మాణము పరిసమాప్తినొందలేదు. ఈ భవనము మున్నూటయేబదియడుగుల యాన్నత్యముగలిగి, శిల్పకళాచాతుర్యముల బ్రదర్శించు జిత్రవిచిత్రములగు చెక్కడపు బనులతో నలరారుచున్నది. దీని శిరోభాగ మంతయు సువర్ణాచ్ఛాదితమై, రత్నస్థగితమై, శోభాయమానముగ నున్నది. దీని

చెంత నెత్తుగు స్తూప మొకటి గలదు. ఈ స్తూపమునకు వెనుకటి భాగమున నతిరమణీయమై, వైభవోపేతమగు విశాలమందిర మొకటి నిర్మింపబడియున్నది. దీనికే 'బుద్ధమందిర'మని పేరు. ఈ గృహమందలి కవాటశ్రేణులు, గవాక్షపంక్తులు, కంబములు, దూలములు అన్నియు పసిడిరేకులచే గప్పబడి మెరుగు లీనుచున్నవి. ఇందు సన్యాసులయాచాసమునకై నిర్మింపబడిన గదులసౌబగు వర్ణింపనలవికాదు. అత్యంతమనోహరముగ నలంకరింపబడి డౌలు గొల్పుచున్నవి. వీని సౌందర్యము అనుపమానము.

సంగు*పర్వతావళులకు బూర్వభాగమున రాజ్యమేలు అష్టరాజ్య • నృపాలురును, తమకడనుండు ధనరాసులను అమూల్య వస్తుచయమును తమ భోగవిలాసములకే వినియోగింపక యణుమాత్రము రాచకార్య నిర్వహణమునకై వినియోగించి దక్కిన దెల్ల నీ సంఘారామపోషణాదికములకై దాన మొసగెదరు.

---

* వీనికే అనియక్ పర్వతములనియు, ఓలర్ టగ్ కొండలనియు నామాంతరములు గలవు. ఈ పర్వతపంక్తులు త్రివిష్టపమున కుత్తరభాగమున క్విన్ లక్ టీన్ పర్వతశ్రేణుల నడుమనున్నవి.

• ఈ అష్టరాజ్యము లెవ్వయో ఎచ్చట విలసిల్లెనో తెలియరాకన్నది.

నాల్గవ ప్రకరణము

సంగుపర్వతముల దాటి 'కీచా' యను రాజ్యమును జేరుట.

విగ్రహమహోత్సవములు పూర్తియైనతోడనే సాంగుషో యను యాత్రికుడు బౌద్ధమతదీక్ష గైకొనిన యొకానొక తార్తారుని వెంటనంటి కోఫేను ♦ రాజ్యమును జూడబోయెను. ఘాహియాను తక్కిన యాత్రికులతోగలిసి యచ్చటనుండి తిన్నగా బయలుదేరి యిరువదియైదు దినములు ప్రయాణ మొనర్చి జీహో* యను రాజ్యమును జేరెను. ఈరాష్ట్రమును బాలించు రాజు బాహుబలుడు, సుగుణశీలుడు, బౌద్ధమతాభిలాషి. ఈరాజ్యమున సహస్రబౌద్ధసన్యాసులు గలరు. వీరిలో జాలమంది మహాయానులు.

ఇచ్చట పడినైదుదినము లుండి పిమ్మట మనపాంధు లీరాజ్యమును విడచి దక్షిణాభిముఖులై పోయి, నాల్గుదినము లకు "సంగులింగు" పర్వతశ్రేణుల తారస్లిరి. ఈపర్వతముల

ప్రస్తుత 'కొబులిస్థానమే' కోఫేను రాజ్యము. 'కోఫేను' కోఫస్ నదికి సంబంధించియుండనోపు. సింధునది కుపనదియగు 'కొబూల్' నదియే కోఫస్ నది యని కొంద యాహించుచున్నారు. ఆఫ్ఘనిస్థానమునకు రాజధాని యగు 'కొబూలు'నగరమే కోఫేనునగరమై యుండవచ్చును.

*జీహోరాజ్య మేదియో తెలియవచ్చుటలేదు. భోటను రాజ్యమునకు వాయవ్యదిశగానుండు యార్కండుదేశమే జీహోయైయుండుననికొంద యాహించుచున్నారు. ఈరాజ్యము 'కర్గలిక్కు' అయియుండునని తోచుచున్నది.

నెట్లో దాటి యున్నారనుచు మన తెరువరులు “యూవీ” † యను రాజ్యమును జేరుకొనిరి. వర్ష ఋతువు అప్పుడే ప్రారంభమగుటచే వర్షకాల మిచ్చట * గడపి పిమ్మట మరల బయనమై, మనయాత్రికు లాపర్వతప్రాంతములబడి కొండల నెక్కుచు దిగుచు, యిరువదియైదవోరాత్రములు పయన మొనర్చి, ‘కీచా’ (క్వాష్చర్) యను రాజ్యమును జేరిరి. ఇచ్చట యూకంగు మున్నగు యాత్రికులు వీరిని గలసిరి.

బదవ ప్రకరణము.

బౌద్ధసన్యాసుల పంచమ పరిషన్నహాసభ—బుద్ధుని యస్థిశకలములు—కీచారాజ్యము.

ఈతరుణమున కీచారాజ్య మంతయు సందడిగ నుండెను. ఈరాజ్యమేలు నృపవరుడు పంచమపరిషన్నహాసభ † యొక్కటి

† చరిత్రపరిశోధకు లీ రాజ్య మెచ్చట విలసిల్లెనో నిర్ణయింపజాల కున్నారు. ‘టాషిక్కుర్గు’ రాజ్యమైయుండునని యిటీవలగావింపబడిన చరిత్ర పరిశోధనలవలన దేలుచున్నది. ఈ దేశము అనియన్ పర్వతశ్రేణులలో నెచ్చటనో విస్తరిల్లి యుండవలెను.

* మనయాత్రికులు బయలుదేరిన తరువాత నిది మూడవ వర్షకాల మగుటచే వీరు చైనాసామ్రాజ్యమునుండి బయలుదేరి యిప్పటికి మూడువత్సరము లయినదని యూహింపవలసియున్నది.

† ఇది యొక బౌద్ధమత మహాసభ. కలుషవిమోచనమార్గముల నరయుట కును, నైతికప్రాబల్యమార్గాన్వేషణమునకు నీ సభ అశోకసార్వభౌమనిచే స్థాపింపబడినది.

గావించుచుండెను. తత్సభకు తనరాజ్యమునగల జాద్ధశ్రమ
 ణకులనెల్ల బిలువనంపెను. మేఘపటలివలె భిక్షుకసంఘములు
 తండోపతండములుగ నరుదెంచి సభాస్థలి నిండిరి. సభామంట
 పము చిత్రవితానములతోడను, బట్టుతోరణముల తోడను
 నేత్రపర్వముగ శృంగారింపబడెను. ప్రముఖులగు సదస్యు
 లాసీనులగు పీఠములకు వెనుకభాగమున సువర్ణకమలము
 లమర్చబడియుండెను. స్వచ్ఛమగు చాపలపై సభాసదు
 లెల్లర నధివసంపజేసి, రాజును నాతని యమాత్యులును
 యథావిధిగ బుద్ధభగవానునికి పూజ లొనర్చిరి. ఈ మహా
 సభ ప్రతీసంవత్సరమును వసంతకాలమున చైత్ర, వైశాఖ
 మాసములందు బ్రారంభమై రెండుమూడుమాసములుజరుగును.

సభ ముగిసినంతనే రాజు సభాస్థలమున జేరియున్న
 భిక్షువు లందరకు పారితోషికముల నొసగి సంభావింపు డని
 తన మంత్రుల కానతిచ్చును. ఇట్లయిదారుదినములు గడచి
 పోవును. పిమ్మట నృపాలుడు తన యుత్తమాశ్వమును రావించి
 తానె యశ్వపాలకుడై, కల్లెము మున్నగు నశ్వోపకరణముల
 గుట్టమునకు దొడిగి ప్రధానామాత్యు నా తురగముపై నధి
 రోహింపజేయును. పిమ్మట దానును దన మంత్రులును
 శ్రమణకులకు రత్నశాలువలు, సువర్ణభూషణములు మున్నగు
 సమూల్యవస్తువుల దాన మొసగి సంప్రీతుల జేయుదురు.

ఈ రాజ్యము కొండలనడుమనుండు పర్వతప్రాంతమును
 కడుశీతలప్రదేశము నగుటచే గోధుమలుదక్క యన్యములగు

సస్యము లెవ్వియు నిచ్చట ఫలింపవు. భిక్షువులు తమ “సంవత్సరవిభాగమును” * గొనిపోయినతోడనే, ప్రభాత కాలము లందు విపరీతముగ తుషారము గురియనారంభించును. అందుచే తమ వార్షికమును గ్రహింపకమున్నె సస్యముల పుష్కలముగ ఫలింపజేయుడని • నృపాలుడు శ్రమణకుల వేడికొనును.

ఈనృపాలునిరాష్ట్రమున బుద్ధుని నిష్ఠివనపాత్ర మొకటి గలదు. ఇయ్యది శిలానిర్మితమై, వర్ణమున బుద్ధుని కక్షపాలను బోలియున్నది. ఇచ్చటనే శాక్యసింహుని దంతము కూడ గలదు. దీనిపై నే డొకస్తూపము నిర్మింపబడియున్నది. ఈస్తూపపరిసరములందు సహస్రబౌద్ధశ్రమణకులు నివసించుచుండిరి. వీ రెల్లరు హీనయానులు. పర్వతపంక్తులకు ప్రాగ్ని శగానుండు ప్రాంతములలో నివసించు ప్రజాళి సిన్నుసా మ్రాజ్యమందలి జనులవలెనే మోటునక్షత్రముల ధరించుదురు. కొందరు కాశ్మీరపువలువలవంటి మృదుతరమగు సన్నని రోమ నిర్మితమగు వసనముల దాల్తురు. ఇచ్చటి శ్రమణకు లనుచ రించు ఆచారనియమము లగణితములు. వాని నిచ్చట బేర్కొనుటకు తావులేదు.

* సంవత్సరవిభాగము. భిక్షువులగ్రాసమునకై రాజు తన రాజ్యమున బండినపంటలో గొంతభాగమును ఏటేట వారల కిచ్చుచుండును.

• కీచారాజ్యమందలి బౌద్ధశ్రమణకుల కమానుషశక్తులున్నవని ఫాహియాను చెల్పుచున్నాడు. అతపశీలములగుండ నుపశమింపజేయగల సామర్థ్యములు వీరికి గలవట!

‘కీచా’ రాజ్యము ఆనియన్ పర్వత శ్రేణులమధ్య నున్నది. ఈకొండలదాటి ముందునకు బోయినకొలదియు బలు విధములగు వృక్షజాలములు గానవచ్చును. వీనిలో వెదురు, చెఱకు, దాడిమ మున్నగు చెట్లుదక్క తక్కటితరుజాతు లెవ్వియు సిన్న సామ్రాజ్యమున గని విని యెఱుంగనివి.

ఆరవ ప్రకరణము

ఉత్తర భారతమును సమీపించుట

ఇచ్చటనుండి బయలువెడలి పశ్చిమాభిముఖులై మన బాటసారు లొక్కమాసము పయన మొనర్చి ఆనియన్ పర్వతానఘలదాటి ఉత్తర భారతమును సమీపించిరి. ఆనియన్ పర్వత శ్రేణులు మహోన్నతములై యేకాలమును హిమంబుచే గప్పబడియుండును. ఈకొండలలో కూరపన్నగములు నివసించుచుండును. వానిని రేపిశిమేని విషవాయువుల గ్రక్కును. భయంకర మగు హిమవర్షము గురియించును. శిలావృష్టిచే నాభీలమై ప్రళయభీకరమగు దుపానుల వీనబంపును. ఈమహా సర్పములవాతబడిన మానవులు జీవములతో దప్పించుకొని బ్రతికి బయటపడుట గల్గ. ఈప్రాంతముల నివసించు ప్రజలీపర్వతములను “మంచుకొండ” లందురు.

మనపాంధు లీపర్వతముల నిర్గమించి యుత్తరభారత మును బ్రవేశించినంతనే 'టోలెయి'† యను రాజ్యమొందు వారి దృష్టిపథమున బడెను. ఇది యుత్తరహిందూస్థానపు సరిహద్దు లలోనుండు నొక చిన్న రాజ్యము. ఇచ్చోట హీనయానులగు బౌద్ధభిక్షువు లెందరో గలరు. పూర్వకాలమున నద్భుత ప్రజ్వల గల్గిన యర్హతు* డొక్క డీ రాజ్యమున నివసించుచుండెడి వాడు. ఈతడు తన దివ్యమహిమచే (వృద్ధిసాక్షాత్కి) యా ప్రభావముచే) నొక శిల్పకాగుని తుషితస్వర్గము* నకు గొంప్రో

† టోలెయి. ఇది దారద (దారెల్) రాజ్యమై యుండనోపునని కొందరి యభిప్రాయము. దార్దు లను తెగవారిచే నివసింపబడు ప్రదేశము గాన దీని కీనామము గల్గినది. అయినను ఫాహియాను దర్శించిన రాజ్య మిదియై యుండునా యను సందేహము వొడముచున్నది. ఏలన నీ రాజ్యము సింధునదీపశ్చిమతీరమున నున్నది. మన పాంధు లీతరుణమున సింధునదికి తూర్పుతీరమున నుండిరి. ఇంకను సింధునదీజలముల దాటి పశ్చిమతీరమునకు బోవలేదు. ఈయుదంతము (మన యాత్రి)కులు సింధునదీ జలముల నిర్గమించిన యుదంతము.) ముందుప్రకరణమున వర్ణింపబడినది.

* ధర్మపథమున జరియించి జితేంద్రియుడై జన్మరాహిత్యమునొందిన యార్హసత్తమునకు "అర్హతు" డని పేరు. అర్హత్వము సిద్ధించిన పుణ్యపురుషున కమానుషప్రజ్ఞ లలవడునని బౌద్ధమతస్థుల విశ్వాసము. చైనాభాష యందీ 'యర్హతు'నకు లోహనుడని పేరు. చైనాదేశమున బుద్ధుని యనుచరుల నందర నీ నామముననే బిలచెదరు.

* స్వర్గములు నాల్గు. అందు తుషితస్వర్గము నాల్గవది. బోధిసత్త్వులందరును బుద్ధులై భూలోకమున నవతరింపకము న్నిచ్చట జన్మింతురు. ఇచ్చటి జీవితపరిమాణము నాల్గువేల హాయనములు. ఇచ్చటి యహోరాత్రములు గలిసి మర్త్యలోకమున నన్నూరు వత్సరములకు సమానమగును.

యెను. స్వర్గభామముననున్న మైత్రేయబోధిసత్త్వుని* యాకారముఖలక్షణము లాశిల్పకారునికి జూపి, యాతని మూర్తిని భూతలమున జిత్రింపజేయుటకై నీ యర్హతు డాశిల్పిని స్వర్గమునకు దీసికొనిపోయెను. ఇట్లాశిల్పకారుని ముమ్మారుతుషితలోకమునకు గొనిపోయి, మైత్రేయుని విగ్రహమాతనిచే బూర్తి చేయించెను. ఇది యెనుబదియడుగుల పొడవున జెక్కబడి మనోహరముగ నున్నది. ఉపవాస దినములలో నీదివ్యవిగ్రహము తేజఃపుంజముల వెలిగిక్కుచుండును. ఆపరిసరప్రాంతముల నేలు రాజన్య లీ మూర్తికి కానుక లర్పించుటలో నొకరి కొకరు తీసిపోవరు. ఈప్రతిమ పూర్వమెట్లుండునో యిప్పటికి నట్లే యున్నది.

ఏడవ ప్రకరణము

పాంధులు సింధునదీజలముల చాటుట.

మన తెరువరు లిచ్చోటనుండి, యానియక పర్వతశ్రేణుల నంటి నైర్మతిదిశగా బద్ధునై దుదినములు పయనము సల్పిరి.

* ఇతడు 'అజితు'డనికూడ బహుమారు పేర్కొనబడుచుండును. ఈతడొక బోధిసత్త్వుడు. బుద్ధభగవానుని శిష్యులొకటిలో నగ్రగణ్యుడు. శాక్యసంహుని సామాన్యశిష్యగణమునం దీతనినామ మెచ్చటనుగానరాదు. బుద్ధుడీతని 'తుషిత' స్వర్గమున తారసిల్లి ఐదు వేలవత్సరములు చెల్లినవైకుంఠ బుద్ధుడై, భూమండలమున నవతరించి తనసాన మాక్రమింపుమని యీతని నుద్వోగించెను. కొవున ప్రస్తుతకాలమున మైత్రేయుడు తుషితస్వర్గమున నున్నాడనియు, బుద్ధుడై జన్మింపబోవుచున్నాడనియు బౌద్ధమతస్థులు విశ్వసించెదరు.

అంతట గండశిలావృతమై పదివేలయడుగుల యున్నతిగల్గి
యంబరము నొరయుచు మహోన్నతపాషాణకుడ్యమువలె
గన్నట్టు నదీతట మొకటి వారి కెదు రయ్యెను. దానియంచుకు
బోయి క్రిందికి జూచినచో గన్నులు తిరిగిపోవును. అధోభాగ
మున నురుగులగ్రక్కుచు, నదీప్రవాహ మొందు మహావేగ
మున ప్రవహించుచుండెను. అదియె సింధుతరంగిణి. అచ్చటి
నుండి ముందునకు బోవుటకు మార్గము గానరాదు. అడుగు
మోపుట కైన నాధారము కన్పింపదు. ప్రాచీనకాలమున
జను లీపర్వతోపరిభాగమునుండి క్రిందికిదిగి నదీప్రవాహమును
సమీపించుటకు గండశిలల మలచి పొడుగునను నిచ్చెన లమర్చి
యొకవిధమగు మార్గ మేర్పరచిరి. ఇట్లమర్పబడిన నిచ్చెనల
సంఖ్య యేడువందలకు బై గానుండును. నిచ్చెన కడుగుభాగముల
నుండి యావలియొడ్డునకు బోవుటకు మోకులతో నొకవిధమగు
వంతెన నిర్మింపబడి యున్నది. ఇచ్చట సింధునది ఎనుబది
బోరల వెడల్పున నుండును. ఇట్టి త్రాళ్ళవంతెనల యాధార
ముననే ప్రాచీనకాలమున జను లీ సింధునదీజలముల నిర్గ
మించెడివారు. పశ్చిమ దిగ్విజయయాత్రకై బయలువెడలిన
హన్నువంశ నృపాలుర సైనికబలముల * వెంట నరుదెంచి
వ్రాయసకాండ్ర వ్రాతలలో నీ ప్రదేశవర్ణనలు గానవచ్చును.

* హన్నువంశరాజులు పశ్చిమప్రాంత మంతయు జయింపవలె నను
నాశతో వెక్కు సైన్యముల వెంటగొని పశ్చిమ దిగ్విజయయాత్రకై బయలు
వెడలిరి.

కాని మాంకేను*, కాన్వింగు* లైన నీ దుర్గమప్రాంతమువరకును బోయిన జాడలు గన్పడవు.

మనయాత్రికు లెట్లో కష్టముమీద సింధునదీజలముల చాటి యావలియొడ్డు జేరిరి.

ఇచ్చట సింధునదీతీరమున నివసించుచుండిన జౌద్ధ సన్యాసులుకొందరు మనపాంధుల దారసిల్లి “ప్రప్రథమమున జౌద్ధధర్మములు ప్రాచ్యదేశములకు గొంపోవబడిన దేకాలముననో మీ రెరుగుదురా” యని ప్రశ్నించిరి. అందుకు ఫాహియాను “ఈ విషయమై నేనును దెలిసికొనగోరి యొకసారి ప్రాచ్యప్రపంచమున నివసించు ప్రజాళి నడిగితిని. వా రీధర్మములు ప్రాచీనకాలము నుండియు, తమతాతతండ్రిలనాటగోలె పరంపరానుగతముగ తమప్రాంతముల ప్రబలుచుండెననియు మైత్రేయబోధినత్వుని విగ్రహప్రతిష్ఠాపనమైనపిమ్మట భారతభూమినుండి జౌద్ధశ్రమణకులు కొందరు సూత్రగ్రంథముల వెంటగొని యీసింధునదీ జలముల చాటి ప్రాచ్యఖండమున బ్రవేశించిరనియు దెల్పిరి.

* హన్ను సామ్రాజ్యవిభు డగు “హూ” సార్వభౌముని యమాత్యుడు. అవిలంఘ్య మగు పశ్చిమప్రాంతభూముల జొచ్చిన చైనాయాత్రికులలో నీతడే ప్రథముడని చెప్పవచ్చును. ఈతని మూలముననే క్రీ. శ. 150 వ సంవత్సరమునాటికి పశ్చిమఖండమున విలసిల్లుచుండిన ముప్పదియారు రాజ్యములకును చీనాసామ్రాజ్యమునకును రాకపోక లేర్పడినవి.

* ఈతనిగూర్చి మన కంతగా తెలియదు. ఈతడు క్రీ. శ. 88 వత్సరమున చైనాదేశ నృపాలుడగు “పాన్షో” భూమిను చే రోమక సామ్రాజ్యమునకు రాయబారిగ నంపబడెను ఈతడు కాన్పియను సముద్రతీరమువరకును బోయి జెనుకకు మరలివచ్చెను. పశ్చిమప్రాంతములగూర్చి పెక్కువిషయము లీతడు తన దేశీయులకు జెప్పి వారి భూగోళశాస్త్రపరిజ్ఞానమును విస్తరింపజేసెను.

బుద్ధుడు నిర్వాణమునొందిన మున్నూరువత్సరముల కీమూర్తి భూతలమున బ్రతిష్ఠింపబడినది. * ఈ విగ్రహ ప్రితిష్ఠ 'ఛో' వంశజు డగు "పింగు" నృపాలుని రాజ్యకాలమున జరిగి యుండవచ్చును. దీనినిబట్టి మైత్రేయబోధినత్తుని విగ్రహము ప్రితిష్ఠింపబడినతోడనే, ప్రాచ్యదేశములందు బౌద్ధధర్మములు వ్యాపింపదొడగెనని చెప్పవచ్చును. ఈ ధాతీతలమున శాక్యసింహునిస్థాన మలంకరింపబోవు మహిమాన్వితుడును ఆధ్యాత్మికశక్తిసంపన్నుడు నగు మైత్రేయుడు గాకుండిన నింతటి దూరదేశముల కేగి మణిత్రయమును* బోధించి ఆయాదేశముల నివసించు జనసంతతులకు బౌద్ధధర్మముల నెరిగింపగలవార లెవ్వరుందురు? ఈ ప్రాచ్యభూములలో

* దీనినిబట్టి బుద్ధునినిర్వాణకాలము నిర్ణయింపవచ్చును. పింగునృపాలుడు క్రీ. పూ. 750 మొదలు 719 వరకును రాజ్యమేలియుంటచే, బుద్ధుడీలెక్కనుబట్టి పదునొకొండవ శతాబ్దమున నిర్వాణమునొందియుండవలెనని తేలుచున్నది. కాని యిటీవల గావింపబడిన చరిత్రపరిశోధనలవలన బుద్ధుని నిర్వాణము క్రీ. పూ. 480, 470 సంవత్సరముల మధ్యభాగమున (అనగా కన్ ఫ్యూషియస్ గతించిన కొలదికాలమునకే) సంఘటిల్లియుండునని తెలియవచ్చుచున్నది. ఈపరిశోధనలబట్టి జూచిన సీత్రప్రాచ్య మతకర్త లిరువురును సమకాలికులై యుండినట్లు గన్పట్టుచున్నది. 'రిసుడేవిడ్సు' చరిత్రకారుడు, బుద్ధునినిర్వాణకాలము క్రీ. పూ. 412 వ సంవత్సరప్రాంతముననైయుండవలెనని యూహించుచున్నాడు. ఈతనియూహ నిజమగునెడల, శాక్యసింహుడు, కన్ ఫ్యూషియస్ కంటె మిగుల జిన్నవాడైయుండవలెను.

* మణిత్రయము:—బుద్ధుడు, బౌద్ధధర్మము, బౌద్ధసంఘములు వీనికే మణిత్రయ మనిపేరు.

నింతటి యద్భుత పరిణామము గల్పించుట మానవమాత్రుని పనిగాదు. కావున హన్నుసామ్రాజ్యవిభు డగు మింగు + సార్వభౌమునికల నిక్కువమయ్యెను అని నుడివెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

పూషంగు (ఉద్యానము)

సింధునదీ తోయములదాటి మన తెరువరులు 'పూషంగు రాజ్యము' ను దర్శించిరి. ఈ రాజ్యము త్తరభారతములోనిది. దీనికే యద్యాన * మని కూడ బేరు. మధ్యభారతమందలి ప్రజలుమాట్లాడుభాషనే యిచ్చటిజనులును మాట్లాడెదరు. అచ్చటిజనులు తినునట్టి యాహారమునే వీరును భుజింతురు. వారుదరించునట్టి వస్త్రములనే దాలుతురు. బౌద్ధమత మిచ్చట

+ మింగుసార్వభౌముని రాజ్యకాలమున చైనాసామ్రాజ్యమున బౌద్ధ మతప్రచారము ప్రారంభమైనదని ఫాహియాను సిద్ధాంతము చేయుచున్నాడు. ఈతడు క్రీ. శ. 58 మొదలు 75 వరకును రాజ్యపాలన మొనర్చెను. క్రీ. శ. 61వ సంవత్సరమున నీతడు స్వప్నమును గనెను. ఈ స్వప్నవృత్తాంతము ఫాహియాను మనకు దెల్పియుండలేదు. బౌద్ధమతప్రచారమునుగూర్చియైయుండనోపు.

* ఉద్యానము - పాంచాలదేశమున కుత్తరభాగమున సుభవస్తునదీ తటమునంటియుండు రాజ్యము. దీనిప్రస్తుతనామము స్వాట్టు (Swat). కుసుమ ఫలశోభితములగు నారామనీమలచే విరాజిల్లుచు, మనోహరములగు పెక్కు వనభూములకు తానలమై, రామణీయకమగుటచే నీ రాజ్యమునకు 'ఉద్యాన' మను నామధేయము గల్గినది.

మిగుల ప్రాబల్యము గాంచినది. జౌద్ధసన్యాసులు నివసించు గృహావళి నిచ్చటిజనులు “సంఘారామము” లందురు. ఇట్టి సంఘారామము లీరాజ్యమున నైదువందలకు మించియుండును. ఇచ్చటిభిక్షువులందరును హీనయానులు. పాంధు లెవ్వరేని యీ సంఘారామముల కరుదెంచునెడలవారల కచ్చట నాశ్రయ మిచ్చిపలువిధముల నాదరించి మూడుదినములవరకును అతిథి పూజ లొనర్తురు. ఈగడువు గడచినవెనుక వేరెచ్చటి కైనను బోయి విశ్రాంతి గొనుడని పంపివేయుదురు.

బుద్ధు డుత్తరభారతమున బర్యటనము సల్పుచు నీ రాజ్యమును దర్శించి యిచ్చట దన “యదుగుజాడను” విడిచి పోయెను. ఈ పదచిహ్నము చూపరుల భావములబట్టి పొట్టి గను బొడవుగను బరిణామము నొందుచు గన్పడుచుండును. ఈ పాదచ్ఛాయ నేటికిని యీరాజ్యమున గలదు. దాని పరిమాణము నేటికిని యిట్లే మార్పునొందుచుండును.

శాక్యసింహుడు తనకాషాయవస్త్రము నారగట్టుకొనిన పర్వతశిలయు, క్రూరనాగున* కురగిరూపమును బోనడచి దివ్య స్వరూపము నొసగిన పుణ్యాస్థలియు నిచ్చటనే గలవు. బుద్ధుడు తనయుడువుల నారవైచిన శిల పదునాలుగడుగుల నిడివియు, యిరువదియడుగుల వెడల్పును గలిగిన బ్రహ్మాండమగు గండ శిల. ఈ బండ యొక్కవైపున నునుపుదీరి నిగనిగలాడుచున్నది.

* ఈ నాగునిపేరు “అప్తాలుడు.” సుభివస్తువదీజలములలో నీతని యునికి. ఈ నదికి అప్తాలుడు రక్షణదేవత.

హ్యాయకింగు, హ్యాయటా, టోచింగు మున్నగు యాత్రకు లిచ్చటనుండి మున్నుగా బయలుదేరి 'నాగర' * యనురాజ్యమును జూడబోయిరి. ఇచ్చటనే బుద్ధుని దేహచ్ఛాయ గలదు. ఘోహియానును దక్కటి పథికులును వర్షముతువు గతించు వరకును ఊపాంగునందే యుండి యటుపిమ్మట నచ్చోటు వీడి దక్షిణాభిముఖులై పోయి సుహోటో † యను రాష్ట్రమును జేరిరి.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

సు హో టో

ఈ రాజ్యమునగూడ బౌద్ధమతము మిగుల ప్రబలముగ నుండెను. అమరవిభుడగు శక్రుడు † పూర్వజన్మమున బోధిసత్తుని అగ్నిపరీక్ష జేసిన తా విచ్చటనే గలదు.

* నాగర. కాబూలనదికి దక్షిణపుటొడ్డుననుండు నొకపురాతన రాజ్యము. జలాలాబాదుపట్టణమునకు బళ్ళిమముగ ముప్పదిమైళ్ళ దూరమున నున్నది. చైనాభాషలో నీరాజ్యమును “నాకీ” యందురు. దీనికి “నగరహార” మనికూడ నామాంతరముగలదు.

• ఈరాజ్య మెచ్చట నున్నదో స్పష్టముగా చెలియవచ్చుటలేదు. ఇది సింధునదీస్వాట్టుదేశములమధ్య నుండియుండవలెను. ప్రస్తుతస్వాస్తిని (Swastene) యెయుండునని దోచుచున్నది.

† శక్రుడు:— సురపతియగు నిందుడు. ఘోహియాను తన యాత్ర గ్రంథమున బెక్కుసారు లీతని బేర్కొనుచుండును. బౌద్ధమతస్థు లీతని కంటె శాక్యసేంహు డెక్కువవాడని వాదించెదరు.

ఇందుగ్గిడు బోధిసత్త్వునినుగుణశీలముల బరీక్షింపనెంచి యొక డేగను పావురమువెంట నంపెను. సాళువము కపోతమును బట్టి, చీల్చి, భక్షించి తనయాకటిబాధ దీర్చికొనుటకై దాని వెన్నంటి తేరుమజొచ్చినది. దవ్వులనుండి బోధిసత్త్వుడీదృశ్యము నవలోకించుచుండెను. ఎట్టులైన బ్రాణముల రక్షించుకొనుటకై పరితపించుచు నెగిరివచ్చుచున్న కపోతరాయని దురవస్థ జూచి మిగుల జాలినొంది, బోధిసత్త్వుడు తనమేని మాంసపుకండల గోసి డేగకు వినరి పావురమును గాపాడెను. *

శాక్యసింహుడు జ్ఞానియైనపిదప (బుద్ధత్వమునొంది) తన శిష్యగణములతో నీప్రాంతమున సంచారముచేయుచు, నీతావు గాంచిమున్నొకసారి తాను తనమేనికండలగోసి సాళువమున కశనముగానిడి పావురమును మృత్యుముఖమునుండి దప్పించిన దిచ్చోటనేయని నుడువుచు నీప్రదేశమును వారలకు జూపెను. ఈ తీరున నీరాజ్యమున నివసించు జనసంతతు లీవృత్తాంతము నెరిగి యీ స్థలమున నొక స్తూపమును గట్టించి వెండి బంగారములతో దానికి బూతపెట్టిరి.

పదియవ ప్రకరణము

గాంధారము

పథికు లీరాజ్యమునుండి ప్రాగ్గిశగా బయనమొనర్చి యెదు దినములలో గాంధారమును జేరిరి. ఇచ్చట నీతరుణ

* జాతకకథలలోని వృత్తాంతము.

• వర్తమాన 'ధేరీరాజ్యమే' ప్రాచీనకాలమున గాంధారరాజ్యమని బిలువ బడుచుండెను. 20 జూరు ప్రాంతముల విలసిల్లినది. మిక్కిలి పురాతనమైనది.

మున అశోకసార్వభౌముని తనయుడగు ధర్మవివర్ధనుడు +
రాజ్య మేలుచుండెను.

బుద్ధుడు బోధిసత్త్వమై యుండుకాలమున నొకానొక
మనుజునికి దన నయనముల దీసియిచ్చినతా విచ్చటనే గలదు.
ఈ ప్రదేశమున నిప్పు డొక స్తూపము గట్టబడియున్నది. ఈ
రాజ్యమందలి ప్రజ లెల్లరును హీనయానశాఖకు జెందిన
బౌద్ధమతస్తులు.

పదునొకండవ ప్రకరణము

తక్షశిల; స్తూపచతుష్టయము.

గాంధారమునుండి బయలుదేరి షాహియాను తన యను
చరులతో గలసి, ప్రాగ్దిశగా నేడుదినములు ప్రయాణ
మొనర్చి తక్షశిలరాజ్యమును జేరెను. చైనాభాషలో “తక్ష
శిల” యనిన “దునిగినమ సక” మని యర్థము. బుద్ధుడు
బోధిసత్త్వమై యుండిన ప్రాచీనకాలమున నొకమానవు

+ చంద్రగుప్తుని (గ్రీకుభాషలో సాండ్రకోటస్) మనుమడు. పెక్కు
విహారములను స్తూపములను గట్టించి పేరు వడసెను. ఈతడుతనచే జీవములతో
పాతిపెట్టబడుటకు శిక్షితుడైన యొకానొక యర్హతుని ప్రశాంతముఖ
విలాసముల జూచి దిగ్భ్రమజెంది యాతనివలననే బౌద్ధదీక్ష గైకొనెను.
అప్పటినుండియు బౌద్ధమతవ్యాపనకై కృషిసల్పి చేయుత నొసగెను.

నకు దన శరమును గోసియిచ్చిన డేత్ర • మిరాజ్యముననే గలదు. అందువలననే ఈ రాష్ట్రమునకు “తక్షశిల” యని సార్థకనామము గల్గినది.

ఇచ్చటి కనతిదూరమున బోధిసత్తుడు తన దేహము నాకటితోనున్న శార్దులమున కశనముగా నిడినచోటు గలదు. మన యాత్రికులీప్రదేశమునుండితూర్పుదెసగా రెండుదినములు ప్రయాణమొనర్చి యాపుణ్యస్థలమును దర్శించిరి. ఈ ప్రదేశమున సప్తమణిస్థగిత మగుస్తూప మొకటి నిర్మింపబడియున్నది. పైనినుడివినతావునగూడ స్తూపముగలదు. ఈ పరిసరప్రాంతములనేలు రాజన్యులును, వారియమాత్యగణమును, ఆ యా రాజ్యముల నివసించు ప్రజాభియు తండోపతండములుగ నీ పవిత్రవాటికల దర్శించి, స్తూపములకు ప్రదక్షిణముల నొనర్చి శానుక లిడి పోవుచుందురు. ఇచ్చటి కరుదెంచు యాత్రికులకు దెరపిలేదు. స్తూపములపై పుష్పముల జల్లువారును, నచ్చట దీపముల వెల్గించిపోవువారును నినుముజల్లిన రాలకుందురు. ఇవియు వెనుక నుదహరించిన స్తూపద్వయమును గలిసి యీ రాజ్యమున “స్తూపచతుష్టయ”మని ప్రసిద్ధి గాంచినవి.

• ఇది జాతకకథలోని వృత్తాంతము. ‘బుద్ధుడు’ చాలిద్దయను గ్రామమున బ్రాహ్మణుడై జన్మించి యీ సాహసమును గావించెను. ఇట్టి మహాత్యాగమునకై యీత డనిమిషలోకమున జన్మ మందెను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము

పురుషపురము - కనిష్కుని స్తూపము

గౌతముని కక్షపాల.

మన తెరువకు లిచ్చోటనుండి దక్షిణదిశగా బోయి నాల్గుదినములకు పురుషపుర*మను రాజ్యమును జేరిరి. మున్నొక సారి శిష్యగణసమేతుడై శాక్యసింహు డీరాజ్యమున ఒర్యటనము సల్పుచు నొక్కనా డానందుని ♦ బిలిచి “ఆనందా! నేను పరినిర్వాణము + నొందిన పిదప కనిష్కుడను X

* ప్రస్తుత పెషావరము (Peshawar)

♦ ఆనందుడు శాక్యసింహుని యన్నకొమారుడు. సిద్ధార్థుడు బుద్ధత్వము నొందిన ముహూర్తమున జన్మించెను. ఇతడు బుద్ధుని యుపదేశముల నంది యర్హుడు డయ్యెను. గొప్పమేధావి యని పేరుగాంచెను. ఆనంద శాక్యసింహుల కమితమగు స్నేహ ముదయించినది. తన నిర్వాణకాలమున శాక్యసింహు డీతనితో బల్కినవచనములు హృదయవిచారణములు. వీనిని వినిన నెట్టిపాషాణహృదయమైనను నీరగును. ఉత్తరజన్మమున నీతడు బుద్ధుడై భూతలమున నవతరించును.

+ నిర్వాణమునకు ఒర్యాయపదము.

X క్రి. శ. మొదటిశతాబ్దమున పదియవ సంవత్సర పూర్వమున ఆర్యావర్తమున రాజ్యమేలిన రాజు. వీరిసోదయలమువ్వురిలో నీతడు కనిష్కుడు. యూషీ (తుఖారా) వీరి యావాసము. అకస్మికముగ నొక సన్యాసి యీ నృపాలనికి గాన్పించి యీతనికి బౌద్ధదీక్ష యొసగెను. నాటనుండియు ఆహోక సార్వభౌమునివలెనే యీతడును బౌద్ధమతవ్యాప్తికై చాల కృషిసల్పెను. పశ్చిమోత్తరభారతమున విలసిల్లు స్తూపములనెల్ల నీతడే గట్టించెనని ప్రతీతి. భారతభూమి నేలినరాజులలో మిగుల విఖ్యాతయగు డగు భూవరుడు.

నృపాలుడు జన్మించి మహావైభవముతో, నీప్రాంతమున రాజ్యమేలి యీప్రదేశమున నొక మహాస్తూపమును నిర్మించు నని పల్కెను. కొంతకాలమున కాత డనినట్లే కనిష్కనృపుడు భూతలమున నుద్భవిల్లి, ఆర్యావర్తమునకెల్ల రాజ్యాధిపత్యమును వహించెను. ఈ భూవరుడు రాజ్యపాలన యొనర్చుచు నొక్కనాడు తన పరిపాలన మేతీరున నడుచుచుండెనో చూడ గోరి ప్రచ్ఛన్నవేషమున దనరాజ్యమున గుమ్మరుచుండ నొకచోట పశులకాపరితనయుడగు పసిబాలు డొకడు మార్గమున కడ్డుగా గూర్చుండి చిన్నిస్తూపము నొకదానిని గట్టుచుండెను. కనిష్కనృపతి యీకుట్టని నిర్మాణకౌశలమును జూచి రిచ్చవడి “పాపడా! నీవిచ్చట నేమిచేయుచుంటివి?” యని ప్రశ్నించెను. “అయ్యా! బుద్ధభగవానున కొకస్తూపమును గట్టుచుంటిని.” అని బాలుడు ప్రశ్నోత్తర మిచ్చెను. బాలుని కార్యదీక్ష కెంతయు నచ్చెరువందుచు కనిష్కభూపాలుడు ముద్దులొల్కెడు యీబాలస్తూపముపై వేరొక స్తూపమును గట్టించెను. ఈబాలుడు నిజముగ పశులకాపరిపాపడు కాడు; ఇంద్రభూపతి. బౌద్ధస్తూపము నొక్కదానిని నిర్మింప గనిష్కనృపుని బ్రేరేపించుటకై యీతడు పశుపాలకుని రూపము దాల్చి నృపాలు డరుదేరుమార్గమున కెదురుగా గూర్చుండి యొక చిన్నస్తూపమును నిర్మింపదొడగెను.

కనిష్కనృపునిచే గట్టించబడిన స్తూపము నన్నారడు గులయాన్నత్యముగల్గి రత్నమణిస్థగిత్తమై, కాంతు లీనుచు నేత్ర పర్వ మొనర్చుచుండును. మనపాంథు లెచ్చటను దీనిని బోలిన

స్తూపమును గాంచినది లేదు. సౌందర్యమున దీని మరపించు స్తూపము భారతవర్షమున వేరొండు కానరాదు. జంబూద్వీపమున + నీస్తూపరాజము రమణీయతకు నిరుపమానమని ప్రఖ్యాతిగాంచినది. కనిష్కభూమిశుని స్తూపము పూర్తియైన పిమ్మట సంతర్గతమై లోన మడగియున్న యీపసిపాపని చిన్న స్తూపము ఉన్నతస్తూపమును దక్షిణపార్శ్వమున జీల్చుకొని బయలువడినది. దీనియెత్తు మూడడుగులకు బైగా నుండును.

ఈరాజ్యముననే బుద్ధుని కక్షపాల గలదు. మున్నొక సారి “యూషీ” * రాజ్యనృపు డీకక్షపాలను దనరాజ్యమునకు గొంపోవ దలచి, ప్రచండమగు సైన్యముల వెంట గొని పురుషపురముపై నెత్తివచ్చి, తద్రాజ్యము నవలీల జయించెను. పురుషపురము యూషీభూమిశుని పాదాక్రాంత మయ్యెను. అట్లు దిగ్విజయమును బడసి యా

+ ప్రాచీన హైందవ భూగోళశాస్త్రానుసరణి, భూవలయమున నాల్గవభాగండ్లములు గలవు. అందు జంబూద్వీపమొకటి. ఇది యాకారమున, జంబూపత్రమునుబోలియుండుటచే దానికిజంబూద్వీపమనునామము గల్గినది. ఈద్వీపము మేరుపర్వతమునను దక్షిణదిగ్భాగమున నున్నది.

* దీనికే తుఖారగూడెమని పేరు. తార్తారులును, ఇండోసిథియనులును నీరాజ్యమున నివసించు ప్రజలు. వీరు హూణుల (Huns) చేతను మాతృదేశమునుండి దరుమగొట్టబడి (క్రీ. పూ. 180) ట్రాన్స్కోక్సియానా, బాక్ట్రియాను రాజ్యములపై బడి యాదేశముల విధ్వంస మొనర్చి పిమ్మట భారతఖండమును జొచ్చి పాంచాల కాశ్మీరరాజ్యముల జయించిరి. వీరిలో బ్రహ్మతుడగురాజు కనిష్కభూపాలుడు. ఈసందర్భమున ఫాహియానుచే వేర్కొనబడిన నృపుడు కనిష్కదై యుండనోవు.

నృపుడు కక్షపాలను గొనిపోవ నుద్యుక్తుడై తానును బౌద్ధ
మతాభిలాషియే యగుటచే మున్నగా దనసేనానులతో
గలిసి మణిత్రయమునకు యధోచితముగ బూజలొసర్చెను.
పిమ్మట నొకయుత్తుంగగజరాజమును రావించి భూషణావళులచే
నతిమనోహరముగ దాని సింగారించి కక్షపాలను దానిపై
నుంచి గజమును దోలించసాగెను. కాని యీద్విరదము చటా
లున నేలపై గూలపడి మరల లేవజాలదయ్యెను. ఒక్కయడు
గైనను ముందునకు సాగిపోవజాలదయ్యెను. నృపాలు డంతట
గజశకటము నొండు గూర్చించి కక్షపాల నం దుంచి, బలి
ష్ఠములగు నెనిమిదిగజయూధముల నాశకటమునకు బన్ని తో
లెను. ఈసారియైనను నృపునిజితనములు ఫలించవయ్యెను.
ఏనుగులు తమశక్తి నంతయు ధారవోసినవి. శకటము చలించ
లేదు. రోషముతో నాగజబృందము హుమ్మని పట్టి
లాగెను. కార్యము లేకపోయినది. శకట మొక్కయంగుళమై
నను ముందునకు గదలదయ్యెను. నృపవరుడు ఖిన్నుడై యీ
కక్షపాలను గొనిపోవుట కింకను దరుణము సమీపింపలే
దని తలచి దాని నచ్చటనే దిగవిడచి నిజరాజ్యమునకు మరలి
పోయెను. పోవునపు డచ్చోట నొకస్తూపమును నిర్మించి కక్షపా
లను గాపాడుచుండుడని యచ్చట నాయుధసానులగు భటుల
గాపుంచెను. ఆచెంతనే యొకమఠమును గూడ కట్టించెను. ఇప్పు
డీమఠమున నేడువందలబౌద్ధసన్యాసులు నివసించుచుండిరి.
అపరాహ్ణము తిరిగినంతనే యిచ్చటనుండు సన్యాసు లీకక్ష
పాల ననుదినమును సంఘా రామమునుండి వెలుపలకు గొనివచ్చి

పూజ లొనర్చి, నైవేద్యము లర్పించి పిదప భుజింతురు. సాయంసమయమున గూడ నిట్లే దానిని బహిఃప్రదేశమునకు గొనివచ్చి ధూపములు వైచెదరు.

ఈకక్షపాల శ్యామలవర్ణముగ నుండును. అద్దమువలె స్నిగ్ధమై, నిగనిగలాడుచు మెరుగు లీనుచున్నది. దీనిపైయంచుల దిలకించిన నీకక్షపాలవిచిత్రనిర్మాణవైఖరి * ద్యోతకమగును. నాల్గుకక్షపాల లొకదానిలో నొకటి విలీనమై యీ కక్షపాల నిర్మాణమైనట్లు విస్పష్టముజేయుచు దానియంచుల కండ నాల్గు పొరలు గాన్పించుచుండును. ఈ కక్షపాలమందము అంగుళములో నైదవభాగముండును. నిరుపేద లిందు కొలది పుష్పముల ఒడవైచినను ఇది సంపూర్ణముగ నిండిపోవును. ధనాధ్యులు, కుసుమరాసుల గంపలతో దెచ్చి గుమ్మరించినను యీకక్షపాల నిండదు.

* గౌతముడు బుద్ధుడైనతోడనే బ్రహ్మదేవునిచే యాతనికొసగబడిన భిక్షాపాత్ర యదృశ్యమైనది. అంతట నల్పు రధిష్ఠానదేశతలును నాల్గు మరకత నిర్మితములగు కక్షపాలలను దెచ్చి యాతని కొసగిరి. కాని వాని నీతడు గ్రహింపనొల్లడయ్యెను. పిమ్మట వాని (వేరుసెనగకాయలె) ఇంచుక పసిమివర్ణముగల్గిన శిలానిర్మితములగు కక్షపాలలను దెచ్చి “నే గొనివచ్చినది పుచ్చుకొమ్మ, నే గొనివచ్చినది పుచ్చుకొమ్మని తగవులాడ జొచ్చిరి. బుద్ధుడంతట నా నాల్గింటిని దెమ్మని వాని నన్నిటిని యొకదానిలో నొకటి యమర్చి యొక్కటిగా జేసివైచెను. ఈ కక్షపాల పైయంచులదిలకించిన నాల్గుకక్షపాలలకలయికయు విస్పష్టముగ గాననగును.

పాయూను సాంకింగులు కక్షపాలకు యధావిధిగ ఆరా
 ధనలొనర్చి యచ్చటనుండి చైనా దేశమునకు మరలిపోయిరి.
 హ్యూకింగు, టోచింగు, హ్యూటా మున్నగు యాత్రికులు
 బుద్ధునిఛాయా, దంత, కపాలాస్థిక లుండు పవిత్రక్షేత్రముల
 దర్శింప నిచ్చుకొని తిన్నగ నగారా • రాజ్యమునకు బయనమై
 పోయిరి. పాప మిచ్చట హ్యూయింగు రోగపీడితు డయ్యెను.
 ఇతనికి బరిచర్య లొనర్చుటకై టోచింగీతనికడ నాగిపో
 యెను. హ్యూటా యొంటరియై పురుషపురమునకుబోయి, యచ్చ
 ట తక్కటియాత్రికుల గలిసికొని, యచ్చటనుండి పాయూను,
 సాంకింగులతో గలసి యాత్ర చాలించి సిన్నసామ్రాజ్యము
 నకు వెడలిపోయెను. హ్యూయింగునకు వ్యాధి ప్రబలమై తుద
 కాతడు శాక్యసింహుని కక్షపాల యున్న సంఘారామమున
 మృతినొందెను. ఫాహియాను యేకాకియై, గౌతముని పుట్టె
 ముక లున్న తావునకు బయనమై పోయెను.

పదుమూడవ ప్రకరణము

న గా రా .

ఘోషియాను డిట్లొంటరియై పశ్చిమదిశగా బదునారు యోజనము లరిగి, 'నగారా' రాజ్య సరిహద్దులలోనున్న 'హేలో' * యను పట్టణముజేరెను. ఆమూలాగ్రముగ సువర్ణ చాఢితమై సప్తమణిస్థగితమై యొప్పగుచుండెడు నొక దివ్య విహారమున † బరిరక్షితమై శాక్యసింహుని కపాలాస్థిక యిచ్చుటనేగలదు. నగారారాజ్యమేలు నృపాలున కీశల్యశకలములపై నమితమగు పూజ్యభావము. దీని ననుదినమును దర్శించి, పూజ లొనర్చి, పోవుచుండును. దీని నెవ్వరును దస్కరింపకుండ బరిరక్షించుటకై యీరాజు తనరాజ్యమునంగల యుత్తమవంశజులగు నెనమందుగురుయోధుల సహోరాత్రము లీవిహారమునకు కావలివెట్టెను. వీ రీయస్థికను కంటిలోని రెప్పవలె గాపాడుచుందురు. సూర్యుడస్తమించినంతనే నీవిహారరక్షకులు విహార ద్వారమునుమూసి ముద్రలువైచి గృహములకు బోయెదరు.

* పెసోరుపట్టణమునకు బశ్చిమముగానుండు హిడ్డానగరమే యీ హేలోపట్టణమై యుండనోపు. దీనికి 'హీరో' యను నామాంతరముగూడ గలదు. 'హీరో' యన శల్యమని యర్థము.

† ప్రధమమున బౌద్ధసన్యాసులు నివసించు పగ్గుటీరములు విహారము లని పిలువబడుచుండెడివి. తరువాత గౌతమునికక్షపాల, దంత శల్యములు మున్నుగాగలపవిత్రవస్తుచయము నుంచుటకై గోపురాకారముగ నిర్మింపబడు కట్టడములకుగూడ విహారము లను నామము గల్గెను. ఇట్టికట్టడములు బేహారమున విరివిగ నుండుటచే వీనికి విహారము లనిపేరు కల్గెను.

ఈ యెనమండుగురు వీరాగ్రేనరులయొద్ద నెనిమిదిముద్రక లుండును. ప్రభాతమగుటతోడనే వీరు మరల విహారమునకు జనిముద్రల బరిశీలించి తలుపుల దెరచెదరు. పిమ్మట బస్నీటితో హస్తములగడిగికొని శల్యఖండమును వెలికి గొనివత్తురు. విహారమున కావల బహిఃప్రదేశమున ఉన్నతమగు నొక శిలావేదిక నిర్మింపబడియుండును. దీనిపై గుండ్రని మణిస్థగితమగుసింహాసన మమర్పబడియున్నది. ఈరత్నవీతికపై స్థాపించి దానిపై వైడూర్యనిర్మితమై, ముత్తయములుబొదిగిఘంటాకృతిగ నుండు నొకఙోలికను మూతగాపెట్టెదరు. ఈశల్యము గొంచెము పసిమి డాలుగనుండు ధవళవర్ణముగలిగి యర్ధచంద్రాకృతిగ నున్నది. దీని కై వారము పండ్రెండంగుళము లుండును. ప్రతిదినమును దీనిని విహారాంతర్భాగమునుండి బయటకు గొనివచ్చు వేళల విహారరక్షకు లొక మహోన్నత మగు చంద్రశాలపై నెక్కి తాళమృదంగాదిగావము లొనర్తురు. శంఖముల బూరింతురు. ఈ మంగళధ్వానముల వినినంతనే నృపుడు పూజాద్రవ్యముల హస్తమునగొని వేవేగ విహారమునకు జని, యస్థికకు బూజ లొనర్చును. పిమ్మట నతిడును నాతనియనుచరులును ఒక్క రొక్కరే, పదిలముగ నాయెముకనుబైకెత్తి శిరమున నిడికొని మరల దానిని యథాస్థానముననుంచి పశ్చిమద్వారమునుదాటి విహారమును నిర్గమించి (తూర్పుద్వారమున విహారమును బ్రవేశింతురు) వెడలిపోయెదరు.

నగారా రాజ్యాధిపు డిట్లే యనుదినమును ప్రాతఃకాలముననే విహారమునకు జని, యస్థికకు బ్రాణమిల్లి పూజ లొ

నర్పును. ఈయారాధనకృత్యములు ముగిసినవెనుక గాని యీతడు తనపరిపాలనాకార్యములనిర్వర్తింపనొల్లడు. ఇచ్చటి వైశ్యులును నిశ్లే మున్నుగా, నీశల్యమునకు బూజలొనర్చి యటుపిమ్మటనే సంసారకృత్యముల జక్కబెట్టుకొనెదరు. అనుదినమును యీతరునే యీశల్యమునకు ఆరాధనలు జరుగుచుండును. పూజావిధానమంతయు సమాప్తియైన పిమ్మట యస్థికను విహారములోనికి దీసికొనిపోయెదరు. దీనినుంచుటకై విహారాంతర్భాగమున “విమోక్ష”* యనెడు స్తూప మొకటి గలదు. ఇది యైదడుగులపొడవుగల్గి రత్నఖచితమై ద్యుతుల నీనుచున్నది. విహారద్వారమునకు ముంగిటభాగమునపూలయంగడు లెన్నియో గలవు. అచ్చట కుసుమదామములు చందనాగరు మున్నగు పూజాద్రవ్యములు విక్రియింపబడుచుండును. శల్యసందర్శనమునకై వచ్చు యాత్రికాగణ మీపుష్పములు గొని యస్థికను బూజించి పోవుచుందురు. ఈపరిసరరాజ్యముల నేలురాజన్యులెల్లరును గౌతముని యస్థికకు దఱుచుగ కానుక లంపుచుందురు. ఈశల్యవిహారము నలువదియడుగుల వైశాల్యము గల్గినచతురమున గట్టబడినది. నభోంతరాళము కంపించినను క్షోణోతలము వికావితలై తునియలై నను ఈతావు చలింపదు.

హెలోపట్టణమునుండి బయలుదేరి మనపాంధు లిచ్చటి కుత్తరదిశగా నొక్క యోజనముదూరముననున్న సగారా రాష్ట్ర రాజధానిని జూడబోయిరి. బుద్ధుడు బోధిసత్వుడై

* మోక్షదాయని యనియర్థము.

యుండిన కాలమున నైదు పుష్పమంజరుల మూల్యమునకు గొని దీపాంకరు X న కొనగినచో టిదియె. ఈపట్టణమధ్య భాగమున నొక స్తూపము గలను. ఇది బుద్ధుని దంతము నుంచుటకై కట్టబడినస్తూపము. బుద్ధునిపుట్టెముకకుబలెనే దీని కిని యనవరతము పూజలు జరుగుచుండును. అసంఖ్యాకులగు జను లెవ్వేళను దీని దర్శించి పోవుచుందురు.

ఈపట్టణమున కీశాన్యభాగమున నొకపర్వతపులోయ గలదు. ఇచటనే బుద్ధునియోగదండ మున్నది. (పలవలుదీరి సన్యాసుల కడనుండు నొకవిధమగు దండము). ఈప్రదేశమున నిప్పు డొక విహారము నిర్మింపబడి యున్నది. ఇచ్చటికిని వేలకొలది జౌద్ధయాత్రికు లరుదెంచి కానుక లర్పించి చనుచుందురు. ఈదండము గోశీర్ష ♦ పర్వతోపరిభాగమున బెరుగు మంచిగంధపుగట్టతో నిర్మింపబడినది. పదునారు, పదునే డడుగుల పొడవున నుండును. ఇది యత్యంత దీర్ఘమగు నొక కొయ్యగొట్టమున బరిరక్షితమై యున్నది. శతసహస్ర సంఖ్యాకులు పట్టి లాగినను దీని నీ యొరనుండి వెలికి దీయుట దుర్లభము.

X శాక్యసింహున కిరువదినాల్గవ తరమువాడు. ఇంతముందుగనే బుద్ధు డీతనితో తాను భూలోకమున నవతరింపబోవుచుంటినని తెల్పెను.

♦ గోశీర్ష పర్వతప్రాంతమున తామ్రవర్ణవిలసితములై సుసౌరభముల గుమ్మరించు చందనతరువులు విరివిగ బెరుగుచుండునని ప్రతీతి. ఈ పర్వతము “ఉల్లరకురు” మహాఖండమున మేగుశైలమున కుత్తరదిశగా నున్నది. ఈ పర్వతము గోశీరమును బోలియుంటచే దీని కీసార్థక నామము గల్గినది.

ఈ పర్వతముకనుమదాటి పశ్చిమముగ గొంతదూర మేగినచో నింకొక విహారము గాననగును. ఇందు బుద్ధుని సంఘాటి * (సంఘాలి) గలదు. ఈ రాజ్యమున అనావృష్టిదోష మావహిల్లినప్పు డెల్ల జనులు తండోపతండములై యీ విహార మునకు గదలిపోయి యీ సంఘాటిని నీవలదెచ్చి, దానికి ప్రదక్షిణము లొనర్చి మొక్కులిడి పూజలు సేతురు. నెను వెంటనే గగనభాగమంతయు మేఘసంక్రీరమై యొక్కతృటిలో కుంభనృప్తిగ వర్షము గురియును.

ఈ పట్టణమునకు దక్షిణభాగమున నొక అర్ధ యోజనదూరమున నెత్తగు పర్వత శ్రేణి యొకటిగలదు. ఇం దొక శిలాగహ్వార మున్నది. ఇదియె గౌతముడు తన తను చ్చాయను విడిచిపోయినచోటు. పదిబారలదూరమున నుండి యీనీడను వీక్షించునెడల శాక్యసింహుని దివ్యదేహమును బ్రత్యక్షముగ చూచుచుంటిమా యనిపించును. పసిడికాంతుల మురిపించు నాతనిశరీరకాంతి, యాతని సహజసౌందర్యమునకు మఱింతవన్నెవెట్టు నాతని మేనిపై నలరారు పుట్టుమచ్చలు ♦ విస్పష్టముగ గాన్పించును. దాపునకు బోయినకొలదియు నీదేహచ్ఛాయ స్వప్నదృశ్యమువలె నన్పష్టమగును.

* భుజసీమనుండి పాదముల వరకును వ్రేలుచుండు సన్యాసులు ధరించు దీర్ఘముగు వంగీ.

♦ ఇట్టిపుట్టుమచ్చలు బుద్ధునిమేనిపై నూటపండ్రెండు (చిన్న వెనుబదియు బెద్దవి ముప్పదిరెండును) గలవని శార్దూలగ్రంథములందు వ్రాయబడియున్నది.

ఈపరిసరరాజ్యముల బాలించు నృపాలురెందరో నిపుణ మతులగు చిత్రకారుల సంఘి, యీ ఛాయా చిత్రపును వ్రాయింప బహుళప్రియత్నము లొనర్చిరి. కాని యిది దుస్సాధ్యమయ్యెను. ఎంతటి చిత్రకారు డైనను ఈతని మేని ఛాయాచిత్రమును జిత్రింపజాలడయ్యెను. సహస్రబుద్ధులును తమతనుచ్ఛాయల నిచ్చటనే విడిచిపోయెదరని యీ ప్రాంతవాసులు చెప్పకొనెదరు.

బుద్ధుని ఛాయాగహ్వరమునకు బల్చిమముగ నూరుబొరల దూరమున శాక్యసింహుడు కేశఖండన, నఖివిచ్ఛేదనము లొనరించుకొనిన తావు గలడు. గౌతముడు నాతని శిష్యగణమును రాబోవు పురుషాంతరములయందు నిర్మింపబడు స్తూపావళి కాదర్శప్రాయముగ నుండునట్లొకస్తూపరాజమును గట్టినదీ ప్రదేశముననే. ఈస్తూపము డెబ్బది యెనుబదియడుగుల యున్నతిగల్గి మేఘమండలమును దాటిపోవుచున్నది. ఇది నేటికిని కాననగును. ఈస్తూపమునకు దాపుననే యొక సంఘారామము గలదు. అందునివసించు బౌద్ధసన్యాసు లేడువందలకు బైగా నుందురు. ఈప్రాంతముననివసించిన యర్హతుల ప్రత్యేక బుద్ధులజ్ఞాపకార్థమై నిర్మింపబడిన స్తూపము లొక్కసహస్రముండును.

• వీరికే నివాసబుద్ధులనియు బ్రత్యేక 'జిను'లనియు నామాంతరములుగలవు. వీరు సంసారసౌఖ్యముల త్యజించి, సన్యాసవృత్తిని జేపట్టిన బౌద్ధసన్యాసులు. గురుశిక్షణలేకయే బుద్ధత్వమును సముపార్జించినవారగుటచే వీరన్యులకు మోక్షపథముల నిరూపింపజాలరు. ప్రాచీనబౌద్ధమత కాలమున నిట్టి సన్యాసు లున్నట్లు గానరాదు.

పదునాల్గవ ప్రకరణము

హ్యూకింగుయాత్రికుని మరణము.

“లోయి” “పోహన” రాజ్యములు.

శీతకాలమంతయు నిచ్చటనే గడపి యటుపిమ్మట మన పాంధుడు తనయిరువురి మిత్రుల*తో గలిసి యిచ్చోటనుండి పయనమై దక్షిణదిశగ బోయి కొన్నిదినములకు తుద్రహిమ శైలముల సమీపించెను. ఈ సగోపరిభాగమున నేకాలమును మంచు పేరుకొనియుండును. ఈ పర్వతశ్రేణి కుత్తరభాగమున మనయాత్రికు లాకస్మికముగ బోరున వీచెడుశీతలవాయువుల దాకిరి. అంతటి శీతలమును వా రెన్నడు జూచి ఎఱుగరు. చలిచే వారి శరీరములు గడగడ వణకిపోయినవి. నోటినుండి మాట వెలువడలేదు. పాపము! హ్యూకింగున కీచలి గాలులు మరింత దుర్భరము లైనవి. ఆత డొక్కయడుగై నను ముందునకు సాగిపోవజాలడయ్యెను. నోటనుండి నురుగుల గ్రొక్క సాగెను. ఈతనికి మృత్యు వాసన్నమైనది. ఇతడు, ఘాహియానును తన ప్రక్కకు బిలిచి, “మిత్రమా! నే నింక జీవింపను. ఒక్కక్షణమైన నాలసింపక, మీ రిచ్చోటు వాసి పొందు. జా గొనర్చెదరేని మీకును నిచ్చట మరణము దప్పదు. నే బోవుచుంటిని. నాకై మీరు చింతింపవలదు. ”

* టోచింగు, హ్యూకింగులు.

• ఆర్యావర్తమునకు పశ్చిమోత్తరభాగముననున్న సఫీదుకో పర్వతంతులు. వీనిశిఖరము రెప్పుడును హిమముచే గప్పబడియుండును.

అని హీనస్వరముతో బల్కుచు నాతడు. పాణిముల విడిచెను. ఫాహియాను కన్నీరు నింపుచు నాతని మృతకళే బరమును గొగిలించికొని “మన సంకల్పమునకు భంగము వాటిల్లినది. ఇది విధిప్రేరితము*. చేయునదేమి?” యని విలపించి హతశేషు డగుమిత్రుని వెంటగొని యెట్టులో కష్టము మీద నామంచుకొండల నిర్గమించి “లోయి”† రాజ్యమును జేరుకొనెను. ఈ రాజ్యమున మూడువేలమంది బౌద్ధసన్యాసులు గలరు. వీరిలో హీనయానులును, మహాయానులును గూడ గలరు.

మన బాటసారులు శీతకాల మిచ్చట నాగి యటు పిమ్మట యిచ్చటనుండి బయలుదేరి దక్షిణముగా మరలి పదిదినములకు “పోహన” ‡ యను రాజ్యము సమీపించిరి. ఈ రాజ్యమునగూడ మూడువేల బౌద్ధ

* ఈ శబ్దము లుచ్చరించుట, యిట్టి విపత్తరుణమున మానవమాత్రులకు సహజమైనను, ఫాహియానువంటి బౌద్ధశ్రమణునినోటనుండి వెలువడరానివి. ఏలనః బౌద్ధులు విధిసంఘటనమును విశ్వసింపరు. ఆ తృటియందు కన్ ఫ్యూషియసుమతభావము లాతని మనము నావరించి బౌద్ధమతసిద్ధాంతములను మరుగుపరచినవి.

† ప్రస్తుత అఘనిస్థానము. ప్రాచీనకాలమున నీ దేశమునకు “లోయి” రాజ్య మనిపేరు. “లోయి” యనిగూడ దీనికి నామాంతరము గలదు.

‡ ప్రస్తుతము “బన్నా” లేక, “ఫలానా” జిల్లాయని వ్యవహరింపడు ప్రాంతమునకే ప్రాచీనకాలమున పోహనరాజ్యమనిపేరు.

శ్రమణకులు నివసించుచుండిరి. వీరిలో మహాయాను లెవ్వరును లేరు. అందరును హీనయానులె.

ఈ రాజ్యమును వీడి మన పాంధు లిరువురును మూడు దినములు ప్రయాణమొనర్చి మరల సింధునదీజలముల దాటి యావలియొడ్డునకు బోయిరి. ఈ నదీప్రవాహమున కిరుపార్శ్వముల నుండు విశాలభూభాగమంతయు సమతలమగు పల్లపునేల.

పదునైదవ ప్రకరణము

“భీద” రాజ్యము

సింధునదిని దాటినంతనే మన తెరువరులు “పెటూ”* యనురాజ్యమును దారస్లిరి. బౌద్ధమత మిచ్చట మిగుల ప్రాబల్యముగాంచెను. ఇందు నివసించునన్యాసులలో నుభయశాఖల(హీనయాన, మహాయాన)వారును గలరు. కడుదూరమున నుండెడు చైనాసామ్రాజ్యమునుండి యార్యావర్తమునుదర్శింప బౌద్ధసన్యాసు లేతెంచి రనువార్త వినినంతనే యిచ్చటి ప్రజ లాశ్చర్యమానసులై “అన్యదేశీయులగు వీరు బౌద్ధమత సారమును గుర్తెరుంగుటయు సంసారతాపత్రయముల వినర్జించి విరాగులై సన్యాసదీక్ష గైకొనుటయు అంతటిదవ్వులనుండిబౌద్ధమతధర్మముల నరయుటకై భారతరాజ్యమున కరుదెంచుటయు

* పాంచాలము మనయాత్రికుడు దర్శించినకొలమున ప్రకృత పాంచాల రాజ్యము పెటూ యనియు భీదయనియు బిలువబడుచుండెను.

మిగుల సబ్బరముగాదె” యని యచ్చెరువందుచు వారి కమిత మర్యాదలజూపి వలయువస్తుసామగ్రిని సమకూర్చి యెంతయు నాదరించిరి.

పదునారవ ప్రకరణము

మధుర - మధ్యభారతమునందలి సాంఘిక,

రాజ్యాంగ వ్యవస్థలు.

పాంచాలమును వీడి మనపాంధు లాగ్నేయముగ నెనుబది యోజనములు ప్రయాణ మొనర్చి కొన్నిదినములకు ‘మధుర’ * యను రాజ్యమును జేరిరి. మార్గమధ్యమున నెన్ని యో సంఘారామముల వీక్షించిరి. అందందు నివసించు బౌద్ధ భిక్షుకుల నెందరినో సందర్శించిరి. వారింకను ‘పూనా’ † నదీ తటము నంటియే పోవుచుండిరి. ఈ నదీప్రవాహమున కిరు కెలకులందును విశాలమగు బౌద్ధమతము లిరువది గలవు. అందు నివసించు శ్రమణకులు మూడువేలకు బైగా నుందురు.

* మధుర - కృష్ణానది జన్మనగరము. దీనికి మయూరినగరి యను నామాంతరము గలదు. కృష్ణభగవానుని వాహనము మయూరమగుటచే ఈ నగరమున కాపేరు గల్గినది.

† ఇయ్యది యమునాతరంగిణియై యుండనోవు. దీనికి బూనానది యను పే రెట్లుగలెనో తెలియకున్నది.

బౌద్ధమత మిచ్చట మిక్కిలి యభివృద్ధి గాంచినది. ఉత్తరభారతమునం దెడారికి బళ్ళిమభాగమున విస్తరిల్లిన రాజ్యముల నేలురాజన్య లెల్లరు బౌద్ధమతస్వీకారులు. బౌద్ధశ్రమణకులయెడ వీరి కమితమగు పూజ్యభావము వారికి కానుక లొసగునపు డీన్యవరులు కీరీటముల చాల్చరు. మకుటముల దీసి శూన్యమ స్థకులై వారిని సంభావించురు. భిక్షువులకు భోజనాదు లొసగునపుడు తమ యమాత్యగణ బంధుసందోహములతో వారి కభ్యాగతులై మృష్టాన్నములతో వారినిబరితృపులజేయుదురు. శ్రమణకులమోగి వీ రెన్నడును ఉన్నతాసనములపై గూర్చుండరు. రాజాధిరాజైనను పర్యజ్ఞముపై నాసీనుడై వీరితో మాటలాడ సాహసింపడు. వారితో భాషింపవలసినపు డిచ్చటి నృపలు వారి ముంగిట నొక రత్నకంబళము బరపించి దానిపై గూర్చుండి వినముగ్రిలై వారితో ముచ్చటించురు. ఇట్టి యతిధిమర్యాదలు బుద్ధుడు సజీవుడై యుండిన కాలమున బుట్టినవి. ఇవి నా డెట్టితీగున ననుకరింపబడెనో నేటికిని అదేవిధమున బాటింపబడుచున్నవి. ఈ యాచారము లీప్రదేశమున నణుమాత్రమైనను మార్పునొందక పెక్కుతరముల నుండి యల్ల నిల్చియున్నవి.

మధురరాజ్యమునకు దక్షిణభాగమున . ప్యాపించి యుండు దేశమంతయు మధ్యభారత మనబడును. ఇది సమశీతల ప్రదేశము. ఈ ప్రాంతమం దెచ్చటను తుషారములు కానరావు. హిమము మచ్చునకైన కన్పింపదు. ఇచ్చటి ప్రజ లైశ్వర్యవంతులై సౌఖ్యమున మనుచుండిరి. ఇచ్చటి

రాజ్యపాలన అత్యంతసౌఖ్యదాయక మైనది. ప్రజాపీడన యణుమాత్రమైన నీ రాజ్యభాగమున గానబడదు. ప్రజాస్వా తంత్ర్యమునకు భంగముగల్పించు రాజశాసనము లరది. ప్రజలు తమగృహముల నొక యధికారికడ నమోజు చేయించు కొనవలయు ననునియమము లిచ్చట లేవు. తేనిభూక్షత్రముల సేద్యమొనర్చు కృషీవలులుమాత్రము కొంత సస్యభాగ మును నృపునకు జెల్లింపవలయును. కర్షకులు తమక్లిష్టముం డిన రాజమాన్యముల సేద్య మొనరింపవచ్చును. లేకుండిన వీడిపోవచ్చును. ఎల్లకాలమును వాని నంటియుండవలయునను నిర్బంధము లేదు. తాడన శిరచ్ఛేదనలు మున్నగు క్రూర శిక్షల విధింపకయే యిచ్చటినృపులు రాజ్యపాలన మొన ర్తురు. వారొనర్చు తప్పిదములబట్టి దోషులకు జరిమానా లను మాత్రము విధించుట గలదు. ఇదియే యీ రాజ్యమున నపరాధులపై విధింపబడు కఠినశిక్ష. ఇచ్చట తేనిపై బెక్కు సారులు తిరుగుబాటుసల్పి యాతని పదభ్రష్టుని గావింప దల పడిన రాజదోహిక్నై నను మరణదండన లేదు. అట్టి నిందితుల దక్షిణహస్తముల ఛేదించి విడుతురు. ఈ ప్రాంతమున రాజ్య మేలు రాజుల యంగరక్షకులకుగూడ నిర్ణీతవేతనములు గలవు.

ఈవిశాలరాజ్యమందలి ప్రజలెవ్వరును జీవహింస యొన ర్పరు. మద్యమును గ్రోలరు. వెల్లులి, సీరుల్లి మున్నగు నింద్యపదా ర్థముల దినరు. పశువధ మొదలగు క్రూరకర్మల నాచరింపుచు దూరమున పురబాహ్య ప్రదేశమున నివసించు మానవుల

కీప్రాంతమున చండాలు రనిపేరు. పురమున బ్రవేశించునపు
దును, విషణివీధుల బోవునపుడును, తాము చండాలురమని
తెలుపుటకై వీరు కట్టలతో గొట్టుకొనుచు చప్పుడు చేయును
బోయెదరు. ఆ ప్రాంతమున సంచరించు జను లాధ్వని విని,
వారి సంపర్కము దగులకుండ దూరముగ దొలగిపోయెదరు.

ఇచ్చట నివసించుజను లెవ్వరును కుళ్ళుటములు, సూక్తర
ములు మున్నగు తుద్రజంతువుల బెంచరు. జీవములతో
నుండు పశువుల విక్రియింపరు. ఈ రాజ్యమండలి విషణి
వీధులం దెచ్చట వెదకినను మాంసమునమ్ము * సాయదుశాణ
ములు గాన్పింపవు. మద్యవిక్రయశాలలు గానరావు. వాణిజ్య
వ్యాపారములయందు నాణెములుగ నీ ప్రాంతవానులు గవ్వల
నుపయోగింతురు. ఈ రాజ్యమున చండాలురే మృగవధాజీవ
నులు. వీరలే జంతువుల వేటాడి చంపెదరు. మత్స్యమాంస
ముల వీరే విక్రియింతురు.

బుద్ధుడు నిర్యాణమునొందినపిమ్మట యీ పరిసర
ప్రాంతములనేలు భూవరులు, బౌద్ధసన్యాసుల యారాధనలకై
విహారముల గట్టించిరి. వారికి గృహముల, మాన్యక్షేత్రముల,
ఆరామసీమల, పౌలముల, సేద్యమొనర్చుటకై వలయు దుక్కి
టెద్దుల దానమొసగి వీని నవిచ్ఛిన్నముగ, వాచంద్రితార
కముగ ననుభవింపుడని, లోహఫలకములపై దానశాసనముల
వ్రాయించిరి. వారితరువాత సింహాసన మధిష్ఠించిన రాజులును
ఈ సన్యాసుల కొసగబడిన భూగృహారామములకై యాసపడక
యీ దానశాసనముల శిరమునదాల్చి పాలించిరి. ఈ లోహ

శాసనములు నేటికిని యాప్రాంతమున గాననగును.

సత్తార్యాచరణము, సూత్రపఠనము, ధ్యాననిష్ఠయు, బౌద్ధభిక్షువుల పవిత్రధర్మములు. ఆహార వస్త్రాదులతో, శయ్యాపర్యంకములతో నమరియుండు గదులెప్పుడును అస్య ప్రాంతములనుండి యరుదేరు బౌద్ధశ్రమణకులకొరకై యిచ్చట సిద్ధముగ నుంచబడును. పరివ్రాజకులగు సన్యాసు లేతెంచి రని వార్త వినినంతనే ఆ ప్రాంతమందలి సంఘారామమున వసియించు భిక్షువులు వారి కెదురేగి, స్వాగతమొసగి, తమ నిలయమునకు గొనివత్తురు. వారి యుడుపుల కక్షపాలల యోగదండముల తామే మోసికొనివత్తురు. గృహము జేరినంతనే వారికి పాదములగడిగికొనుటకై యుదకమును, పాద లేపనకై తైలము నొసగి యాసీనుల జేయుదురు. నిర్ణీతవేళల ద్రవియరూప * మగు నాహారముల నొసగి సంప్రీతుల జేసెదరు. పిమ్మట నా పరివ్రాజకుడు కొంతతడవు బడలికతీర విశ్రమించిన పిదప దరికిజేరి “అయ్యా! మీరీ సన్యాసదీక్ష గైకొని యెంత కాలమైన”దని ప్రశ్నించి, యాతని పూజ్యతాపూజ్యతలబట్టి యాతని కర్హమగు శయనమందిరమును జూపింతురు.

* భిక్షువులు సూర్యోదయము మొదలు అపరాహ్నమువరకును ఘన రూపమగు నాహారమును భుజింపవచ్చును, తక్కటివేళల భుజింపరాదు. అస్యకాలములం దట్టియాహారమును, భుజించుట నిషిద్ధము. అట్లు భుజింపబడు నాహారము “వికల” మగును. మార్గాయాసముచే నలసినపాంధులు మాత్రము తక్కటివేళలందుగూడ మధువు, నవనీతము మున్నగు భక్ష్యముల గొనవచ్చును.

ఈ ప్రాంతమున నివసించు జౌద్ధశ్రమణకుల యావాసములకుదాపున, సారిపుత్రా* మహామౌద్గల్యాయన* యానందుల + గౌరవార్థమును, అభిధర్మ వినయసూత్ర పీఠికల గౌరవార్థమును గట్టింపబడిన స్తూపము లనేకము లున్నవి.

ఈ రాజ్యమున నివసించు గృహస్థులు ప్రతివత్సరమును వర్ష కాలము గతించినవెనుక నిచ్చటి శ్రమణకులకు కానుక

* సారిపుత్రుడు శాక్యసింహుని శిష్యుడొకఁడు. నగ్రగణ్యుడు. విద్యాపారంగతుడు. ప్రతిభాశాలి. బుద్ధుని “కుడిభుజి”మని ప్రఖ్యాతినొందినవాడు. ఈతడు నలందాపట్టణవానియగు తిష్యతనయుడు. ఈతనితల్లిపేరు సారిక. ఈమెనుఁజేరి యితనికి సారిపుత్రుడను నామధేయముగల్గినది. ఈతనికి “ఉపతిష్య” (తిష్యతనయుడుగాన) యను నామాంతరముగూడ గలదు. ఇతడు పెక్కుశాస్త్రముల రచించెనని జౌద్ధగ్రంథములయందు జెప్పబడియున్నది. అభిధర్మపీఠికను లిఖించిన దీతడేయని యొకప్రతీతిగలదు. బుద్ధుని నిర్యాణమునకు బూర్వమే యీతడుమృతినొందెను. మరల బుద్ధుడై భూలోకమున నవతరించునని జౌద్ధమతస్థుల విశ్వాసము.

* మహామౌద్గల్యాయనుడు. సింహళ భాషలో నీతనికి “ముగలాను” డని పేరు. ఈతడును బుద్ధుని ప్రధానశిష్యుగణములోనివాడే. శాక్యసింహుని “వామభుజి” మని ప్రఖ్యాతినొందెను. అమానుషశక్తులగలవాడు, దీర్ఘదర్శి. శాక్యసింహుని విగ్రహమును భూవలయమున జిత్రింపజేయుటకై యీతడొక శిల్పకారుని దనజెంటు తుషితస్వర్గమునకు గొంపోయి యా లోకకల్యాణుని ద్యౌరూపము నాతనికిజూపెను. యమలోకమునకుబోయితనతల్లినినరక బాధల నుండితప్పించెను. ఈతడును శాక్యసింహునికి మున్నె నిర్యాణమునొందెను. బుద్ధుడై యీతడు భూవలయమున నవతరించును.

+ ఈతనిసృష్టాంతము తొమ్మిదవప్రకరణమున వర్ణింపబడినది.

|| పీఠికాత్రయములోని యుపాంగములు. ఈమూటికిని పీఠికాత్రయములే.

లర్పింతురు. భిక్షువులకనువగు పాయసము మున్నగు ద్రవాహారముల సమకూర్చి వారికంపెదరు. ఇందలి పరివ్రాజకులును ఈ తరుణమున మహాసభల గావించి ప్రజలకు బౌద్ధమత ధర్మముల నుపదేశింతురు.

ఈ ప్రాంతమందలి సన్యాసులు సారిపుత్రుని స్తూపమును బూజింతురు. ప్రతివత్సరమును నీ స్తూపమునకు మహాత్సవములు నల్పెదరు. కుసుమదామములతోడను, ధూపములతోడను, అగరుచండనములతోడను దాని నారాధింతురు. ఉత్సవకాలమున నీస్తూపపరిసరములన్నియు దీపావళులచేనలంకరింపబడి కనుల కింపునేయుచుండును. ఒకవంక గాయకులు మృదుమధురకంఠస్వనములతో గాన మొనర్చుచుందురు. వేరొకప్రక్క మంగళవాద్యములు చెలగుచుండును.

తొలుత సారిపుత్రుడు ఉత్తమవంశసంభూతుడగు బ్రాహ్మణుడు. ఈతడొకనాడు శాక్యసింహునికడకేగి, సన్యాసము స్వీకరింప ననుజ్ఞవేడెను. మహామాద్గల్యామన మహాశాశ్వపులు * నిల్లే బుద్ధునిచే ననుజ్ఞాతులై సన్యాసదీక్ష గైకొనిరి.

* మహాశాశ్వపుడు మగధరాజ్య నివాసియుగు నొకబ్రాహ్మణుడు. శాక్యసింహుడే యీతనికి బౌద్ధమతదీక్ష యొసగి తనశిష్యగణములోనొక్కనిగ బరిగణిచెను. గౌతముడు నిర్యాణమునొందినపిమ్మట నీతడే ప్రధాన బౌద్ధమతాచార్యుడై బౌద్ధమతవ్యాప్తికై చాలాకృషిసల్పెను. బౌద్ధమత మహాసభాసంస్థాపకు డీతడే. అందులకే యీతనికి “అగ్గ్యగవిర” యను బిరుద నామముగల్గినది. మున్నుగ బౌద్ధమతసిద్ధాంతముల లిఖింప మొదలు జెట్టిన దీక్షదేయని ప్రఖ్యాతినొందెను. ఈతడును భూవలయమున బుద్ధుడై యవతరించును.

ఇచ్చటనుండు భిక్షుణు లొనందుని స్తూపమునకు బూజు లొనర్తురు. స్త్రీలకును సన్యాసవృత్తి జేసెట్టుట కనుజ్ఞ యొసగు మని యీతడే బుద్ధుని బ్రార్థించియుంటచే నీతనిపై బౌద్ధసన్యాసినుల కమితమగు భక్తి. ఆకాగణముననే వీరీతని నారాధింతురు. శ్రామణీరులు* రాహులస్తూపమును బూజించుదురు. అభిధర్మవీరికాపండితు “అభిధర్మస్తూపము”నకును వినయవీరికాపండితులు “వినయస్తూపము”నకును ఆరాధనల సల్పుదురు.

* శ్రామణీరులు - నూతనముగ సన్యాసమును స్వీకరించినవారు. వీరు దశవిధనియమములను బాటింతుమని దీక్షగైకొందురు. ఘాహియానును బాల్యమున నిట్టిదీక్ష గైకొనినవాడే. మున్నగు త్రిశరణమును గైకొని(బుద్ధుడు బౌద్ధాధర్మములు, బౌద్ధాలయములు - వీనికి త్రిశరణములనిపేరు) ఓమ్ముట దశవిధులను బాటింతుమని ప్రమాణముల జేయుదురు. (1) పాణిహింస (2) చార్యము. (3) ఆశుచి. (అపవిత్రత) (4) అన్యతము. (5) మద్య పానము. (6) అపరాధానంతర భోజనము. (7) నృత్య, గాన, విమోదములు, నాట్యకళాప్రదర్శనములు. (8) పుష్పమాలికా, సుగంధజల, భూషణాలంకారిములు. (9) మృదుతల్పములు. (10) సువర్ణరజితములు - వీనిని వర్జించుటయే దశవిధనియమము లనబడును.

¶ రాహులుడు - శాక్యసంహుని క్షేష్ఠపుత్రుడు. బౌద్ధమతమును స్వీకరించి, జనకునికి చేదోడై యాతనితోడ నార్యావర్తమంతయు గ్రుమ్మరెను. గౌతముని మరణానంతర మీతడు “వైభాషిక” మను నూతనసిద్ధాంతమును ప్రతిష్ఠించెను. నూతనముగ సన్యాసస్వీకార మొనర్చువారల కిత డధిష్ఠాన దేవత. మున్నుండు బుద్ధుడు భూలోకమున నవతరించునపుడెల్ల యీత డాతని క్షేష్ఠపుత్రుడై యుద్భవించు చుండును.

ఇచ్చటి మహాయానులు ప్రజ్ఞాపారమిత + మంజుశ్రీ యవలోకి తేశ్వరుల * సేవింతురు.

+ ప్రజ్ఞాపారమిత:—అష్టపారమితలలో నొకటి. పారమిత యనిన మోక్షసాధనమని యర్థము. బౌద్ధమత గ్రంథములం దట్టి నిర్వాణమార్గము రెనిమిది నూచింపబడెను. దానిము, పవిత్రజీవనము, శాంతము, శక్తి, ధ్యానము, జ్ఞానము (ప్రజ్ఞ) మొదలగునవి. వీనికే అష్టపారమితలని పేరు. వీనిలో జ్ఞానమే యన్నిటిలోన ప్రధానమైనది. ఇదియే నరులను సంసారజలధిని దాటించి నిర్వాణతీరమును జేర్పగలదు.

* మంజుశ్రీ ప్రసిద్ధుడగు నొక బోధిసత్తుడు. చైనాసామ్రాజ్యము లోని షాన్సీ, పట్టణవాసు లిప్పుటికిని వీని నారాధింతురు. భారతఖండమందలి మహాయానులును వీనినే పూజించెడినారు. బౌద్ధగ్రంథములయం దీతడు “జ్ఞానస్వరూపు”ని వర్ణింపబడియున్నాడు. ఈతనికి “మహామతి”యనియు “కుమారరాజనియు బిరుదనామములు గలవు. బౌద్ధధర్మముల బోధించుటయం దీత డసమానప్రజ్ఞాధురీణుడని భ్యాసినొందుటచే నీతనికి “కుమారరాజు” అనిబిరుదనామము కల్గెను. ఈతడు “సహస్రబాహు”డనియు “శతగత్తుపాలధారి” యనియు పేర్కొనబడియున్నాడు.

* అవలోకితేశ్వరుడు ప్రఖ్యాతబోధిసత్తులలో నొకడు. చైనాదేశమున నీతనికి “క్వాన్తీ”నని పేరు. “అవలోకితేశ్వర”యనునది సంస్కృత నామము. కంఠస్వనుల నవలోకింపగలవాడు (మానవాళి ప్రార్థనల నాలింపగలవాడు) అని యీపదమునకర్థము. త్రివిష్టప భారతవర్షములం దీతని పురుషునిగను, చీనా, జపానురాజ్యములందు స్త్రీదేవతగను భావింతురు. చైనాదేశమున నీమె, “సహస్రబాహి”యనియు “సహస్రాక్షి” యనియు వర్ణింపబడినది. చీనాసముద్రతీరమునకు సమీపముననున్న “పూటూ” యనుద్వీపమున నీమె ప్రధాన పీఠముగలదు. ఇది, కేటికిని బౌద్ధయాత్రీకులకు మహాపుణ్యక్షేత్రము. శతసహస్రసంఖ్యాకు లనుదినమును ఈదేవిని దర్శించిపోవుచుందురు. ఈ భేద మెట్లుగల్గెనో, పురుషుడగు నవలోకితేశ్వరుడు దేవి యెట్లయ్యెనో తెలియరాకున్నది.

పూజామహోత్సవములు ముగిసినంతనే, యీ ప్రాంతమున నివసించు బ్రాహ్మణులును, వైశ్యులును శ్రమణకులకు వార్షికముగ జెల్లించవలసిన సస్యభాగము జెల్లించి యింకను వారి కుపయుక్తములగు సంభాగవస్త్రాదుల వారికి గానుకగ నొసగెదరు.

మనపాంధులు సింధునదీప్రవాహమును దాటినచోట నుండి దక్షిణసముద్రతీరమువరకును వ్యాపించియుండు భూభాగ మంతయు నొకవిస్తీర్ణమగు విశాలమైదానము. నలుబది యేబదివేలలీల పొడవుననుండును. ఇచ్చట మహోన్నతములగు పర్వతము లెవ్వియు గానరావు. పర్వతాగ్రములనుండియు వేగమునబారు నదీప్రవాహములును గాన్పింపవు. మందగమన మొనర్చుచుబోవు తుద్రవాహినులుమాత్రము గలవు.

పదు నేడవ ప్రకరణము

బుద్ధుని స్వర్ణారోహణము.

ఇచ్చట (మధుర)నుండి బయలుదేరి మన తెరువరులు తిన్నగా సంకాశ్య* యను రాజ్యమునకు బోయిరి. ఇది మధురారాజ్యమున కాగ్నేయభాగమున బదునెనిమిది యోజనముల దూరమున నున్నది. బుద్ధుడు త్రియస్త్రింశ

* దీనికే కపిత్థరాజ్యమని కూడ పేరుగలదు. కమాజి పట్టణమునకు వాయవ్యభాగమున 'సమకాశ' యను పేరుగలిగిన గ్రామ మిప్పటికిని గలదు.

త్స్వర్గమునుండి భూవలయమునకు దిగినచో టిచ్చటనే గలదు. శాక్యసింహుడు మన్నోకమారు త్రియస్త్రింశత్స్వర్గమునకు బోయి యచ్చట మూడునెలలుండి తన తల్లియగు మాయా దేవికి బౌద్ధధర్మముల నుపదేశించి పిమ్మట భూమండలమునకు దిరిగివచ్చెను. బుద్ధుడు తన యనుచరులెవ్వరికిని దెల్పక యె సూక్ష్మదేహమును దాల్చి, తనదైవతాశక్తిచే స్వర్గలోకము పవగోహించెను. మాసత్రియ గడువుకాలమింక (బుద్ధుడు స్వర్గముననుండుట కేర్పరచుకొనిన గడువు) ఏడుదినములలో గడచిపోవుననగ, గౌతముడు తన సూక్ష్మరూపమును విడ నాడెను. అనిరుద్ధు * డంతట తన దివ్యచక్షువుల సాయమున త్రియస్త్రింశత్స్వర్గమున నున్న శాక్యసింహుని గాంచి, యా తురముతో మాద్గల్యాయనుని బిలిచి “బుద్ధుడిప్పుడు త్రియ స్త్రింశత్స్వర్గమున గలడు. సత్వరమునబోయి యాలోక కళ్యాణుని పాదముల కెరగి ర”మ్మని ప్రోత్సహించెను. మాద్గ

---

* ఇంద్రస్వర్గము. త్రియస్త్రింశత్స్వర్గ మన ముప్పదిమూడు అంత రాభగములు గల్గిన స్వర్గమని యర్థము. ఇచ్చట వర్ణింపబడిన స్వర్గము హైందవపురాణగాథలలో వర్ణింపబడిన స్వర్గమును సర్వవిధముల బోలి యున్నది. ఇది మేఘపర్వత చతుర్భుజ మన్యభాగమున ముప్పదిమూడు మహానగరములతో చెలువారుచుండునని వర్ణింపబడినది.

* శాక్యసింహుని పినతండ్రియగు అమృతోదనుని తనయుడు. ఈతనికి దివ్యచక్షువులుగలవు (అణిమాది అష్టసిద్ధులలో నొక్కటి). ఇతడు తన దివ్యనయనముల విప్పి ముల్లోకములలోని జీవరాసుల నొక్కసారి తిలకింపగలడు.

ల్యాయనుడు నాలసింపక తక్షణమే స్వర్గమునకేగి బుద్ధుని చరణములపై వ్రాలి నమస్కరించెను. బుద్ధు డాతని లేవనెత్తి సముచితరీతిని గౌరవించి కుశలప్రశ్నలడిగెను. వారిరువురును గొంతతడవు ముచ్చటించిన పిదప శాక్యసింహుడు మాధ్వల్యుని జూచి “మాధ్వల్యాయనా! నేనింక నేడుదినములలో నిచ్చోటు వాసి, జంబూద్వీపమునకు బోవుచుంటిని. నీవిక భూతలము నకు బొమ్ము” అని పల్కి సెలవొసగి యాతనిబంపివైచెను.

మూడునెలలకాలమునుండి శాక్యసింహు డెచ్చటను గానరాకుంటచే, తల్లడిల్లి యాప్రాంతమున రాజ్యపాలన మొనర్చు పృథ్వీపతు లెనమండు తమయమాత్యగణ ప్రజా నీకములతో రాజ్యముల త్యజించి, యాతని వెదకుచు దేశ దేశమును దిరుగజొచ్చిరి. ఈ మహిషాలు రీతీరున వికల చిత్తులై గగనతలము నావరించు మేఘజాలములరీతి బ్రబలి తండోపతండములై తమవెంట నరుదెంచెడు మహాజనసంఘము లతో, దేశములెల్ల దిరిగి తిరిగి యెట్టకేల కీ కపిష్ఠరాజ్యమును జేరి యాతని రాకకై నిరీక్షించుచు, నచ్చట పడగాపుల బడియుండిరి.

ఈ తరుణమున నిచ్చట జేరియున్న మహాజనసంతతు లలో ‘నుత్పల’ యను భిక్షుని యొకతెగలడు. ఈమెయు, బుద్ధునిగానక పరితపించుచు, నేకాకినియై వాడవాడల దిరిగి తుదకీ కపిష్ఠదేశమును జేరికొనెను. కాని యాజనప్రవాహమును జూచి యామెగుండె లవిసిపోయినవి. దిగులువడుచు నా సన్న్యా

సిని తనలోదానిట్లు విలపింపసాగెను. “ఈమహాసందడిలో నా కామహామహాని దర్శనభాగ్య మబ్బుట దుర్లభము. నేడీ నృపాలక శ్రేణి అసంఖ్యాకులగు జనసంఘములతో నామహా భాగుని దర్శింప వేచియున్నాను. నేనొక్క యటలను; పరి వారశూన్యను; అసహాయురాలను. వీరందరికంటె మున్నుగా నాలోకకల్యాణుని జూచుభాగ్యము నాకెట్లు లభింపగలదు? అసంభవము! అసంభవము!” ఆదృష్టవశమున విచారపూరి తములగు నీమె తుదివాక్యములు, ఆర్తశరణ్యుడగు బుద్ధుని శ్రోతృపుటముల బడినవి. ఆతనిహృదయమున నామెపై నని వార్యమగుప్రేమ జనించినది. తృటికాలమున నామెకు నిఖిల భూవలయమునకు సామ్రాజ్యాధిపత్యము వహింపగల యొక సార్వభౌముని దివ్యరూపమును ప్రసాదించెను. ఇట్లాతనికృపా విశేషమున నాభిక్షుని పృథ్వీపతు లందరికంటె మున్నుగా నాతనికి బ్రణమిల్లి ధన్యురాలయ్యెను.

శాక్యసింహుడు, త్రయస్త్రింశత్స్వర్గమునుండి భూ వలయమునకు దిగివచ్చు తరుణమున మింటినుండి భూతల మునకు మణివిరాజితములగు మూడుసోపానపంక్తు లమర్ప బడినవి. బుద్ధుడు మధ్యసోపానములపై నుండెను. ఈసోపాన ములు సప్తమణిస్థగితములై వెలుగుల గ్రక్కుచు గన్నుల మిరుమిట్లు గొల్పుచుండెను. వీనికి దక్షిణపార్శ్వమున రజత నిర్మితములగు మెట్లుగలవు. వీనిపై నడచివచ్చుచు, బ్రహ్మ లోకాధీశ్వరుడగు ప్రజాపతి బుద్ధునకు చామరము వినయ చుండెను. మణిసోపానములకును వామభాగమున స్వర్గ

సోపానములు నిర్మింపబడెను. వీనిపై నిలిచి, సురపతి శాక్య
సింహునకు ఛత్రము పట్టుచుండెను. అసంఖ్యాకులగు నిర్జరులు
బుద్ధునికి కై వారములు సల్పుచు నాతని ననుగమింపజొచ్చిరి.
ఇట్లు శాక్యసింహు డమరలోకమునుండి మహావైభవముతో
పృథ్వీమండలమునకు దిగెను. బుద్ధుడు భూలోకమును సమీ-
పించి, సోపానములు డిగి ఘడమిపై నడుగువెట్టిన తోడనే
సోపానపంక్తులు భూమిలో కుంగి యదృశ్యమయ్యెను. ఏడు
సోపానపీఠములుమాత్రము నేలపై నిలిచిపోయినవి.

ఈ సంభవము జరిగిన పెక్కువర్షములకు అశోక
సార్వభౌముడు రాజ్యాభిషిక్తుడయ్యెను. ఈరాజన్యచూడామణి
కొక్కనా డాసోపానముల యథోభాగము భూగర్భమున-
నెచ్చటయానెనో పరిశీలింపవలయునని బుద్ధివొడమి తన
సేవకులబిలిచి, యామెట్ల యడుగుకొన గన్పించువరకును
ద్రవ్యుడని యాజ్ఞాపించెను. సార్వభౌముని సేవకాగణము తేని
యాజ్ఞానుసారము పాతాళము గన్పించువరకు ద్రవ్యిచూచిరి.
కార్యము లేకపోయినది. ఎంతలోతు త్రవ్వినను, సోపానముల
తుది గాన్పించలేదు. రాజసేవకులు హతాశులైరి. అశోక
చక్రవర్తి విభ్రాంతుడై చిన్నవోయెను. అప్పటినుండియు
నాపృథ్వీశుని బౌద్ధమతానురాగము మరింత గాఢమయ్యెను.
అత డీ సోపానపంక్తులు ఘడమిలో గూరుకొనిపోయిన ప్రదే-
శమున సుందరమగు విహారమును నిర్మించి యందు మధ్యసోపా-
నముల కుపరిభాగమున బదునా రడుగుల నిడివిగల యొక
బుద్ధవిగ్రహమును జెక్కించెను. విహారమునకు వెనుకవైపున

నేబనిమూరలయున్నది గల్లి శిల్పచిత్రములతో చెలువొందు శిలాస్తంభము * ను గట్టించెను. ఈ కంబమునకు శిరోభాగమున సింహవిగ్రహమొకటి చిత్రింపబడియున్నది.

ఈ స్తంభము గుండ్రముగానుండక పలకలుదీరియున్నది. దీనికి నాల్గువైపులను నాల్గు ప్రతిమాస్థానములు గలవు. నాల్గిటి యందును నాల్గు బుద్ధమూర్తులు చిత్రితములై యున్నవి. ఈప్రతిమలు మరకతమణులవలె నిర్మలములై నిగనిగద్యుతుల నీనుచున్నవి. ఈయశోక స్తంభమునుగూర్చి యొకచిన్న చిత్ర గాథ గలదు. ఒకప్పు డీసోపానవిహారములుండు ప్రదేశ మెవ్వరి యావాసభూమి యని శ్రమణకులకును, బౌద్ధమతాంతరులకును వివాద సంఘటిల్లెను. వాద ప్రతివాద సంరంభమున శ్రమణకులకే పరాజయము గల్గినది. అంతట నిరుకక్షులును శాంతించి, సంధి కియ్యకొనిరి. ఆప్రాంతము నిక్షవముగ శ్రమణకుల నివాసస్థానమే యగునెడల నది యొక్క యద్భుత సంభవము వలన ప్రదర్శితము గావలయుననియును, అట్లు నిర్ధారణయగు నెడల మతాంతరులు పోరుచాలించి తామాస్థానమును వీడి

---

* కన్నింగుహము (చరిత్రకారుడు). దానీప్రదేశమును, 1862 వ సంవత్సర ప్రాంతమున దర్శించిననియు, అచ్చట దానొక శిలాస్తంభమును గాంచిననియు దానియగ్రభాగమున, నశిమనోహరముగ జిత్రింపబడి శిల్పకళాచాతుర్యముల ప్రదర్శించు నొక గజవిగ్రహము గలదనియు, ఆ విగ్రహముయొక్క కరపుచ్చములిప్పడు శిథిలమై కాలవాహినిలో గలిసి పోయినవనియు, నిదియే ఫాహియానుగాంచిన స్తంభమై యుండుననియు, భారపాటున నాత డీ గజవిగ్రహమును జూచి సింహవిగ్రహ మనుకొని యుండుననియు వ్రాసియున్నాడు.

పోయెదమనియును బల్కిరి. తోడనే స్తంభాగ్రమున నధివసించి యున్న రాతిసింగము దిక్కులుమారుమోగునట్లు ఒక్క పెట్టునగర్జించినది. చూపరు లాభీషణనినాదమును విని డద్దరిల్లి పడిరి. మతాంతరులు భీతావహులై యచేతనప్రతిమనుండి యట్టి మహాశబ్దములు వెలువడుట కెంతయు నచ్చెరువందుచు, యా వింతతీర్పునకు కరములుమోడ్చి వెడలిపోయిరి.

బుద్ధుడు మూడునెల లింద్రలోకమున నివసించి స్వర్గ భక్త్యముల జవిగొనుటచే నాతనిశరీర మాపాదమస్తకము ఘనసౌరభముల గుర్మిమ్మరింపదొడగెను. అందువలన నాతడు భూవలయమున నడుగిడినతోడనే సత్వరమునబోయి స్నాన మాచరించెను. పిమ్మట నిచ్చోట బుద్ధుడు స్నానమొనర్చిన చోట) నొక స్నానగృహము నిర్మింపబడినది. ఇది నేటి కిని గాననగును. ఉత్పల శాక్యసింహునకు బ్రణమిల్లినతావున గూడ నొకస్తూపము గట్టబడినది.

బుద్ధుడు కేశఖండన మొనరించుకొనినప్రదేశమందును, గౌతమునకు బూర్వ మవతరించిన బుద్ధత్రయమును ♦ శాక్య

• మహాభద్రకల్పమున నుద్భవించినవారు. ఈకల్పముననె గౌతమ బుద్ధుడుగూడ నవతరించెను. ఈతడు నాల్గవవాడు. భావికాలమున నవతరింపనున్న మైత్రేయు డయిదవవాడగును. బుద్ధత్రయమున “క్రతుచందుడు” మొదటివాడు. ఈతడు కౌశ్యపవంశమున బుట్టినవాడు. ఈతనికాలమున మానవుల జీవితపరిమాణము నలువదివేల వత్సరములు. అసంఖ్యాకులగు మానవుల కీతడు శార్దూక్షు నొసగును. ఈతనితరువాత నుద్భవించిన వాడు “కనకముని.” ఈతడు బుద్ధత్రయమున ద్వితీయుడు. ఈతని దేహ కౌంతి సువర్ణచ్ఛాయను మరపించుచుండుటచే నీతని కీనామధేయము.

సింహమును గూర్చిండి భాషించిన తావులందును, నడచి పవిత్రమొనర్చిన చోటులందును, సురపతియు కమలాసనుడును బుద్ధునికి ఛత్రచామరముల బట్టుచు మింటినుండి మర్త్య లోకమునకు దిగిన పుణ్య స్థలమునందును స్తూపములు నిర్మింప బడినవి.

ఈ రాజ్యమున నివసించు శ్రమణకులసంఖ్య రమారమి యొక సహస్రముండును. వీరిలో నుభయశాఖలవారును గలరు. బౌద్ధసన్యాసులకు భోజనాదు లొసగుటకై యిచ్చోట ధర్మశాల లనేకములు గలవు. ఇచ్చటనే శ్వేత కర్ణియును భూతసర్ప మొకటిగలదు. ఈయురగమిచ్చటి సన్యాసుల కెట్టిహానియు దొరలకుండ వారిని గంటికి రెప్ప వలె గాపాడుచుండును. ఇంతియకాక యీరాజ్యమున గౌరత వాటిల్లకుండ సకాలమున కుంభవృష్టి గురిపించుచు సస్యాదూల బుష్కళముగ ఫలింపజేయుచు నిచ్చటి ప్రజలకెంతయు శుభము గూర్చుచుండును. దీని కారుణ్య భావమునకు మిగుల సంతసింపుచు, నీరాజ్యమున నివసించు శ్రమణకు లీసర్పరాజమున కొక విహారమును నిర్మించి, యది శయనించుటకం దొక రత్నకంబళమును బఱచిరి. దీని కనుదినమును దమచే మంత్రపూతమగు నాహారమును బంపుచుందురు. మువ్వరు శ్రమణకులు దానితో గలిసి

గల్గినది. ఈతనికొలమున నగుల యాయుష్కాలపరిమితి ముప్పదివేలేండు. వీనితరువాత కౌశ్యపు డవతరించెను. ఈతనికొలమున మానవుల జీవితపరిమాణ మిరువదివేల వాయనములు.

భుజించుటకై ప్రతిదినమును దాని యావాసమునకు బోవుచుందురు. వర్ష కాలముగడంచినంత నేయిఁగణి శ్రేష్ఠముతనమేను గృహింపజేసి సూక్ష్మరూపమును దాల్చును. అది గనిపెట్టి యిచ్చటి భిక్షువు లాపామును మీగడతో నింపిన యొకతామ్ర కలశమున నుంచెదరు. పిమ్మట శ్రమణకు లందరును బోరులు దీర్చి యొక్క ప్రదేశమున గూర్చుండెదరు. అంతట నారాగిపాత్రమును, ప్రతి శ్రమణకుని పీఠమునొద్దకును గొనిపోవుచు నాశ్రేణు లన్నియు దిగిపెద్దరు. దానిపై నధివసించియున్న శ్రమణకునకు జోహారు లొనర్చుచున్నదో యనునట్లు యురగము భిక్షువుని యాసనమును సమీపించి నపుడెల్ల దనశిరము నెత్తుచు వంచుచుండును. ఇట్లు భుజంగము శ్రమణకులపీఠములన్నియు జాట్టివచ్చిన తోడనే యదృశ్యమై పోవును. ఇట్లే ప్రతివత్సరమును నీభూతము సర్పరూపమును దాల్చి సన్యాసుల దర్శించి పోవుచుండును.

ఈ రాజ్యము మిగుల సస్యవంతమైనది. ఇందలి ప్రజ లఖండసౌఖ్యముల దేలియాడుచు నెట్టికొఱతయులేక, ధనధాన్యములతో మలదూగుచుందురు. అన్యప్రాంతముల నుండి పాంథు లెవ్వరేని తమగ్రామముల కేతెంచినచో వారిని బలుతెరగుల నాదరించి యతిథిసేవ లొనర్తురు.

ఉరగవిహారమునకు బళ్ళిమోత్తరముగ నేబదియోజనముల దూరమున, 'అనిలభూమి' యనునామమున బరగు సంఘారామమొక్కటిగలదు. ఈమఠమునకు దాపుననే పూర్వము 'పెద్దరాసి' యను భూతమొక్కటి దిరుగుచుండెడిది.

ఇది శ్వేతకర్ణివలె లోలోపకారికాదు, కుటిలపిశాచి. కరుణాసాంద్రుడగు బుద్ధుడు దీని పిశాచిరూపమును దొలగించి మానవస్వరూపము నొసగెను. ఈ ప్రదేశమున నొక విహారము నిర్మింపబడియున్నది. ఈరాజ్యమేలు నృపాలు డీవిహారభూమి నంతయు నొక యర్హతునకు దానమిచ్చుచుండ నాతని హస్తమున విడిచిన సలిలబిందువులు కొన్ని భూమిపై పడెను. ఆబిందువు లీప్రదేశమున నేటికిని గాన్పించుచుండును. ఎంతటితీక్ష్ణునుగు నెండ గాచినను, భగ్గున మండు కొనిపోవు వేసవియందైనను నీ నీటిబిందువు లింకిపోవు. పనిగొని హస్తములతో బలుమారులు తుడిచినను నంత రింపవు. ఇచ్చటనే బుద్ధునిస్తూపమొకటి గలదు. ఈస్తూపము కడ నహోరాత్రములు కావలిగాయుచు, నాప్రదేశ మంతయు దుడిచి యుదకము జల్లుచు నొకపిశాచి యీప్రాంతమున సంచరించుచుండును. విమతస్థుడగునృపాలుడొక్క డసూయా ప్రేరితుడై యాపిశాచమునుజూచి“పిశాచమా! నా శర్వసైన్యములతో నిచ్చటికి గదలివచ్చి, యీప్రదేశమున శిబిరముల నిర్మించుకొని యీతావంతయుగల్గూషభూయిష్టమొనర్చెదను. అప్పు డీ ప్రదేశమంతయు నెట్లు సమార్జించి, పరిశుభ్రమొనర్తువో జూచెదగాక”యని పల్కి సత్వరమున దనసైనిక వాహినుల రప్పించి బిలబిలలాడుచు నవ్వీట విడిసెను. అంతట నాపిశాచి ప్రళయభీకరమగు సుడిగాలుల నాప్రదేశమున వీవబంచెను. చిటికలో నాప్రళయమారుతము లొకశ్మలము

సంతయు దుడిచి యాపరిసరముల నెప్పటియట్లు పవిత్ర
వంతముగ నొనర్చెను.

ఈసమీపమున నక్కడక్కడ చెదరి నూరు చిన్న
స్తూపములు గలవు. రవి గ్రంకువరకు లెక్కంచినను వీనిసంఖ్య
గనుగొనజాలము. వీనిసంఖ్యానకము నరయదలచితిమేని, ప్రతి
స్తూపమునొద్ద నొక్కొక్క మనుజుని నిలువబెట్టి పిమ్మట నా
మనుజుల లెక్కగొనవలయును.

ఇచ్చటనే యొక జౌద్ధమఠముగూడ గలదు. ఆరేడు
వందల సన్యాసు లిందు నివసించుచుండిరి. మున్నొకమారు
నిదానబుద్ధు డొక్క డాహారమును భుజించిన తా విచ్చటనే
కలదు. ఈమఠముననే యాశ్రమణకుడు నిర్యాణము నొం
దెను. దీని కనతిదూరమున నాతని మృతకళేబరమున కగ్ని
సంస్కారము గావించినచోటు గలదు. ఇది వలయా
కారముగ బండిచక్రమంత పరిమాణమున నుండును. ఈ
ప్రదేశముచుట్టును గలవు పుష్కలముగ బెరుగుచున్నను దీని
లోపలిభాగమునమాత్ర మొక్క గడ్డిపోచయైనను మొలక
లెత్తుటలేదు. అంతయు వంధ్యబారియున్నది. ఈ శ్రమణ
కుడు తన కాషాయాంబరముల నారగట్టుకొనిన తావును
నిట్లే తరులతాళూన్యమై యున్నది. ఆతని యుడుపులబరచిన
యానవా భింకను నిచ్చట గాన్పించుచున్నవి.

కన్యాకుబ్జ.

మన పాంథులు వర్ష కాలమంతయు ఉరగవిహారముననే యుండిరి. పిమ్మట నచ్చటనుండి బయలుదేరి యాగ్నేయ దిశాభిముఖులై యేడుయోజనములదూర మరిగి, గంగానదీ తీరముననున్న కన్యాకుబ్జనగరము*ను దర్శించిరి. ఈపట్టణమున గొప్ప బౌద్ధమతములు రెండు గలవు. ఇందు నివసించు సన్యాసు లెల్లరును హీనయానులు.

ఈ నగరమునకు బళ్ళిమభాగమున నారేడులీలలదూర మున, గంగానది యుత్తరపుటొడ్డున శాక్యసింహుడు తన శిష్యగణమునకు బౌద్ధధర్మముల నుపదేశించిన పవిత్రవాటిక గలదు. “మానవుల సుఖదుఃఖము లస్థిరములు. కాయము బుద్బదప్రాయము” మున్నగు వేదాంతరహస్యముల, బుద్ధు డీతరుణమున దన శిష్యకోటులకు దెల్పెనని యీప్రాంతవాసు లిప్పటికిని వింతగ జెప్పుకొనుచుందురు. ఈ ప్రదేశమునగూడ నొక స్తూపము గట్టబడినది. అది నేటికిని నిల్చియున్నది.

కన్యాకుబ్జనగరమున గలవిశేషముల నారసి మన పాంథు లచ్చటనుండి దక్షిణముగమరలి గంగాతరంగిణిదాటి యచ్చట కనతిదూరముననున్న ‘అలి’ యను గ్రామమును

* కుబ్జకన్నియల నగరము. బ్రహ్మదత్తుని నూర్వురు పుత్రికలును, “మహావృక్ష” డను తాపసునివివాహమాడక తరస్కరించుటచే నాతడు కోపించి “మీరలందరును కుబ్జశరీరలగుదురుగాక” యనిశపించెను. అందు వలనననే యీ నగరమునకు కన్యాకుబ్జనగరమని నామధేయము గల్గినది.

• ఈ గ్రామ మెచ్చటనుండెనో తెలియవచ్చుట లేదు.

జేరిరి. ఈ గ్రామసమీపముననే బుద్ధుడు తపోనిష్ఠుల గడపిన తావులును, అసంఖ్యాకులగు జనసంతతులకు జౌద్ధధర్మముల నెరిగించినస్థలములును గలవు. ఈ పావనక్షేత్రము లన్నిటి యందును స్తూపములు గట్టబడియున్నవి.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము

అ యో ధ్య.

ఈగ్రామము వీడి యాగ్నేయ దిశగా బదియోజనముల దూర మరిగినచో విశాఖ (అయోధ్య) యను రాష్ట్ర మొకటి గానవచ్చును. ఇది మిగుల పురాతన రాజ్యము. సాకేతు, దానికి రాజధాని. ఈ న గ రి దక్షిణద్వారమున కనతి దూరమున రాజబాటకు పొగ్గిశగ బుద్ధుడు దంతధావన మొనర్చుకొనినచోటు గలదు. గౌతము డిచ్చటనే యొక వటవృక్ష శాఖతో బలు దోమి యటుపిమ్మట నా దంత కాష్ఠమును దనచెంత భూమిలో గుచ్చెను. వెంటనే యా నిర్జీవకాష్ఠము సజీవియై తృటికాలమున బర్ణములు దొడిగి, ఏడడుగుల యెత్తునకు బెరిగి చిన్న వృక్ష మయ్యెను. విమతస్థు లగు బ్రాహ్మణు లాయద్భుతమునుగాంచి యసూయాపకులై యా లేతపాదపమును నిర్మూలింప బహుశప్రయత్నము లొ నర్చిరి. ఒకమారు దానిని మొదలంట దెగనరికిరి. మరియొక సారి సమూలముగ బెకలించి దూరముగ బారవైచిరి. కాని,

యా మొక్క చావదయ్యెను. మరలమరల నది యచ్చోటనే యుద్భవిల్లుచు పల్లవింపదొడగినది. బ్రాహ్మణులు హతాశులై వెడలిపోయిరి.

ఈ తరుసమీపముననే బుద్ధచతుష్టయము కూర్చుండి భాషించిన తావులును, నడచి యానందించిన చోట్లును గలవు. ఆ స్థానములన్నిటియందును విహారములు నిర్మింపబడియున్నవి.

కరువదియవ ప్రకరణము

కోసలము - జేతవనవిహారము.

సాకేతనగరమునుండి మన పాంథులు దక్షిణముగా మరలి యచ్చటి కెనిమిదియోజనముల దూరమున నున్న శ్రావస్తి పట్టణమును జూడబోయిరి. శ్రావస్తి* కోసల* రాజ్యమునకు రాజధాని. అతిప్రాచీన మయిన నగరము. ప్రసేనుజిత్తుడు† రాజ్య మేలినచోటు. ఈ పట్టణ మిప్పుడు మిగుల శిథిలమైయున్నది. పూర్వవైభవము లంతరించినవి.

* అయోధ్యానగరమున కరువదిమైళ్ళదూరమున 'రపతీ'నదియొడ్డున నున్నది. ఈపట్టణశిథిలములు నేటికిని గాననగును. శాక్యసింహునకు జానోదయమైనదిమ్మట నాతడు బెక్కువత్సరము లిచ్చటనే గడపెను.

* నవీన అయోధ్యాఖండములో నొకభాగము.

† చౌదమతమును బోషించిన రాజన్యులలో నీతడొకడు. ఈతడు కోసలరాజ్యమును బాలించినవాడు.

మునుపటివలె బహుళజనసంఖ్యాకులచే గలకలలాడు
చుండుట లేదు. జనశూన్యమై వెలవెల బోవుచున్నది.
నే డీపట్టణమున, నిన్నూరుకుటుంబములకంటె నెక్కువ
గాన్పింపవు. మహాప్రజాపతి*చే నిర్మింపబడిన ప్రాచీనశిలా
స్తూప మిందే గలదు. సుదత్తుని† గృహశిథిలములును నిచ్చో
టనే గాననగును. అతని దివ్యభవనమంతయు నిప్పుడు కాల
వాహినిలో గలిసిపోయినది. ప్రాకారకుడ్యములును బాడు
నూయియు మాత్రము నేటికిని నిల్చియున్నవి. అంగుళ
మాల్య+డర్హతుడైన తావును, ఈతడు నిర్యాణము
నొందినపిదప నాతని దేహ మగ్నిసంస్కార మొనరింపబడిన
చోటును, ఈ పట్టణసమీపముననే గలవు. ఈ ప్రదేశము
లన్నిటియందును అత్యున్నతములగుస్తూపములు నిర్మింపబడి
యున్నవి. ఈ స్తూపవైభవముల గాంచి బౌద్ధమత వైరులగు

* శాక్యసింహుని పినతల్లి. శైశవమునుండియు, బుద్ధుని జెంచి జెద్ద
వానిని జేసిన దీమెయే. స్త్రీలలో సన్యాసదీక్ష గైకొనుట కీసాధ్వమణియే
ప్రధమురాలు.

† శ్రావస్తి పట్టణవాసియగు నొకొక వణిక్ శ్రేష్టుడు. మిగుల
ధనాధ్యుడు. దానశీలుడు. ఘోహియాను శ్రావస్తిపట్టణమును దర్శించు
కొలమునాటి కౌతని భవనమంతయు శిథిలమై పాడుపడియుండెను.

+ ఒక వీరశైవమతస్థుడు. అంగుళమాల్యము వీరశైవమతశాఖను
జెందిన వాడగుటచే నీతని కీనామము గల్గినది. ఈ శాఖీయుల స్వమత
రక్షణ కే హత్యలుగావించినను దోషములేదని తలచెదరు. శాక్యసింహునిచే
నాతడు బౌద్ధమత దీక్షగైకొని యర్హతుడయ్యెను.

నిచ్చి బ్రాహ్మణుల సూయాగ్రస్తులెవని నెట్టులెన విధ్వంస
మొనర్పవలయు నని విశ్వప్రయత్నము లొనర్చిరి. ఒకనాటి
రేయి ఖడ్గహస్తులె యీ ప్రదేశమును జాటిముట్టిరి. కాని
కార్యము లేకపోయెను. ఆ తరుణమున, నాకస్మికముగ నాకస
మంతయు కారుచీకట్లు గ్రమ్మి సభోంతరాళమునుండి ఘోర
ఘోరావము లొనర్చుచు బిడుగులు గురియ జొచ్చెను.
ప్రళయభీకరముగ జేమాతసంఘములు గరింపదొడగెను.
గగనభాగమంతయు గలత జెందినట్లు శరపరంపరలుగ మెరు
పులు మెరయజొచ్చినవి. స్థూపసంహారణమునకె యే తెంచిన
బ్రాహ్మణుల యుత్పాతలక్షణముల గాంచి గుండె లవిసి
యచ్చోటనుండి బరుగువారిరి.

ఈ పురద్వారమునకు దక్షిణపార్శ్వమున నన్నూరు
బారలదూరమున సుదత్తునిచే నిర్మింపబడిన విహార మొకటి
గలదు. ఇదియె లోకవిఖ్యాతమగు “జాతవనవిహారము”
దీనికే సువర్ణవనవిహార మని గూడ నామాంతరము గలదు.
ఈ విహారము తూర్పుముఖముగ గట్టబడియున్నది. దీని
సింహద్వారమున కిరుకెలకు లందును శిల్పరచనలచే నలరా
రెడు రెండు శిలా స్తంభములు గలవు. అందు వామపార్శ్వ
మున నిర్మింపబడిన స్తంభశిరోభాగమున నొక చక్రప్రతిమ
గలదు. కుడివైపున నున్నదాని యగ్రభాగమున నొక వృషభ
విగ్రహము జిత్రింపబడియున్నది. ఈ విహారపరిసరము
లన్నియు నిర్మలజలపూరితములగు జలాశయములతోడను,
మధురఫలభరితములగు తరుసంతతులతోడను, చిత్రశోభితము

లగు సుమజాలములతోడను నిండి కనులపండువొనర్చు లతా
 వితానములతో విలసిల్లుచు నెంతయు శోభాయమానముగ
 నున్నవి. ఇట్టి రమ్యదృశ్యములతో నలరుచు అత్యంత మనో
 హరముగ నుండుటచేతనే యీ విహారమునకు “సువర్ణ వన
 విహార” మను నామము గల్గినది.

శాక్యసింహుడు త్రియస్త్రింశత్స్వర్గమునకు బోయినపుడు
 కోసలదేశాధీశ్వరుడగు ప్రసేనజిత్తు డాతనిగానక బెగడొంది
 గోశ్చిర చందనతరువుతో నాతని విగ్రహమును జెక్కించి యా
 మూర్తిని సువర్ణ వనవిహారమున బుద్ధు డనుదినము నుపవిష్టుడై
 తప మాచరించుకొనుతావున బెట్టించెను. శాక్యసింహుడు
 తల్లికి బౌద్ధధర్మముల నుపదేశించి స్వర్గమునుండి భూమండలము
 నకు మరలి మరల యీవనవిహారమునకు జనుదెంచుచుండె
 నను వార్త లేతెంచినంతనే యీ చందనపుబొమ్మ తటాలున
 దన స్థానమునువీడి యాతని కెదురేగెను. శాక్యసింహు డా
 ప్రతిమనుజూచి సంతసించి “విగ్రహమా! నీవింక నీయధాస్థాన
 మునకు బొమ్ము. నేనీలోకమును బాసిపోయిన పిదప నా

• శాక్యసింహుని పరివరముల విలసిల్లు నొక ప్రసిద్ధవిహారము. ఇది
 యత్యంతరమణీయమగు నొక కీర్తిదాపనమున గట్టబడినది. ఈయారామము,
 ప్రసేనజిత్తుని తనయుడగు ‘జేత’ యమ నృపకుమారునిచే “అనాధవిపిండికు”
 నకు విక్రయింపబడినది. శాక్యసింహుని కీవనవాటిక మిగుల ప్రేమాస్పదమగు
 నావాసభూమి. పెక్కువత్సరము లాత డిందే నివసించెను.

చతుర్విధశిష్యసంతతులకు* నీవే యాదర్శప్రతిమవు గావ
లయునని యాశీర్వాదించెను. తోడనే ఆపాశ్చాలిక యచ్చోటు
వాసి విహారాంతర్భాగమునకుబోయి తన యధాస్థానమున
నిలెను!

ఇదియె ప్రథమమున భూమండలమున జిత్రింపబడిన
బుద్ధవిగ్రహము. తదుపరి బౌద్ధప్రపంచమున నిర్మింపబడిన
బుద్ధమూర్తులకు మాతృక. అంతటినుండియు శాక్యసింహు
డీవిహారమునువీడి దీనికి దక్షిణపార్శ్వమున నిరువదిబారల
దూరముననున్న వేరొక చిన్నవిహారమున దన నివాసమేర్ప
ఱచుకొని యందు నివసింపజొచ్చెను.

తొలుత సువర్ణ వనవిహార మేడంతరముల ప్రాసాదము.
ఈ విహారపరిసరముల రాజ్యపాలన మొనర్చు రాజులును, ద
త్వాంతనివాసులును ఏకాలము నీ దివ్యహార్ష్యమును దర్శించి
పోవుచుందురు. దీనికి గానుక లర్పించువారును, ఒట్టుతోరణ
ములతో నీభవనమంతయు నలంకరించువారును, చిత్రవర్ణ విల
సితములగు వితానముల నీసౌధోపరిభాగమున వేలగట్టు
వారును, నీనదనమున సుమజాలముల వెదజల్లువారును, ధూప

* బౌద్ధమతమున చతుర్విధధర్మములు గలవు: (1) మానవజన్మము
దుఃఖభాజనము (2) మనోవికారమే దుఃఖపరంపరలకు గారణభూతము
(3) ఇంద్రియనిగ్రహము దుస్సాధ్యముగాదు (4) ఇంద్రియనిరోధమునకు
మార్గములు గలవు, అనునవి. ఈచతుర్విధధర్మముల నభ్యసించిన బౌద్ధగణము
క్రమముగ శ్రోతపాణులనియు, స్వకదాగామినులనియు, అనాగామిను
లనియు, అర్హతులనియు చతుర్విధశాఖలుగ విభజింపబడిరి.

ములు వైచువారును, సూర్యుడస్తాదిశ్రేణినంతనే యచ్చటదీపములు పెట్టువారును, ఈప్రదేశమున నెల్లవేళలపాద్యయాత్రికులనుముజ్జలిన రాలకుందురు. ఇట్లుండ దౌర్భాగ్యవశమున నొకనాటిరేయి యొక మూషికము వెలుగుచున్న దీపపువత్తిని నొకదానిని నోట గరచుకొని పరుగెత్తుకొని పోవుచుండ హర్షోపరిభాగమున గట్టబడిన మేల్కట్టున కగ్నిస్పర్శదగిలినప్పంటుకొనెను. తృటికాలమున నగ్నికీలలు రేగి నానాముఖముల వ్యాపించి యాభవనమును జుట్టివెచినవి. సువర్ణవనవిహారము రెపపాటులో భస్మీభూతమయ్యెను. ఆపరిసరిరాజ్యముల నేలెడుభూధవు లీదుఃఖవార్తవిని విచారపరీతులైరి. ప్రసేనజిత్తునిచే నిర్మింపబడిన చందనవిగ్రహముగూడ నగ్నిశిఖలవాతబడి ధగ్ధమైపోయెనేమోయని భయకంపితులైరి. కాని యీవిషాద సంభవముజరిగిన నాల్గయిదుదినములకు నార లాప్రదేశమును బరిశీలించుచుండ ప్రాగ్దిశగానున్న యొక చిన్నవిహారమున బరిరక్షితమై యా చందనపుబొమ్మ గాన్పించెను! ఆస్పృహలురు విస్మయములై తక్షణమే జాతవనవిహారమును బునర్నిర్మాణమొనర్చి మొదలుపెట్టిరి. రెండంతరములు పూర్తియైన పిమ్మట మరల నావిగ్రహమును గొనిపోయి యందుంచిరి.

సువర్ణవనవిహారమును గాంచినంతనే మన ఘోషియానుటోచింగుల కనివార్యమగు దుఃఖ మతిశయిల్లెను. పాపము! మన ప్రయాణీకుల కీవిహారమును వీక్షించుట కిదియె తొలిసారి. ఇరువదియైదు దీర్ఘవర్షములు లోకై కపూజ్యుడగు బుద్ధభగవానున కావాసభూమియై యతులవై భవమున దనరారి

జగద్విఖ్యాతిగనిన విహారము నేమ పాడువడి శూన్యగేహమై
వెలవెల బోవుచున్నది. లోకల్యాణ డందుగానబడడు,
అని తొల్లిటివై భవమును నలభోసి యీపధికులు కన్నుల నీరు
వెట్టుకొనిరి. వారిహృదంతరాళముల అనివార్యముగ విచార
భావములు తరంగితమయ్యెను. బుద్ధభగవాను డవతరించిన
యీపుణ్యభూమిని జస్తింపక యెచ్చటనో మురటుదేశమున
బుట్టి మందభాగ్యుల మైతిమే యని యాపాంధులు విల
పించిరి. వారి ప్రస్తుతావస్థకూడ వారలకు మరింత దుఃఖ
భాజన మయ్యెను. వారిట్లు చింతింపసాగిరి. “జౌద్ధధర్మముల
నరయుటకై కడుదూరమునుండి యీ యార్యావర్తనమునకు
బయలువెడలితిమి. ఎన్నియోశ్రమల బడితిమి. వాషాణభూ
యిష్టమగు పెక్కురాజ్యముల నిర్గమించితిమి. దుర్గమంబగు
నెడారుల చాటితిమి. మార్గమధ్యమున గొందర సోదర
శ్రమణకుల గోల్పోయితిమి. మార్గశ్రమంబు భరింపజాలక
భీతిల్లి కొందరు గమ్యస్థానమునుజేరకమునుపే వెనుకదారి పట్టిరి.
పలుకష్టములగడచి పెద్దకాలమున కీ భారతవర్షమును జేరు
కొంటిమి. కాని యా శాక్యసింహుని గన్నులారజూచుభాగ్యము
లేకపోయినది.” అని తలపోసి యశువులరాల్చిరి.

ఇంతలో నెవ్వరో నూతనశ్రమణకు లరుదెంచిరనువార్త
వినినతోడనే సువర్ణవనవిహారమున నివసించు భిక్షువులు
బిలబిలాడుచు గృహంతరసీమలనుండి వెలువడి మనయాత్రికుల
జాట్టునుమూగి వారి నీక్రింది విధమున బ్రశ్నించిరి.

శ్రీమణకులు— “పధికులారా ! ఎచ్చటనుండి మీరాక ?
మీనివాస మేది?”

బాటసారులు— “అయ్యా ! మేము చీనా సామ్రాజ్యమున
నివసించువారము. అందుండియే వచ్చుచుంటిమి.

బౌద్ధభిక్షువు లాపధికులమాటల నాలకించి విభ్రాంతులై
“ఎచ్చటి చీనాసామ్రాజ్యము! ఎచ్చటియార్యావర్తము ! అంత
దవ్వులనుండి బౌద్ధధర్మముల నెఱుగుటకై యీ భారతరాజ్య
మున కేగుటయా! మేమింతకాలమునుండి యీ విహార
భూముల నివసించుచుంటిమిగాని హన్నురాజ్యమునుండి బౌద్ధ
మతావలంబులు వచ్చినజాడలెఱుగము!” అని యాశ్చర్య
మగున్నలెరి.

జాతవనవిహారమునకు బళ్ళిమోత్తరముగ నాలుగు
లీలలదూరమున “చక్షుప్రదాయిని” (లేక అంధవిమోచని)
యని పిల్వబహునుపవన మొకటిగలదు. పూర్వమీ యారామ
ప్రదేశమున నైదువందలమంది గుడ్డివారలు నివసించు
చుండువారు. బుద్ధభగవానుడీ వికలాంగులయెడ జాలిగొని
వారికిబౌద్ధధర్మముల నుపదేశించి వారియంధత్వమునుబాపెను..
అంధు లానందపరవశులై తమ హస్తములనుండు దండ
ముల నాచెంత భూమిపై గుచ్చి బుద్ధుని పాదాబ్జములపై
వ్రాలి నమస్కరించిరి. తోడనే యాదండములు చిత్రగతిని
వేరుదొడగి గుబగుబజిగిర్చి శాఖలవై చిత్రటిలో నున్నతముగ
బెరిగి మహావృక్షము లయ్యెను. ఇవ్విధమున నీ ప్రాంతమంతయు
మనోహరమగు వనవాటికయైనది. అంతటినుండియు నీయారామ

41 సీమకు “చక్షుప్రదాయిని” యను నామముగలిగినది. జాతవనవిహారమున వసియించు శ్రమణకు లనుదినమును మజ్జనభోజనములొనర్చి యా యుపవసనమునజేరి ధ్యాననిష్ఠల దేలుచు కాలముగడుపుచుందురు.

ఈ విహారమున కీశాన్యభాగమున నారేడులీలలదూరమున ‘వేశాఖ’* యను భిక్షుణిచే నిర్మింపబడిన విహార మొకటి గలదు. మున్నొకమారు బుద్ధుడును నాతని పరివ్రాజకాగణమును యీ విహారమున కాహ్వానింపబడిరి. ఈ విహార మిప్పటి కిని గలదు.

సువర్ణవనవిహారము ముంగిట విశాలమై రమణీయమగు ప్రాంగణము గలదు. ఈ ముంగిలిభాగమునకు ప్రాక్షిప్తమైన పార్శ్వములందు రెండున్నతద్వారము లున్నవి. ఈ వనభూమి నంతయు సువర్ణములతో గప్పి సుదత్తుడే యీ వనవాటికను గొనెను. జాతవనవిహార మీ యుపవసనమధ్యభాగమున నున్నది. మానవాళికి జాద్ధమతధర్మముల నుపదేశించుచు బెక్కండ్రకు జాద్ధదీక్ష నిచ్చుచు శాక్యసంహు డీ యారామ ప్రదేశమున చిరకాలము వసియించెను. ఆత డాసీనుడైన తావులందును, నడచిన దారులందును స్తూపములు నిర్మింపబడి యున్నవి. ఈ స్తూపము లన్నిటికిని బ్రత్యేకనామములు గలవు. ప్రతి స్తూపనామమును స్తూపోపరిభాగమున జిత్రింపబడి యున్నది. బుద్ధునిపై బ్రహ్మహత్యాదోష మాపాదించుటకు సుందరుడను బ్రాహ్మణుడు ప్రాణత్యాగము గావించుకొనిన దిచ్చటనే.

* అనాధపిండికుని యర్థాంగి. భిక్షుణి యయ్యెను.

శాక్యసింహుడు తొంబదియారు భిన్న శాఖలకు జెందిన విమత
స్థులతో ప్రచండమతవాదమునల్పి వాదినోడించిన తావును
ఇచ్చటనే గలదు. ఈప్రదేశము జాతవనవిహార తూర్పుద్వార
మునకు జెబ్బదిబారలదూరమున రాచబాటకు బళ్ళిమముగ
నున్నది. ఈవాగ్యుద్ధమును జూచుటకై యీ రాజ్యమేలు నృప
వరుడు తన యమాత్యగణసేవకాసీకములతో నాప్రదేశము
నకు గదలిపోయెను. నాటిసభాస్థలి అసంఖ్యాకములగు జన
సమూహములతో గ్రీక్కిరిసిపోయినది.

ఆ తరుణమున 'చంచమణ' యను నొక క్షుద్రవనిత-
బుద్ధునిజూచి యనూయాగ్రస్తయై నవమాసన్ఫూర్తియగు
చూలాలివలెయుచువులదాల్చి యా మహాజననంఘముమోల
నిల్చి నిర్భీతయై బుద్ధుడు తన్నుగామించి బౌద్ధనియమముల
మంటగల్పెనని యరచుచు శాక్యసింహుని నిందలపాలుగావిధిప
జూచెను. అంతట శచీపతి త్వరితగతి నొక మూషికరూపమును
దాల్చి యామె కటిప్రదేశమున కెగబ్రాకి కృత్రిమోదరమును
బెంచుటకై యావనిత యెత్తుగానిడిన వస్త్రచయమును దెగ
గొఱికి తునియలుగావించి నేల బడవై చెను. సభాస్థారు లెల్లరు
విభ్రాంతులై యీ యద్భుతసంభవమును దిలకింపసాగిరి.
పృథివియంతట పెరిల్లున బీటవారెను. ఆపాపి యామహాగవ్వార
మున గురిగి యదృశ్యమైపోయినది. దేవదత్తుడు* నిట్లే

---

* అనందుని సోదరుడు. శాక్యసింహునికి మిక్కిలి సమీపబంధుడు.
ఈతడు బుద్ధునియెడల ప్రబలవిరోధమును బాటించి యాతనిబరిమార్చ బహుశ
ప్రయత్నము లావచ్చెను. పూర్వజన్మమునగూడ వీ రిరువురును శత్రువులే.

విషలిప్తమగు నఖిములతో సిద్ధార్థునకు హానియైనర్పబోయి యధోలోకమున మణిగిపోయెను. ఆప్రదేశమును ఈ విహార పరిసరములందే గలదు.

ఈ సంఘటనములు జరిగిన తావులం దీప్రాంతవాసులు జాపకార్థమై గురుతుల నిడిరి. బుద్ధుడు మతాంతరులతో వాదమునెరపిన ప్రదేశమున నరువదియడుగుల యున్నతిగల్గిన విహార మొకటి గట్టబడియున్నది. అందాసీనుడై యుండినట్లు చిత్రింపబడిన బుద్ధవిగ్రహము గలదు.

సువర్ణవనవిహారమున కెదురుగ బ్రాహ్మణమతస్థులచే గట్టింపబడిన దేవాలయ మొకటిగలదు. ఇది రాజబాటకు సూర్యుడెసగ నున్నది. దీనియె త్తరువదియడుగులుండును. దీనికే ✓“ఛానూచ్ఛాదిత” దేవళ మని పేరు. దీని కీనామ మెట్లుగల్గెనో తెల్పుట కొక చిన్నగాధ గలదు. సూర్యుడు పశ్చిమాకాశ వీధుల సంచరించునపుడు జాతవనవిహారచ్ఛాయ లీ దేవళముపై బడి దానిని గప్పివేయును. కాని సహస్రకిరణుడు తూర్పుదెస నున్నప్పు డీ దేవాలయపునీడలు విహారముపై ఒడక యుత్తరముగ బ్రసరించును. బ్రాహ్మణమతావలంబులు తమ దేవాలయమును దుడిచి నలిలములజల్లి ధూపదీపనై వేద్యములచే నందుప విష్ణుడైన దేవు నారాధించుటకై యర్చకుల నియమించిరి. కాని రాత్రులందు బ్రాహ్మణ దేవళమున నెల్లింపబడెడు దీపము ఉత్తరజన్మములందైన నీవైరము చల్లారలేదు. శాక్యసంహునిప్రాణములగొన నీతడు పలుసారులు ప్రయత్నించియు విఫలమనోరథుడై తుదకు దాని భంగపడి దారుణమరణమునకు గురియై మృగెను.

లద్భుతముగ ప్రభాతమగుసరికి విహారము గాన్పింపజొచ్చెను. మతాంతరు లీ వివరీతసంభవమునకు కోర్కొద్దోదేకులై మండి పడుచు “ఇది శ్రమణకులు గావించు చౌర్యము. వీరు మాదేవాలయమున వెల్గింపబడుదీపముల నిశాసమయమున మెల్లగ గొనిపోయి తమ విహారమున బెట్టుకొనుచున్నారు. అయినను మే మింతటితో మా యారాధనల విరమించుకొను వారము గాము” అని నిప్పులుగ్రొక్కుచు “ఈరేయి మా దీపముల నెట్లుగొనిపోయెదరా జూచెదముగాక !” యని పల్కి బ్రాహ్మణులందఱును నాటికాత్రి తామె యాదేవాలయమున గావలిగాయజొచ్చిరి. అట్టిరాత్రుమగుసరికి నాకస్మికముగ తమచే నారాధింపబడు దేవతలె గిట్టున నక్షత్రపథమునుండి దిగి వారు చూచుచుండగనే దేవతమునుజొచ్చి దీపములగొని పోయి విహారమునకు ప్రదక్షిణము లొనర్చి లోనికిజని బుద్ధునకు హారతులిచ్చి యదృశ్యులైరి. మంత్రశక్తిచే గట్టువడిన కీలు బొమ్మలవలె బ్రాహ్మణు లాసంభవమును దిలకించి స్తంభితులై పోయిరి. శాక్యసింహుని యద్భుతమహిమకు రిచ్చవడి యా ద్విజు లంతటనుండియు దమసంసారముల ద్యజించి బౌద్ధమతావ లంబులై సన్యాసవృత్తిని స్వీకరించి బుద్ధునియనుచరులైరి.

ఈకాలమున జాతవనవిహారమునకు జుట్టును దొంబది యెనిమిదిబౌద్ధమతము లుండెడివనియును వానిలో నొకదాని యందు దప్ప దక్కటిమతము లన్నిటియందును భిక్షువులు నివసించుచుండెడివా రనియు నీప్రాంతవాసులు జెప్పెదరు.

ఈ “మధ్యదేశమున*” తొంబదియారు భిన్నమతశాఖలు గలవు. ఈ వివిధమతశాఖయులు, ఇహపరలోకములు వేరుగనున్న వనియును, నా రెట్టికిని అత్యంత పరస్పరసంబంధము గలదనియును మున్నగు సిద్ధాంతముల విశ్వసించెదరు. ప్రతి శాఖకును అసంఖ్యాకులగు ననుచరులు గలరు. బౌద్ధభిక్షువుల వలెనే వీరును తిరిగిమెత్తి తమజీవయాత్రల గడపెదరు. కాని భిక్షాటన మొనర్చునపుడు వీరు శ్రమణకులవలె కక్షపాలల తమ వెంట గొనిపోవరు. వీరును పాంథజనులసౌకర్యార్థమై మనుష్య సంచారమే లేనిమార్గములం దచ్చటచ్చట ధర్మశాలల గట్టించి యందు దేశాటనమొనర్చు తెరువరులకును, నతిధులై యరుదెంచు బౌద్ధశ్రమణకులకును అన్న పానీయములొనగియు, విశ్రాంతిగొనుటకు పర్యంకశయ్యాదుల సమకూర్చియున్నాడరింతురు. పధికు లీవిశ్రాంతిగృహములలో నివసించనగు నిర్ణీత కాలమునమాత్ర మించుక తారతమ్యముగలదు. బౌద్ధధర్మశాలలకును వీనికినిగల వ్యత్యాస మిందేగలదు. దేవదత్తునకు గూడ నిచ్చట నెందరో యనుయాయులు గలరు. వీరెల్లరు నింతకుమున్నవతరించిన బుద్ధత్రయమును సేవింతురుగాని శాక్యసింహు నారాధింపరు.

శ్రావస్తిపట్టణమున కాగ్నేయభాగమున నొక యర

* ఈ సందర్భమున ఫాహియాను యాత్రకునిచే వర్ణింపబడునది మధ్యభారతమో లేక తాను ప్రకృతము సందర్శించుచుండిన కోసలరాజ్యమో దెలియవచ్చుటలేదు. పూర్వాపరసందర్భములబట్టి కోసలదేశమే యై యుండునని తోచుచున్నది.

శ్రీని దూరమున విరూదాహ నృపాలుడు తన సేనల వెంట
గొని కపిలవస్తునగరముపై దండెత్తివచ్చుచుండ బుద్ధు డాతని
దారస్థిలిన*చోటు గలడు. ఇచ్చోట నొకస్తూపము నిర్మింప
బడియున్నది.

—

• ఈతనికి వైదూర్యనృపుడను నామాంతరముగూడగలడు. ఈతడు
కోసల రాజ్యమును బాలించురాజు. ప్రసేనజిత్తునితనయుడు. తనజనకుని మరణా
నంతర మీతడు కోసలరాజ్యసింహాసన మధిష్ఠించి శాక్యవంశీయులరాజధాని
యగు కపిలవస్తునగరముపై దాడివెడలి యాపట్టణమును భస్మీభూత
మొనర్చెను.

* వైదూర్యనృపుడు చతురంగబలసమేతుడై వచ్చుచుండ బుద్ధు డొక
మహీరువాఁచ్ఛాయనునిలిచి యానృపాలుని జేవిబడునట్లు కంఠమెత్తి యిట్లని
పల్కదొడంగెను. “ఈక్షుద్రతమపు నాకాశ్రయమిచ్చుటలేదు. కాని నా
బంధుమిత్రుల కొడవనున్న యాపదల దలచుకొనిన నాకిదియె నెలవగు
చున్నది.” అమాటలవిని విరూదాహుడు మిగులజాలినొంది తనసైన్య
ముల వెనుకకు మరలించుకొని వెడలిపోయెను. కాని యీ రాజేశ్వరుడు దన
వైరమును మాత్రము విడువలేదు. కొంతకాలమైన పిదప మరల ప్రచిండ
సైన్యములతో నానగరముపైబడి దానిని విధ్వంసమొనర్చెను.

ఇరువదియొకటవ ప్రకరణము

బుద్ధత్రయము.

శ్రావస్తినగరమును వీడి, మనపాంధులు పశ్చిమాభి-
ముఖులై యేబదిలీలదూర మరిగి కాశ్యపబుద్ధుని జన్మస్థానమగు
'టూవెయి' * పట్టణమునుజేరిరి. కాశ్యపుడు తన జనకుని
గలిసికొనిన చోటను, తుదకాతడు నిర్యాణమునొందిన తావునను
స్తూపములు గట్టబడియున్నవి. కాశ్యపతథాగతుని + కళేబర
శిథిలముపై గూడ నొక మహాస్తూపము నిర్మింపబడియున్నది.

శ్రావస్తినగరమున కాగ్నేయపార్శ్వమున పండ్రెండు
యోజనముల దూరమున 'నాభిగ'• యను బట్టణ మొకటి
గలదు. ఇదియే క్రీకుచండబుద్ధుడు జన్మించిన తావు.

* సాహరహత్తునకు బళ్ళిమముగ నుండు 'తాద్వా' గ్రామమే యీ
'టూవెయి' పట్టణమై యుండనోపునని చరిత్రకారు లూహించుచున్నారు.
కాని కాశ్యపుడు బుట్టినచోటు వారణాసియని పెక్కండ్రముభిప్రాయము.

+ మహిమాధ్యులగు బుద్ధులకొసంగెడు చిరుదనామము. శార్ద
గ్రంథములలో కాశ్యపుని నిర్యాణవృత్తాంత మిట్లు వర్ణింపబడినది. కాశ్యపు-
డవసానము నొందిన పిమ్మట యాతని మృతదేహమున కగ్నిసంస్కారము
గావింపబడెను. కాని యాతని శల్యపంజరముమాత్ర మగ్నిదగ్ధముగాక యల్ల
నిలిచియుండెను. అంతట జంబూద్వీపవాసులందరును దానికెంతయునచ్చెరు
వంది యాశార్దయతిశల్యముల పోవు నొకచోట నిక్షిప్తమొనర్చి యచ్చట
బ్రహ్మాండమగుస్తూపమును గట్టించిరి. దానినిడివి యొక యోజనముండునట!

• క్రీకుచండుని జన్మక్షేత్రము మేఖిలానగరమని కొందరి యభి-
ప్రాయము.

శ్రావస్త్రీకుత్తరముగ నొకయోజన మేగినచో కనకముని జన్మించిన పట్టణము గాన్పించును. వీరు తమ జనకుల సందర్శించిన తావులందును, నిర్మాణమునొందిన తేత్రములందును స్తూపములు గలవు.

ఇరువది రెండవ ప్రకరణము

క పి ల వ స్తు .

శ్రావస్త్రీనుండి తూర్పుదిశగా మరలి మనపాంధులుకపిల వస్తునగరమునకు బోయిరి. ఇది శ్రావస్త్రీపట్టణమున కొక్కయోజనముదూరమున నుండును. ఈ పట్టణావస్థ కడుసంతాపకరముగ నున్నది. ఈనగరమంతయు నేడు పాడువడి శిథిలమై, నిర్మానుష్యమగు యెడారివలె నున్నది. కొలదిమంది బౌద్ధభిక్షువులును, పదిపండ్రెండు నిరుపేద కుటుంబములును దక్క యీ విశాలనగరమున నెచ్చటను మనుష్య సంచారమే గానరాదు. పూర్వకాలమున శుద్ధోదన మహీపాలుని* సాధముగట్టబడినచోట నేడాతని సతీసుతులశిలావిగ్రహములు మాత్రము గాన్పించుచున్నవి. రాజప్రాసాదమంతయు నంతరించి పోయినది. బుద్ధుడు ధవళకురజ్జము నెక్కివచ్చి తన

* కాశ్యపింహునితండ్రి.

గర్భమును బ్రవేశించినట్లు మాయాదేవి (బుద్ధునితల్లి) కలగనిన తావును, సిద్ధార్థుడు రోగపీడితునిగాంచి, తన యశ్వశకటమును గిరుక్కున వెనుకకు మరలించినచోటును, అసితహర్షి* బాల సిద్ధార్థునియొడల్పై గలయవతారచిహ్నముల బరిశీలించిన ప్రదేశమును, దేవదత్తుని ముష్టిఘాతములచే గూలిన గజయూధకళే బరమును, యువరాజగుసిద్ధార్థు డవలీల పిడికిటనెత్తివినరివైచిన ప్రాంతమును, బాల్యక్రీడల దేలుచునొక్కనాడు శాక్యసింహుడు దన కార్ముకమును సంధించి యమ్ము నేయ, నాశరము, మూడు యోజనములదూరమునబడి, పుడమిని జీల్చుకొని భూగర్భమును

* శుద్ధోదనమహిపాలుని తండ్రి రాజ్యకాలమున మంత్రిపదవి నలంకరించినవాడు. పాళీభాషలో నీతనికి “కళాదేవకు”డని పేరు.

• జైశాలీనగరమునుబాలించు లిచ్చలీలంశనృపుడు. శుద్ధోదనునితన యుడగు సిద్ధార్థునకు సుందరమగు నొక కరిశాకమును తొనుకగా నంపెను. ఈ గజకిశోరము కపిలవస్తునగరమును సమీపించుచుండ నది దేవదత్తుని గంటబడెను. దానినిజూచి యోర్వజాలక దేవదత్తుడొక్క ముష్టిఘాతమున నా మత్తగజమును హతముగావించెను. అనంతము (శాక్యసింహుని సవతి తల్లి కుమారుడు) ఆదారినిబోవుచు, మార్గమున కడ్డుగాఁడియుంటచే యా మృగకళేబరము మరియొకప్రక్క కీడ్చెను. మరికొంతవడికి సిద్ధార్థకుమారు డామార్గమున జనుచు విగతజీవియైయున్న యాగజయూధమును గాంచి, దానిపుచ్చమును పిడికిటబట్టి వినరివైవ, నది పైకగని యేడు ప్రాకారముల దాటి యావలబడెను. ఆదేహము నేలపైబడినచోట పల్లమై, నాభీలమగు నొక యగడ్డయేర్పడెను. శాక్యసింహు డప్పటికి పడేండ్లబాలుడు.

† కార్ముకము. బాల్యక్రీడాసత్తులై యొక్కనాడు, శాక్యబాలురు శరముల విడచుచు నాడుకొనుచుండ సిద్ధార్థుడు తన తోడిబాలురను మించి తనబాణము మూడు కోశముల దూరమున బడునట్లు విడిచి, యాతని ధను

బ్రవేశింప, నచ్చట జలధారలు గుబగుబ నిర్గమింపదొడగిన
స్థలమును, శాక్యసింహునకు జ్ఞానోదయమైనపిదప, నాతడు
దన ప్రియజనకునికడ కేగి యాతని సందర్శించిన తావును,
నన్నూరుశాక్యకుమారు లొక్కపెట్టున దమ దారాసుతుల
వీడి, యుపాలి • పాదముల కెరగిన †ప్రదేశమును, శుద్ధోదన
మహిపాలుడైన జొరరాకుండ నల్వరు దేవవిభులును ప్రతీ
హరులై మందిరద్వారములకడ గావలిగాయుచుండ బుద్ధభగ
వానుడు దేవతానీకములకు బౌద్ధధర్మముల నుపదేశించిన
పావనక్షేత్రమును, శాక్యసింహుడు ప్రాగ్విశాఖిముఖుడై న్యగ్రోధ
పాదపముక్తింద నాసీనుడై యుండ, నాతని పినతల్లియగు
మహాప్రజాపతి యొకసంఘాళినిదెచ్చి (సన్యాసుబుద్ధుడుగుకొను
యంగీ) యాతనికికానుకగానొసగిన పవిత్రవాటికను, వైడూర్య
నృపాలుడు శాక్యవంశమున బుట్టిన నారీమణులనెల్ల తనఖడ్గ
ధారల కెరగావింప వారసువులు బాసి స్వర్గధామమును

ర్విద్యానైపుణ్యమును ద్రుదర్శించెను. బుద్ధుడప్పటికి పదునేడేండ్ల ప్రాయము
వాడు. ఆబాణము మూడుక్రోశములరిగి యచ్చటబడి భూమిని భేదించుకొని
పృథ్వీగర్భమును బ్రవేశింప నచ్చట జలధారలు నిర్గమింపదొడగెను. వీని
కీప్రాంతవాసులు “శరధార”లని పేరిడిరి.

• ఈతడొక బౌద్ధ సన్యాసి. కూద్రవర్ణమున జన్మించినవాడు (మంగలి)
నీచజన్ముడైనను సుజ్ఞాన శీలుడయ్యెనేని పూజనీయుడని బౌద్ధమత ముద్ఘోషిం
చినది. శిక్షణనియమముల బాగుగ నెఱిగినవాడని యాతడు శాక్యసింహు
నిచే గొనియాడబడెను. ప్రథమబౌద్ధమత మహాసభానిర్మాతలలో నీతడు
ప్రాధాన్యుడు. వినయగ్రంథముల రచించిన దీతడేయని ప్రతీతిగూడగలదు.

† ఆసమయమున పృథ్వీతలమంతయు నారుసార్లు కంపించెను.

జేరకమున్న శ్రోతపాణులైన * పవిత్ర భూమిని మన పాంధు లీ కపిలవస్తు పట్టణపరిసరములందు వీక్షించిరి.

కపిలవస్తునగరమున కీశాన్యభాగమున బెక్కుకోశములదూరమున తన్నగరాధీశుల మాన్యక్షేత్రములు గలవు. ఇచ్చటనే యొక మహీరుహచ్ఛాయను గూర్చుండి నృపకుమారుడు(సిద్ధార్థుడు)కృషీవళులు పొలముదున్నట నవలోకించెను.

ఈ పట్టణమునకు దూర్పువై పున నై దుకోశముల దూరమున “లంబిని” యను నారామ మొకటి గలదు. కపిలవస్తు నృపాలునియర్థాంగి కమలాకరమును జొచ్చి జలకమాడి శాశ్వతసింహునిగనిన దిచ్చోటనే. ఆ సతీమణి సరోవరజలముల స్నాన మొనర్చి యుత్తరపుటొడ్డు నెక్కి యిగువది యడుగులు వైచి యచ్చట నిలిచి తన హస్తముల జాపి యాచెంతనున్న

* జన్మరహితులగు యతీంద్రులకు శ్రోతపాణులని పేరు. జైదూర్య మహీపాలుడు శాశ్వతంశ జన్ములగు నయిదువందల కన్యకానులు తన యంతఃపుర కామినులగుట కిచ్చగింపక దిరస్కరించుటచే కుర్చుడ్డు వారల నొక సరోవరతీరమునకు గొనిపోయి నిర్దయుడై వారలపాదములను హస్తములను ఖండించి విడిచెను. దయాశుడగు బుద్ధుడు వారియాక్రందనధ్వనుల దవ్వలనుండి విని యొక్కపరుగున నావికలాంగుల చెంతకేగి వారి నోదార్పించి కిత్సయొనర్చి తృటిలో వారి గాయముల మాన్పెను. పిమ్మట నాయువతీ మణులకు బౌద్ధధర్మముల నుపదేశించెను. అకన్నియలు హర్షముతో బౌద్ధ దీక్షగైకొని ప్రాణముల విడిచిరి. పిదప చతుర్మహీపాలుడు రాజ్యమేలుచుండ నీరాచపట్టియిలు భూలోకమున జన్మించి యొక్కనాడు సువర్ణవన విహారమునకు జని బుద్ధుని దర్శించిరి. శాశ్వతసింహు డనుగ్రహించి వారికి కైవల్యపథము నొసగెను.

వృక్షశాఖ నొకదానిని కరమున గీలించి ప్రాగ్విశాఖ ముఖమై కుమారునిగనెను పుడమిపై బడినంతనే యాపాప డేడడుగులు నడచెను. ఉరగ వల్లభు లిద్దరు వానిని జలక మాడించిరి. ఆపసికుమారునకు నీళ్లువోసినచోట నొకపెద్దబావి యయ్యెను. ఈ కూపోదకములను రాజ్ఞి స్నానమొనర్చిన సరోవరజలములను ఇచ్చటి భిక్షువులు పావనోదకములుగ భావించురు.

శాక్యసింహునకు జ్ఞానోదయమైన తావును, బుద్ధుడు బౌద్ధధర్మములను లోకమున బ్రతిష్ఠింప మొదలిడిన చోటును, మతవాదమున నాతడు విమతస్థుల పరాభూతుల గావించినప్రదేశమును, తనతల్లికి బౌద్ధధర్మముల నుపదేశించుటకై గౌతముడు త్రయస్త్రింశతస్వర్గమున కేగి భూమండలమునకు దిగినప్రాంతమును, బౌద్ధ మతావలంబులకు మిగుల పావన క్షేత్రములు. తక్కటిప్రాంతము లాత డప్పుడప్పుడు ప్రదర్శించిన యమానుష శక్తులంబట్టి ప్రసిద్ధిగాంచినవి.

కపిలవస్తురాజ్యమంతయు నేడు పాడువడి జనశూన్యమై నిర్జరారణ్యమువలె భీతిగొల్పుచున్నది. దేశమంతయు సింహ శార్దూలాదివన్యమృగసంకీర్ణ మగుటచే ప్రమత్తులై యీ రాజ్యమున బ్రయాణమొనర్చుట కడు నసాయకరము. ఇచ్చట పాంధు లత్యంత జాగరూకులై నడువవలయును.

ఇరువదిమూడవ ప్రకరణము

రామరాజ్యము.

కపిలవస్తునగరమున కైదు యోజనముల దూరమున “రామరాజ్యము” ♦ గలదు. ఇది ‘లంబినీ’ వనమునకు పొగ్గి శగా నున్నది. ఈ రాజ్య మేలునృపుడు బుద్ధుని శల్యముల గొన్నిటిదెచ్చి వానికొర కొక స్తూపమును గట్టించి దానికి “రామస్తూప” మని పేరిడెను. దీనిచెంతనే పెద్దతటాక మొకటి గలదు. ఈ జలాశయమున నొక్కపాము నివసించుచుండును. ఈ యురగరాజమే యీ స్తూపమునకు బూజ లొనర్చుచు రేయింబవల్లు దానికి గావలిగాయుచుండును. అశోక సార్వభౌముడు పట్టాభిషిక్తు డైనంతనే బుద్ధుని శల్యజఖండములపై నిర్మింపబడిన అష్టస్తూపములను* బడగొట్టించి వానికి బదులు యెనుబదినాలుగువేల †స్తూపముల గట్టింపనిచ్చుగొని తక్కటి ప్రాంతములందునిర్మింపబడిన స్తూపముల నన్నిటిని చిదుక గొట్టించెను. అటుపిమ్మట అష్టస్తూపమగు రామస్తూపమునుకూడ

♦ దీనికి “రామగ్రామ”మను నామాంతరముగూడ గలదు. ఇది కపిలవస్తు కుసీ నగరముల మధ్య నున్నది.

* బుద్ధుని శల్యము లెనిమిదిభాగములుగ విభజింపబడి ఎనిమిది ప్రాంతములకు గొనిపోబడినది. ఎనిమిదిచోట్లను ఎనిమిదిదిస్తూపములుగట్టింపబడెను.

† మానవుని శరీరమున నెనుబది నాలుగువేల పరమాణువు లుండునని యూహింపబడుటచే యశోక సృపాలు దీయెనుబదినాలుగువేలయణువులకు నెనుబదినాలుగువేలస్తూపముల గట్టింపవలెనని సంకల్పించెను.

బడగొట్టింప నుద్యుక్తుడై యిచ్చటికరుదెంచెను. ఆత డీప్రదేశమును సమీపించినంతనే యాదాపున కమలాకరమున నివసించుచున్న ఉరగరాజ మాన్యపుని కట్టెడుట నిలిచి తటాక గర్భముననున్న దనప్రాసాదమున కాతని బిలుచుకొనిపోయి తానాస్తూపమునకు కానుకగ నొసగుటకై తెచ్చియుంచిన వస్తుచయము నాతనికి జూపి “ఓన్యప్ర త్తమా! వీని మరపించు వస్తువుల దెచ్చి యీ స్తూపమున కర్చింపగలవేని, దీని బడగొట్టింపుము. నే నడ్డునేయ” ననిపల్కి యాయహివల్లభు డదృశ్యుడయ్యెను. అశోకుడార్చశ్యనిమగ్నుడై యట్టివస్తుసముదయము భూవలయమున నెచ్చటను గానరాదని యెఱిగి హతాశుడై స్తూపమును బెకలింపకయె వెడలిపోయెను.

కొంతకాలమున కీస్తూపపరిసరము లన్నియు కసవుచే నలముకొనిపోయెను. స్తూపమును దుడిచి సలిలమును జల్లువా రెవ్వరును లేకపోయిరి. పూజాపునస్కారములు శూన్యమయ్యెను. అంతట నాప్రాంతవనమున నివసించు ఏనుగులనుదినమును దమ తుండంబులతో సలిలముల గొనివచ్చి యీ ప్రదేశమున జల్లి చిత్రవిచిత్రములగు కుసుమములదెచ్చి యీస్తూపమున కర్చించి వెడలుచుండెను. ఇట్లుండ నొకనాడీరామరాజ్యమున వసియించు బౌద్ధబిక్షు వొక్కడీస్తూపమును దర్శింప నరుదెంచుచు దూరమునుండి యీ గజసంతతుల జూచి నివ్వెరపడి భీతావహుడై యీప్రక్కనున్న చెట్లమాటున డాగి యీకుంజరసమూహములచెయ్యిముల నవలోకింపజొచ్చెను. ఆ ఏనుగులగుంపు యెప్పటివలె సరోవరమునుండి నీరముల

దెచ్చి యారాధనకృత్యములు నిర్వర్తించుచుండెను. నియుక్త విధిని అదంతావశములు రామస్తూపమునకు పూజలొనర్చుట గాంచి భిక్షువు, “అహ! యింతటి మహాస్తూపమునకు బూజ లొనర్చుటకు కడకు ద్విరదసమూహములు దిక్కయ్యెనా? ఎంతగతిపట్టినది” అని విచారపరీతుడై తక్షణమే దానుగైకొనిన శపథముల* విడనాడి శ్రామణీరుడై యాస్తూపమున కారాదసల నల్పదొడగెను. అచ్చట దట్టముగ బెరిగియున్న కసవును, ముండ్ల పొదలను దొలగించి యాస్తూపపరిసరము లన్నియు శుభ్ర మొనర్చి దర్శనపాత్రముగ జేసెను. అంతటితో తనివినొందక యారాజ్యమును బాలించు రాజనొద్దకుబోయి వేయివిధముల నాతని బ్రార్థించి యాతని తోడ్పాటున నచ్చట నొక సంఘారామమును గట్టించి యామఠమునకు దానె యధిపతి యయ్యెను. ఈ సంఘారామము నేటికిని గలదు. అందు భిక్షువు లిప్పటికిని నివసించుచున్నారు.

ఇవి చిరకాలమునాటి సంభవములు గావు. ఇటీవలి వృత్తాంతములు. నాటినుండి నేటిదనుక యీ సంఘారామమునకు శ్రామణీరులే యధిపతులుగ నుండిరి.

---

* ఈతిడు విడనాడిన శపథము లెవ్వయో ఫాహియాను మనకు చెల్లె యుండలేదు.

ఇరువదినాల్గవ ప్రకరణము

శాశ్వతసింహుడు తుదిసారి దారాసుతులవీడినతావు.

ఇచ్చటకు ప్రాగ్దిశగా మూడు యోజనముల దూరమున సిద్ధార్థకుమారుడు తన ధవళతురంగమును, రథసారథియగు చన్నుని X పురమునకు మరలిపోవ్వని వెనుకకు బంపివైచిన చోటుగలదు. ఇచ్చట నొకస్తూపము కూడ నిర్మింపబడి యున్నది.

ఇచ్చటినుండి మనపాంధులు మరల తూర్పుదెసగా మరలి మరినాలుగు యోజనము లరిగి అంగార* (బాగ్గుల) స్తూపమును గాంచిరి.

పిమ్మట నీ తెరువరులు ప్రాగ్దిశాభిముఖులై పండ్రెండు యోజనములు చని కుశనగరమును ♦ జేరిరి. ఈ నగరమున

X ఇదిలోకకల్యాణమునకై శాశ్వతసింహు డంతఃపురమును వీడి చనిననాటిరేయి జరిగిన వృత్తాంతము. ఈ యుత్తమాశ్వ మానాడు సంతోషా తిరేకమున ముల్లోకములును దద్దరిల్లిపడునట్లు హేమధ్వానము లొనర్చెను. సిద్ధార్థునిచే విడనాడబడి ముఖతయై యీ వాజి యశ్వశాలకు దిరిగిపోక యందే నిలచి తిరిగి తిరిగి శుష్కించి తుదకు విచారభరమున జీవముల బాసి నది. ఈ హయరాజమునకు కంటకమనిపేరు.

* దీనికే యింగలస్తూపమని పేరు. కొందరు చరిత్రకారులు దీనినే విభూతిస్తూపమని కూడ పేర్కొనియున్నారు. ఇది బుద్ధుని మృతదేహమున కగ్నిసంస్కారంబు గావించినచోట గట్టబడిన స్తూపము.

♦ అచ్చట కుశలు విరివిగా బెరుగుచుండుటచే నా పట్టణమునకు కుశనగరమని పేరు గల్గెను. పాటలీపుత్రమునకు (పాట్నా) పశ్చిమాతరమున కూసియా యనుగ్రామసమీపమున నీనగరశిథిలము లింకను గానవచ్చెడిన్ని.

కుత్తరపార్శ్వమున ప్రవహించు హిరణ్యపటీనదీతటమున
రెండు సాలవృక్షములనడుమ బుద్ధుడు క్షుత్తరశిరస్సుగా నిర్వా
ణము నొందెను. శాక్యసింహునిచే బౌద్ధమతదీక్ష యొసగ
బడిన శిష్యకోటిలో గట్టకడపటివాడగు సుభద్రుడను* బ్రాహ్మ
ణుడు పరిపూర్ణుడై యటుపిమ్మట యర్హతుడైన చోటును,
సువర్ణమణివిరాజిత మగునొక యనంతశయనమున నుంచి నేడు
చినము లాలోకారాధ్యుని మృత దేహమునకు బూజలొనర్చిన
తావును +, వజ్రపాణితన వజ్రపుగదను బరిత్యజించిన X యవ
నియు, అష్టమహీపాలురును, అగ్నిదగ్ధమైన శాక్యసింహుని

* వారణాసీ పట్టణమున నివసించుచుండిన యొకొక విప్రుడు
ఈతడు బౌద్ధధర్మముల నెరుగుటకై యొకనాడు శాక్యసింహునికడకేగెను
అప్పటికీతడు నూటయిరువది మేండ్ల వయోవృద్ధుడు. అనాటిరేయి
బుద్ధుడు దివికేగుచుండెను. ఇది తరిగాదని యానందుడీ వృద్ధబ్రాహ్మ
ణుని వెనుకకు బంపివేయుచుండ బుద్ధుడాతనివారించి యాముదుసలిని తన
యొద్దకు దీసికొనిరానియమించి యాతనికి బౌద్ధధర్మముల నుపదేశించెను.
బ్రాహ్మణుడు సంతసించి తక్షణమే బౌద్ధదీక్షగైకొని ధన్యుడయ్యెను.

+ ఇది మహాచక్రవర్తుల మృతదేహములకు గావింపబడు మర్యాద.
కుశనగరాధీశ్వరులు బుద్ధుని దేహమున కగ్ని సంస్కారము గావించుటకై తమ
రాజసౌధమున గిరీటధారణ వైభవములకు గట్టింపబడిన దివ్య మందిరము
నొసగి యద్దాని నత్యంత శోభాయమానముగ నలంకరించిరి. పిమ్మట నా
తని పవిత్రశరీరమును కౌంచన నిర్మితమగు నొక యనంతశయనమున నుంచిరి.

X ఈ గాథయెద్దియో స్పష్టముగ చెలియరాకున్నది. వజ్రపాణి
యిందుని బిరుదనామము. ఇచ్చటి సందర్భమునుబట్టి యిందుడు శస్త్రపరి
త్యాగియై బౌద్ధమతరక్షణకై బయలుపడెనని యూహింప వలసియున్నది.

యస్తిశకలముల నెనిమిది భాగములుగ * విభాగించుకొనిన పుడమియు నిచ్చటనే గాననగును. ఈ తావులన్నియు స్తూప సందోహములతోడను, బౌద్ధమత శ్రేణులతోడను నలరారు చున్నవి.

అచ్చటచ్చట నివసించు సన్యాసికుటుంబములు దక్క-
యీనగరమందైనను జనులు విశేషసంఖ్యాకులు గానరారు. కపిలవస్తునగరమువలె నిదియు జనశూన్యమైయున్నది.

ఇచ్చటి కాగ్నేయముగ పండ్రెండు యోజనములదూర-
మున, తామును బుద్ధునివెంట స్వర్గధామమున కరుదెంతు-
మని లిచ్చలీ*యోధగణ మాతని వెన్నాడిన ప్రదేశము
గలదు. వలదని బుద్ధు డెంతచెప్పినను నా యోధాగ్రేసరులు
తమ మూర్ఖత వీడి వెనుకకు మరలిపోరైరి. చేయునది
లేక, శాక్యసంహు డంతట నొక మహాభీలమగు కందకమును
నడుమ సృష్టించెను. ఆపరిభ్రాజలముల చాటి యా వీరులు
ముందునకు సాగిపోజాలరైరి. బుద్ధుడు వారల యనురాగమున

---

* కుశ, పవ, వైశాలి మున్నగు అష్టరాజ్యనృపులు. ఈరాష్ట్రమును
బాలించు నృపాలురును, అందందునివసించు బ్రాహ్మణులును, అస్తిచయము
నంతయు దామె గొనిపోవలయునని ప్రతియొక్కరును నాపించి తమలో
తాము తగవులాడుకొనజొచ్చిరి. కాని ద్రోణుడను బ్రాహ్మణుని హితవచన
ములబాటించి యా శత్రుభండముల నీ యెనమండుగురు నృపులును ఎనిమిది
భాగములుగ బంచుకొనుట కిచ్చగించిరి.

* వైశాలీరాజ్యమున వసించు యోధగణము. “లిచ్చలీ” యను
యున్నతరాజవంశమున బుట్టిన నాయకవీరులు. వీరందరికంటె మున్నగువీర
బౌద్ధమతమును స్వీకరించిరి. వీరికిబుద్ధునియందుగలయనురాగమునిరుపమానము

కెంతయు మెచ్చి, తన కక్షపాలను వాత్సల్యచిహ్నముగ నా
వీరనికాయమున కొసగి వారి సతీసుతులకడకు వారిని
బంపివైచెను. పిదప నిచ్చోట నొక శిలాస్తంభము నిర్మింప
బడినది. ఈ స్తంభోపరిభాగమున నీ విచిత్రవృత్తాంత మం
తయు లిఖింపబడియున్నది.

ఇరువదియైదవ ప్రకరణము

శాలి

వై శాలి - “శస్త్రపరివర్జిత స్తూపము.”

కుశనగరమునువీడి మనపథికులు తిన్నగ బయనమై
పోయి యచ్చటకు బదియోజనముల దూరముననున్న వైశాలీ
నగరమును సమీపించిరి. ఇదియే వైశాలీరాజ్యమునకు
రాజధాని. ఈపురమున కుత్తరభాగమున నొక వనవాటిక
గలదు. శాక్యసింహునికి జిరకాల మావాసభూమియై తన
రారిన రెండంతరముల విహారమును, ఆనందుని యర్థశరీరముపై
నిర్మింపబడిన యొకయున్నతస్తూపమును నిచ్చటనే గలవు. ఈ
వైశాలీపట్టణమధ్యభాగమున “అంబపాళి”*యనువా రాంగనచే

* ఈమై వైశాలీ నగరమున వసియించు నొక వేశ్య. ఈమెకు
“అమరపాళి” యనియు “అమ్రదరిక” యనియు నామాంతరములుగలవు.
బౌద్ధ ప్రాచీనకర్తగ్రంథములయందీ మెనామము పెక్కుమారులు గానబడును.
ఈమె పలుసార్లు యమలోకమును జవిచూచెను. నూరువేలమారులు బిచ్చకు
రాలుగను - దివేలసారులు కులటగను భూమండలమున జన్మించినది. కాశ్యప

బుద్ధుని గౌరవార్థమై కట్టింపబడినస్తూపము గలదు. ఈ పురమునకు దక్షిణదిగ్భాగమున నొక యరక్కోసుదూరమున రాచబాటకు బళ్ళిమముగ బుద్ధుని యావాసమునకై యీమె దాసముగనొసగిన యొక యారామముకూడ గలదు. తన నిర్యాణకాలము సమీపించినంతనే శాక్యసింహుడు తన శిష్యగణములతో బళ్ళిమద్వారమును దాటి యీపురమును వీడిపోవుచు తటాలున వెనుకకు దిగి దక్షిణపార్శ్వమున గనుల పండువై విలసిల్లుచున్నవై శాలీనగరమును దిలకించి “నేనీ భూలోకమున దర్శించు ప్రదేశములలో నిదియే కడసారిప్రదేశము. నేనీలోకమున నిర్వర్తింపవలసిన కడసారి కృత్యముల నిందే నిర్వర్తించితి”నని తన శిష్యులతో బల్కెను. తరువాత కొంతకాలమున కచ్చోట నొకస్తూపము నిర్మింపబడినది.

ఈపట్టణమునకు బళ్ళిమోత్తరముగ నొక యరమైలు దూరమున “శత్రుపరివర్జితస్తూప”మన నామమున బరగుస్తూప మొకటిగలదు. దీని కానామ మెట్లుగల్గెనో వర్ణింపుచు బౌద్ధ పురాణగ్రంథములలోనొకయైతిహ్యముగలదు. పూర్వముగంగా నదీతటమున విశాలమగురాజ్య మొకటి విలసిల్లుచుండెడిది. ఆ రాజ్యమునేలున్యపవరునియుంపుడుకత్తె గర్భవతియై యొకనాడు

బుద్ధుని కాలమున సుగుణశీలయై వర్తిలుటచే నీమె దేవియై జన్మించి తుదకు శైశాలీనగరమున నొక యాశ్రమాదపముక్తిందనుదృవిల్లెను. కాని యీజన్మమునగూడ మరలనామె దుష్పథగామియైవర్తిలి బింబిసారునివలన నొక పుత్రుని గాంచెను. బుద్ధుడామెపై జాలిగొని యామెకు హితముగరపి బౌద్ధధర్మముల నుపదేశించెను. అంతటనుండియు నీమె తన దురాచారముల విడనాడి పవిత్రజీవినియై భిక్షుణియై తుదకు నర్హత్వము నొందెను.

వికారాకృతిగలిగిన యొకమాంసపు ఖండమును గవెను. నృపుని రాణి యనూయాగ్రస్తయై “ఇట్టిమాంసపుశకల ముద్భవించు టెంతయురాజ్యమునకరిష్టదాయక”మనినుడువుచు నాపలలము నొక పెట్టెలోవైచి యామంజూషమును గంగానదీప్రవాహమున జారనిడచెను. భాగ్యవశమున నాపేటిక విలాసార్థమై యాచెంగ టనేమసలుచుండిన యొకానొకరాజవరేణ్యుని కంటబడెను నదీ జలముల మునుగుచు దేలుచు గొట్టుకొనివచ్చు నాపేటికను గాంచి యాత డాశ్చర్యమిమిగున్నదై, యందేమికలదో చూడ గుతూహలుడై తన పరిచారకులచే నామందసము నొడ్డునకు దీయించిదానినితన సౌధమునకుగొనిపోయిదాని తెరచిచూచెను. రాజునివ్వెరపడెను. సర్వాంగసౌష్ఠ్యముగలిగి ముద్దులుగుల్కైడు బాలనహసృ మాపెట్టెయందు గాన్పించెను. అందులకు నృపాలుడు స్వాంతమున మిగుల సంతసింపుచు, నాపసిచాపల తన యింటనే యుంచుకొని కన్నకుమారులవలె, నతిగారాబమున బెంచుకొనజొచ్చెను. బాల్యముననే నీరాచబిడ్డలు పరాక్రమ శాలురని పేరుపడసి తమ శౌర్యపటిమను శత్రురాజులకు జవిజూపుచు అజేయులై పరిథవిల్లదొడగిరి. పరిసర రాజ్యముల బెక్కింటిపై దాడినల్పి వాని నవలీల జయింపజొచ్చిరి. ఎట్టకేలకు నిజజనకుని రాజ్యమును గూడ జయింపదలచి తద్రాజ్యముపై దాడివెడలిరి. రాజాసమాచారము విని భయకంపితుడై రాజ్యరక్షణోపాయమును గానక పరితపింప సాగెను. ఆ బాలయోధులతో రణమొనర్చి గెలుపొందుట యసంభవమని యాతడు వేయివిధముల చింతింపసాగెను.

ఈత డిట్లు శత్రుసైన్యముల జూచి తత్తరపాటొందుట గని పెట్టి యాన్యపాలునియుంపుడుకత్తె యాతనిచెంతకేగి “రాజ వరేణ్య! ఇట్లు విచారపరీతులై, దీర్ఘలోచనసేయుచుండుటకు గారణమేమి” యని ప్రశ్నించెను. రాజు, “అంగనామణి! యేమని చెప్పుడు! శత్రురాజులు మనపై దాడివెడలిరి. సైన్యములు మన రాజ్యమును సమీపించుచున్నవి. మనము వారల జయించుట కలలోనివార్త. ఆరాజ్యాధీశ్వరునకు అనన్యబాహు విక్రములును, సమరశూరులును నగుపుత్రు లొక్కసహస్రము గలరు. మనరాజ్యము నీశత్రుసైన్యములబారినుండి దప్పింప దెరవుగానక విలపించుచుంటిని. నేడు పరాజయము నిక్కము. ఇదియె నా వ్యాకులతకు గారణము” అని వాపోవసాగెను. అంతయు విని యాయువతి “రాజోత్తమా! వెరవకుడు. అరి సైన్యములవలన మనకెట్టి భయమును వాటిల్లకుండ నొక యుపాయము జెప్పిద. అట్లుచేయుడు. అరిసంతతులు నిమిష మాత్రమున మనకు వశులయ్యెదరు. తూర్పుదెసనున్న పుర ప్రాకారమున కుపరిభాగమున నొకశిలావేదికను నిర్మించి, శత్రుసైన్యములు మన పట్టణమును జుట్టుముట్టినంతనే నన్నా పీఠమున నధిరోహింపజేయుడు. రిపుసైన్యముల రెప్పపాటున వెనుకకు మరలింతును.” అని వెరవుజెప్పి రాజేశ్వరుని భయము వాపెను. కొంతకాలమునకు రిపుసమూహములు కోలాహలము గావింపుచు పురమును సమీపించినవి. కాని వారలకు పురాధీశ్వరుని రణప్రయత్నము లెవ్వియు గన్పింప వయ్యెను. ఒక్కయెడ ప్రాకారకుడ్యముపై నధివసించియున్న

యొక్క యతివ తక్కు యుద్ధభటు లెవ్వరును వారి కంటికి గానబడరైరి. “ఈయబలయా మనల రణమున మా రొక్కనునది”యని యాబాలవీరు లచ్చెరువందుచుండ, నింతలో నావనిత యెలుగెత్తి, “బాలయోధులారా! యిటురండు. మీర లెల్లరును నాయనుంగుబిడ్డలు. నాతోడ ననిసేయ దలంచితిరా? ఇట్టి క్రూరకర్మమునుగావింప నేల సాహసింతు?” రని కేకవెట్టెను. క్షత్రియకుమారు లామె పలుకులు విని కుగ్రద్ధులై “ఓయబలా! నీవెవ్వతెవు? మేము నీకు తనయుల మెట్టెతిమి” అనిగద్దించిరి. “నానుడు లనృతములుగావు. మీకు సంశయము గలదేని మీవదనములబై కెత్తి యాననముల దేరు వుడు” అని పల్కుచు నామె తనకరద్వయముచే దనకుచపాళి నంట నామెచుగ్ధములు సహస్రధారలై యారసపుత్రవీరుల వదన గహ్వరముల వర్షించెను. అంతట నాసమరవీరులు నివ్వెర పాటొంది సందియమువాసి యామెను దమ ప్రియజననిగా నెఱిగి హస్తమున దాల్చిన రణోపకరణముల నేలబడవైచి యామెకు ప్రణమిల్లి సమరమును విరమించిరి. పిమ్మట నీ యుభయరాజ్యములకును సంధియైనది. ఉభయరాజ్యాధీశ్వరులు నర్హతులై చిరస్మరణీయులైరి. వీరిజ్ఞాపకార్థమై కట్టింప బడిన స్తూపములు నేటికిని కాననగును. ఇది పూర్వయుగము నాటి వృత్తాంతము. ఆయుగ మంతరించి నవ్యయుగారంభమై నంతనే శాక్యసింహుడవతరించెను. ఈతడువిరాగియైబుద్ధత్వము నొందినవెనుక నొకనాడు తనశిష్యులతో నీప్రాంతమున సంచ రించుచు నీప్రదేశమును జూపి “పూర్వయుగమున శత్రుసన్యా

నముగావింపబడిన దిచ్చోటనే” యనిచెప్పెను. ఈతీరున నచ్చటి జనులీవృత్తాంతము నెరిగి యిచ్చోట నొకస్తూపమునునిర్మించిరి. ఇందువలననే యీ స్తూపమునకు “విసర్జనాస్త్రస్తూప” మను నామధేయము (శస్త్రవిసర్జన మొనర్చినతావున గట్టబడిన దగుటచే) గలిగినది. ఈ వీరసహస్రమే భద్రకల్పమున + నవతరించిన బుద్ధసహస్రము.

శాక్యసింహు డానందునికి దన నిర్యాణాగమనవృత్తాంతమును దెలిపినదీశస్త్రసన్యాసస్తూపసమీపప్రాంతమున నడచుచుండగనే. ఆనాడు గౌతము డానందుని బ్రక్కకుబిలిచి “ఆనందా! నేనింక మూడుమాసములలో నీతనువు త్యజింపబోవుచుంటిని సుమా” యని చెప్పెను. పిశాచలోకాధిపతియగు మారుని* ప్రభావమునకు గట్టువడి యానందు డాతరుణమున

+ తాపసు లవతరించిన కల్పము. సహస్రబుద్ధులును భూవలయమున నుద్భవించున దీ కల్పముననే. అందువలననే యీ యుగమున కీనామము కల్గినది. ప్రకృతము నడచుచున్నది భద్రకల్పమే. ఈయుగమున నల్వరు బుద్ధులింతకుమున్నె యుదయించిరి. ఈ కల్పపరిమాణ మ్మిరువదిమూడుకోట్ల యిరువది నాలుగులక్షల హయనములు. ఈ కల్పమారంభమై యిప్పటికి పది కోట్ల నూరువేల సంవత్సరములైనది.

* ఈతడు బౌద్ధపురాణగాథలందు వర్ణింపబడిన మృత్యుదేవత. సుగుణ శీలములకు ప్రబలజైరి. కామకోపధమోహాదమాత్సర్యము లీతనిబంటులు. “కామధాతు” పర్వతాగ్రముననుండు “పరనిర్మితవశవర్తినీ” స్వర్గమీతని యావాసము. ఈతడు వికృతాకౌరములదాల్చి తాపసుల తపోనిష్ఠల బాడు చేయుచుండును. వారలకు తపోభంగ మొనర్చి రండని సర్వాంగసుందరులగు వారీమణులగూడ వారిచెంతకంపుచుండును. ఈతడు గజవాహనా రూఢుడనియు, శతబాహుడనియు బౌద్ధగ్రంథములందు వర్ణింపబడెను.

సిర్జీవప్రతిమవలె చైతన్యవిహీనుడైపోవుటచే “నింక గొంత కాలము భూవలయమున నుండు” మని బుద్ధుని వేడుకొనుట వైకృత నాతనికి నోరు రాదయ్యెను.

ఈప్రదేశమునకు తూర్పుదెసగా నొక యరమైలు దూరమున నింకొక స్తూపముగలదు. ఇది ద్వితీయ బౌద్ధమత మహాసభ * గావింపబడిన స్థలమున గట్టబడిన స్తూపము. మున్నొకమారు (గౌతముడు నిర్యాణము నొందిన యొక శతాబ్దమునకు) బౌద్ధభిక్షువులకొకమీమాంస గలిగినది. వైశాలీ

---

*ఈసభ బౌద్ధమతచారిత్రమున మిగుల ప్రాముఖ్యమైనది. కాశ్య సింహుడు నిర్యాణము నొందినకొలదికొలమునకు క్రీ.పూ. 410 వ సంవత్సర ప్రాంతమున, రాజగృహపట్టణమున కాశ్యపుని యాజమాన్యమున ప్రధమబౌద్ధమతమహాసభ జరిగెను. ద్వితీయమహాసభావృత్తాంతము ఫాహియా నిచ్చట వర్ణించియున్నాడు. ఇది వైశాలీనగరమున క్రీ.పూ. 300 సంవత్సర ప్రాంతమున సమావేశమయ్యెను. ఈ రెండు సభలును శిక్షణనియమముల ఒరిశీలించుటకే కూడినవి. శిక్షణనియమము లత్యంతకౌఠిన్యముగ నుండుటచే నాచరణయోగ్యములు గాకున్నవనికొందరు భిక్షువులు వానిని మార్పనెంచిరి. అట్టి భిక్షువుల ప్రయత్నములు శాస్త్రసమ్మతములాయని నిర్ణయించుటకై, యీ సభలు సమకూర్పబడెను. ఈ సభల సమక్షమున నాభిక్షువుల జతనములు శాస్త్రవిరుద్ధములని ఖండింపబడినది. నియమములు మరల యథాస్థితినినిలుపబడెను. ద్వితీయమహాసభాసంధానకర్త, అనందుని ప్రియశిష్యుడగు “యేదశపుత్రుడు.” ఈత డప్పటికి మిక్కిలివృద్ధుడై యుండవలెను.

నగరమున నివసించు శ్రమణకులు గొందరు శిక్షణనియమముల నతిక్రమించి శాక్యసింహుని వచనానుసరణి, నట్లు ప్రవర్తిల్లితిమని తమ యాచరణ విధానమును సమర్థించుకొనజొచ్చిరి. అంతట వీరియాచరణ, నియమబద్ధమాయను విషయమును బరిష్కరించుటకై ఏడువందలబౌద్ధసన్యాసు లీక్షేత్రమున సమావేశమై వినయ పీఠిక గ్రంథముల బరిశీలింపదొడగిరి. పిమ్మట నీస్థానమున నొక స్తూపము నిర్మింపబడినది. అది నేటికిని గలదు.

ఇరువదియారవ ప్రకరణము

ఆనందుని యద్భుత మరణము

పిమ్మట మనపాంధు లీచోటువీడి వైశాలీనగరమునకు నాలుగు యోజనముల దూరముననున్న పంచవేణీసంగమ తీరమును దర్శించిరి. ఆనందుడు తన దేహమును వైశాలీనగరమున జాలింపనెంచి మగధరాజ్యమునుండి పయనమై పోవుచుండ తద్రాజ్యనృపతియగు నజాతశత్రుడు * అమరులవలన నావార్త నెఱిగి పరుగుపరుగున తన దివ్యస్యందనమెక్కి సైనిక బలముల వెంటగొని యతని వెన్నాడుచు నీసంగమస్థానమును జేరెను. ఇంతలో వైశాలీనగరమును బాలించు లిచ్చవీవంశ నృపాలురు ఆనందుడు తమనగరి కేతెంచుచుండె నను సంతోషవార్తవిని ససంభ్రమమున కోలాహల మొనర్చుచు మహా వైభవముతో నాతని కెదురేగిరి. ఉభయ రాజ్య నృపులు నీ నదీతటమున తారసిల్లిరి. ఆనందునకు మహాసందిగ్ధతరుణ మేతెంచినది. ముందునకు సాగిపోయిన అజాతశత్రు డాగ్ర

* ఈప్రదేశ మేదియో యిప్పటికిని గుర్తింపబడలేదు. ఇది పాటలీపుత్రమున కనతిదూరమున నుండియుండవలెను.

* మగధ రాజ్యాధీశ్వరుడు. చింబిసారనృపాలునికిని తనయుడు. బౌద్ధ మతదీక్ష బుచ్చుకొనిన నృపసత్తములలో ప్రధముడు. రాజ్యత్వపాపరుడై యీతడు తనజనకుని దుదముట్టించి సింహాసన మధిష్ఠించెను. తొలుత కాక్య సింహానియెడ జైరుధ్యమును దేవదత్తునియెడ స్నేహమును బాటించెను. బౌద్ధమతమును స్వీకరించిన పిమ్మట గౌతమునకు భృత్యుడై దానశీలుడై పేరు మోగెను.

హించును. వెనుకకు మరలివచ్చిన లిచ్చవీన్యపులు కినుక దాల్తురు. అందుచే ఆనందుని కేమియుదోచక యాచెంతనే ప్రవహించు చున్న నదీతోయముల బ్రవేశించి యా తరంగిణీమధ్యమున నగ్నిసమాధిజొచ్చి దివ్యపథమున కేగెను. అతడు తన దేహమును రెండుతునియలుజేసి యుత్తరతీరమున నొకఖండమును దక్షిణపుటొడ్డున నొకశకలమును విడచెను. మగధవైశాలీ రాజ్యన్యపు లీయర్ధభాగముల దమరాజ్యములకు గొనిపోయి వానిపై స్తూపముల గట్టించిరి.

• ఇచ్చట నగ్ని సమాధియననేమొ స్పష్టముగ చెలియవచ్చుటలేదు. అగ్నికీలలకు దేహమునాహుతియైనర్చి కైవల్యముజేరుటయని యర్థమైయుండ నోపు నదీజలముల నడుమ నగ్నిసమాధి నెట్లుజేరనో యూహింపరాకున్నది. ఆనందుడట్లు అనలసమాధిజొచ్చి పిమ్మట నగ్నిదగ్ధమైన తనదేహాశిలములను రెండుభాగములుగ జేసి యొకభాగము సుత్తరతీరమునను తక్కటి భాగమును దక్షిణపు టొడ్డునను విడచెనని మనయాత్రికునిభావమై యుండనోపు.

ఇరువదియేడవ ప్రకరణము

పాటలీపుత్రము.

ఇచ్చోట నుండి మనపాంథులు పంచవేణీసంగమమును దాటి దక్షిణముగ మరలి, యచ్చటికొక యోజనము దూరమున నున్న పాటలీపుత్రమును దర్శించిరి. పాటలీపుత్రము మగధరాజ్యమునకు రాజధాని. అశోకసార్వభౌముడు రాజ్యమేలినచోట. ఈపురపథ్యమున విలసిల్లు రాజభవనము పిశాచనిర్మితము. అశోకమహిషాలుడు పిశాచముల రావించి వారలచే నీదివ్యసౌధమును గట్టించెను. పిశాచగణ మత్యంత భారమగు గండశిలలదెచ్చి యొకదానిపై నొకటి బేర్చి యున్న తములగు కుడ్యముల నిర్మించి యీ సౌధమును గూర్చెను. ఇది అత్యంత రమణీయముగ నున్నది. అందు మనుజుమాత్రుల కలవిగాని శిల్పచిత్రములు ప్రదర్శింపబడియున్నవి. ఈ కట్టడము చాల పురాతననిర్మితమయ్యును దానిసంపావంతయు దరుగలేదు. నేటికిని సొబగు లీనుచున్నది.

అశోకచక్రవర్తి కొక సోదరుడు కలడు. ఈతడు విరాగియై యర్హత్వమునొంది ఏకాంతమున గృధ్రకూటపర్వతోపరిభాగమున నివసించుచుండెను. ♦

♦ పూర్వ మీపర్వతమున దపమాచరించుకొనుచున్న యానందుని యేకగ్రతకు ఖంగముకల్పించుటకై మారుడు గృధ్రరూపమునుదాల్చి యీ నగాగ్రమన వ్రాలుటచే దీని కి నామము గల్గెనని బౌద్ధపురాణగాథలందు వర్ణింపబడినది. ఇది రాజగృహ పట్టణసమీపమున నున్నది. ఈ పర్వతరాజము వెక్కు గుహానకులచే నలరారుచు ననేక ఋషిసత్తముల కొవాస నీమయై విరాజిల్లుచుండునని చెప్పబడినది.

అళోకు డీతనియెడ మిగుల ననురాగపూరితుడై, యాతనికడకు బోయి “సోదరా! నీ కెట్టి కొరతయు గలగకుండ నీవుగోరు వస్తుచయమునెల్ల సమకూర్తును. పాటలీపుత్రమునకు జని నా సౌధమున వసియింపుము. నేను మిగుల సంతసించును. ఈ రాతినేలల నుండనేల?”యని తనతమ్ముని బలుతెరగుల బ్రతిమాలుకొనెను. కాని ప్రశాంతములై జనశూన్యములై యేకాంతములగు పర్వతసీమలనుండ నభిలషించు నీ సాధు పుంగవుడు జననంక్షీర్ణమగు రాచనగరికి బోవ నమ్మతింపలేదు. అంతట నృపాలుడు “వలయునెడ నా నగరిమధ్యముననే నీకొక నిర్మానుష్యమగు పర్వతమును నిర్మించును. దయగొని నా యాహ్వాన మంగీకరింపు”మని మరల నాతని బ్రార్థించెను. ఆతని పలుకులవిని యా రాచతపసి విభ్రాంతుడై “యీతడు పురమధ్యమున పర్వతమెట్లు నిర్మింపగలడు! అయిన నీతని సామర్థ్యమును బరిశీలించెదగాక”యని తలచి యీతడు వల్లె యనెను. అళోకు డంతట సంతోషమున నగరుజేరి యొక గొప్ప విందునకు గావలయు సామగ్రిసంతయు నమర్చి తన భూత గణములనెల్ల బిలువనంపి “భూతములారా! రేపు మీ కెల్లరకును విందుజేయదలచితిని. మిమ్ముల నందర నాసీనుల జేయుటకు నాసౌధమున నుచితములగు పీఠములు గానరావు. మీయాన నముల మీరలే తెచ్చుకొం”డని యానతిచ్చెను. తేని యాజ్ఞాను సారము మరునాడు భూతములన్నియు నాలుగయిదు బారల చతురముగల్గిన గండశిలల తమవెంటగొని విందు గుడువవచ్చి నవి. విందులై నపిమ్మట నృపు డాతాల నన్నియు నొకదానిపై

నొకటి పేర్చి యొకపర్వతమును నిర్మించి దాని యధోభాగమున ముప్పది యడుగుల పొడవు నిరుదయిడుగుల వెడల్పును పదియడుగుల యున్నతీయు గల్గిన యొక విశాలమందిరమును గట్టుడని మరల నాభూతముల నాజ్ఞాపించెను. నిమనమాత్రమున నా భూతములు సృష్టించెప్పినట్లు శైలమును నిర్మించి వెడలిపోయినవి.

పూర్వ మీ నగరమున “రాధస్వామి”* యను బ్రాహ్మణుడొకడు నివసించుచుండెడివాడు. ఈ విప్రుడు మహాయానశాఖకు జెందినవాడు. చాల తెలిసినవాడు. విద్యా సంపన్నుడు. మహాజ్ఞాని. సుగుణరాశి. దీర్ఘదర్శి. ఈ రాజ్యమేలు నృపాలు డీతని గురుతుల్యునిగ భావించి యమిత మర్యాదల నొసగి పూజించుచుండును. క్షేమముల నరయుటకై నితని కడకు బోయినపుడెల్ల మహీధవు డీ బ్రాహ్మణుని సరస గూర్చుండ సాహసింపడు. వాత్సల్యమున రాజీతని కరమును స్పర్శించెనేని వెంటనే యీ విప్రు డుదకముతో దనహస్తమును గడిగికొనును. ఈతని కేబడేండ్ల ప్రియముండును. ఈ రాజ్యమునగల జనులెల్లరును ఈ విప్రివర్యునికి జోహారు లొనర్తురు. ఈ ద్విజశ్రేష్ఠుని మూలముననే యీ ప్రాంతమున బౌద్ధమతము చాల వ్యాప్తి నొందినది. ఈతనిజూచి మతాంతరులు బౌద్ధభిక్షువుల బీడింప వెరతురు.

అశోకసార్వభౌమునిచే నిర్మింపబడిన స్తూపమునకు దావున విశాలమై యత్యంతరమణీయమగు సంఘారామ మొకటి

* ఈతనికి “రైవతు”డను నామాంతరము కలదు.

గలదు. ఇది మహాయానులనివాసార్థమై కట్టింపబడినబౌద్ధ మతము. దీనిచెంతనేయొక హీనయానమతముగూడ గలదు. ఈ రెంటియందును నివసించెడు బౌద్ధసన్యాసు లారేడువందలకు బైగా నుందురు. అందరును వినయశీలురు. గంభీరవర్తనులు. వీరినిజూచిన యానందము తరంగితమగును. ఇచ్చటి శిక్షణ నియమములు, విద్యాపోషణమునకై ప్రతిష్ఠింపబడిన యిచ్చటి పాఠశాలలు • అత్యంతదర్శనీయములు. ఉత్తమశ్రమణకులును విద్యాతురులును, వేదాంతరహస్యముల చెలిసికొనగోరు సన్యాసులును వివిధప్రాంతములనుండి యెడతరపితేక యీ హీనయానమతమును గర్భించి పోవుచుందురు.

ఇచ్చటి మహాయానవిహారమున మంజుశ్రీ యను నొక బ్రాహ్మణోత్తముడు గలడు. ఈ రాజ్యమునగల శ్రమణకులును మహాయానభిక్షువులును నీపండితవర్మని మిగుల బూజింతురు.

మధ్యభారతమునగల రాజ్యములలోని పట్టణములలో కెల్ల నీ మగధరాజ్యమునందలి పట్టణము లత్యంత విశాలమైనవి. అందు నివసించు ప్రజాళి మిగుల ధనాఢ్యులు. కారుణ్యహృదయులు. ధర్మనిరతులు. దానశీలురు. ఈ ప్రాంతవాసులు ప్రతి వత్సరమును వైశాఖమాస అష్టమిదివసమున విగ్రహ మహోత్సవములు సల్పెదరు. ఆనా డైదంతరములరథము నొకదాని నాయత్తమొనర్చి దానిని నేత్రపర్వముగ సలంకరించి పురవీధులవెంట నత్యంతకోలాహలముతో నూరే

• బౌద్ధమతములు విద్యావ్యాప్తికైకూడ జాల తోడ్పడుచుండెడివి.

గింతురు. ఇది యిరువదియడుగుల యున్నతిగల్గి యాకారమున నొక స్తూపమును బోలియుండును. మనోహరములగు చిత్తరువులచే నలరారుచు, చీనాంశుకమువలె నిగనిగలజిమ్మునొక ధవళకాశ్చి రాంబరమును ఈ రథోపరిభాగమున బరచెదరు. సువర్ణరజితనిర్మితములై, మరకతమణిస్థగితములై కన్నుల మీరుమిట్లుగొల్పు ననిమిషవిగ్రహముల నీ రథాంతర్భాగముననుంచి వాని శిరోతలమున చీనాంబరముల చాందినీ గట్టెదరు. రథమునకు నాలుగువైపులను నాలుగు ప్రతిమాస్థానములు గలవు. అందు బుద్ధ బోధిసత్వుల విగ్రహములు ప్రదర్శింపబడినవి. బుద్ధు డాసీనుడై యుండినట్లును బోధిసత్వు డాతనికి కై వారములు నల్పుచున్నట్లును. ఈ మూర్తులు రమణీయముగ జిత్రింపబడినవి. రథపార్శ్వములందు విరివిగ పతాకములు గట్టబడినవి. ఇట్టి రథము లీరాజ్యమున పలుప్రాంతములనుండి బయలుదేరును. ఆ నా డీరాష్ట్రమున ముత్తమున నిరువది స్యందనములు బయల్వెడలును. అన్నియు నన్ని యాకృతులుగ నుండును. ఒక దానిబోలి యొకటి యుండదు. ఆ నా డీ రాజ్యమంతయు కోలాహలముగనుండును. ఆయాపరిసరముల వసియించు జౌద్ధభిక్షువులును, తక్కటి ప్రజాసంతతులును, నాటి రథోత్సవములను నవలొకించుట కాసమీప ప్రాంతములకు బయనమైపోయెదరు. ఉత్సవములు జరుగు ప్రదేశములన్నియు ఆనాడు జనసంక్రమములై క్రిక్కిరిసిపోవును. రథోత్సవనమయమున గానకళానిశారదు లొకవంక గీతముల బాడుచుందురు. వీణామృదంగాదిరవము లొకమూల

చెలగుచుండును. ఒక్కయెడ భక్తిపరులు సుగంధపుష్పమాలి కల రథాయాధుడై యున్న బుద్ధభగవానుని కర్పించుటకై తొక్కులాడుచుందురు. రాత్రివేళ రథప్రదేశ మంతయు దీపపుకాంతులచే గనులపండువ సేయుచుండును. ఆయా పురములనివసించు బ్రాహ్మణులు రథోత్సవముల నవలోకంపరండని జౌద్ధభిక్షువుల బిలిచెదరు. భిక్షువులు బారులుగట్టి రథభూమికి నడచిపోయి, యుత్సవములు సమాప్తియగువరకు నందే యుండెదరు ఇట్టి రథోత్సవము లార్యావర్తమున నెల్ల తావులందును జరుగుచుండును.

ఈ ప్రాంతమందలి ప్రతిపట్టణమునను, పురప్రముఖులచే నిర్మింపబడిన తౌషధాలయములుగలవు. రోగపీడితుల కిచ్చట నౌషధము లుచితముగ నివ్వబడును. అచ్చటగల నిరుపేదలకును, దీనులకును, వ్యాధిగ్రస్తులకును, వికలాంగులకును, సతీవిహీనులకు నివి శరణ్యములు. వారి కిచ్చట సర్వ సౌకర్యములు నొసగూర్పబడును. రోగముల బరిశీలించి వారికి వైద్యులౌషధచికిత్స జేయుచుందురు. రోగుల కిందే యన్న పానీయములుగూడ నొసగబడును. చికిత్సినంది స్వస్థులై నపిదప వారలు తమతమ యావాసములకు వెడలిపోవుచుందురు.

అశోకసార్వభౌముడు పురాతననిర్మితములగు నప్తస్తూపములను బడగొట్టించి వాని స్థానమున బ్రతిష్ఠించిన స్తూప సహస్రమున ప్రథమనిర్మితమగు స్తూపరాజు మీ పాటలీపుత్ర పట్టణ సమీపముననే యీ పురమునకు దక్షిణి పార్శ్వమున నొక యరమైలుదూరమున నున్నది. దీనిముంగిటనే బుద్ధునిపద

చిహ్న మొకటి గలదు. అచ్చట నొక విహారము నిర్మింపబడినది. ఈ విహారమునకు దక్షిణభాగమున బద్మనైదదుగుల కై వారముగల్గి ముప్పదియడుగుల యున్నతిగల్గిన బ్రహ్మాండమగు శిలా స్తంభ మొకటి గలదు. దీని శిరోభాగమున నొక తాతి ఫలకముపై నిట్లు లిఖింపబడియున్నది: “అశోకసార్వభౌము డీ జుబూద్వీపమునెల్ల బౌద్ధభిక్షువులకు ధారవోసి అశేషధనరాసుల వారికొసగి మరల దాని బ్రతిగ్రహించెను.”* ఇట్లాతడు ముమ్మారు ధారవోసెను.

పై నుడివిన స్తూపమున కుత్తరముగ నాల్గయిచువందల భారల దూరమున అశోకచక్రవర్తి చే నిర్మింపబడిన ‘నిలి’ నగరము గలదు. ఈ పురమునగూడ నొక శిలా స్తంభము నిర్మింపబడియున్నది. ఇది ముప్పదియడుగుల నిడివిగలిగి మేఘమండలము నొరయుచున్నది. దీని యగ్రభాగమున నొక సింహవిగ్రహము జిత్రింపబడియున్నది. ‘నిలి’ నగర నిర్మాణవృత్తాంతమును సవిస్తరముగ వర్ణించు శిలాలేఖన మొకటి యీ స్తంభమున గాననగును. అందీ నగరనిర్మాణమునకు గారణములును, అది నిర్మాణమైన తిథి, వార, సంవత్సరములును వివరింపబడియున్నవి.

* ఫాహియాను డీ శిలాలేఖనవృత్తాంత మింక కొంతవిపులముగ వ్రాసియుండినచో అశోకు డీ పృథ్వీశలమున కంతధరజ్జెటెనో తెలిసియుండెడిది.

• ఈనగర మెచ్చట విలసిల్లినో తెలియవచ్చుటరేదు. ఇది పాటలీపుత్రనగర సంరక్షణార్థమై సైన్యముల నిల్పుటకై సరిహద్దు ప్రాంతమున నశోక సార్వభౌమునిచే నిర్మింపబడిన చిన్నపట్టణమై యుండును.

ఇరువది యెనిమిదవ ప్రకరణము

రాజగృహము.

పాటలీపుత్రమునుండి బయలుదేరి మనపాంధు లాగ్నేయ దిశాభిముఖులై తొమ్మిది యోజనములు ప్రయాణమొనర్చి కతిపయదినముల కొకానొకక్షుద్రశైలమును • సమీపించిరి. ఈ పర్వతాగ్రమున దక్షిణాభిముఖముగనుండు నొక శిలాగవ్వారము గలదు. అమరవిభునిచే నింద్రలోకమునుండి కొనిరాబడిన యనిమిషగాయకుడు “పంచశిఖుడు” విపంచీస్వనముల మీటుచు వీణాగానమొనర్చుచుండ శాక్యసింహుడానందసాగరమున దేలియాడుచు గూర్పుండిన దిచ్చోటనే. ఈతరుణముననే శక్రుడు నలువదిరెండు మహావిషయముల గూర్చి బుద్ధుని బ్రశ్నించెను. శాక్యసింహు డీ ప్రశ్నలన్ని

• యువానుచ్యాంగు డీనినే “ఇంద్రసీల గుహ” యని పేర్కొని యున్నాడు. ఇది గయాక్షేత్రమునకు ముప్పదియారు మైళ్ళ దూరమున “పంచానన” నదీతటమున “గిర్యకు” గ్రామసమీపముననున్న పర్వతరాజమని గుర్తింపబడినది. ఈ గిరి శిఖరములు నదీజలములపై వ్రాలి యాపంచానన నదీకన్యను ముద్దాడ బోవుచున్నవో యనునట్లు భ్రమగొల్పుచున్నవి. వీనిలో నున్నత శృంగమునే ఫాహియాను డిచ్చట వర్ణించి యున్నాడు. ఈ శృంగోపరిభాగమున లెక్కు మందిరశిథిలములు గాన్పించుచున్నవి. పూర్వ మిచ్చట నొక సుందరవిహార ముండియుండవలెను.

టికిని దనవేలితో నాచెంతనున్న గండశిలపై నుత్తరువులు* వ్రాసెను. ఈవ్రాసినయానపా శ్రీప్రదేశమున నింకనుగాన్పించుచుండును. ఇచ్చోటనిప్పుడొక సంఘా రామముగట్టబడియున్నది.

ఈ ప్రదేశమునకు నైరృతి భాగమున నొక్క యోజనముదూరమున “నలందా”†యను పట్టణమొకటి గలదు. ఇది సారిపుత్రుని జన్మస్థానము. తుదకాత డిచ్చోటికే తిరిగి వచ్చి నిర్యాణము నొందెను. ఆతనిదేహ మగ్నిసంస్కారము గావింపబడినచోట నేడొకస్తూపము నిర్మింపబడియున్నది.

నలందానుండి పశ్చిమముగ నొక్క యోజన మరిగినచో, మగధరాజ్యనృపులకు రాజధానియగు రాజగృహ • పట్టణము గాననగును. ఇది నవీన రాజగృహము. దీని నజాతశత్రుడు నిర్మించెను. ఇందు బౌద్ధమతములు

* ఇవి “శక్రప్రశ్ననూత్ర” మున “డిక్” సంగమున వివరింపబడియున్నవి.

† వర్తమానబర్గాంగు పట్టణము. ఇటీవల నిచ్చట నొక బౌద్ధమతము నిర్మింపబడినది. హర్షవర్ధనుని రాజ్యకాలమున భారతభూమిని దర్శింపవచ్చిన యువాన్ చ్యాంగీపట్టణమున నైదేండ్లు నివసించెను.

• “రాజధానములచే విలసిల్లు” నగరము. మగధరాజ్య నృపులకు రాజధాని. ఇది గృభ్రహుటపర్యతముచెంత నున్నది. బౌద్ధమతమున కిది ప్రధానదుర్గము. శాక్యసింహుడు నిర్యాణమొందిన యొక్క వత్సరమున కచట నొక బౌద్ధమహాసభ గావింపబడెను. ఇదియే “ప్రథమ బౌద్ధమహాసభ”యని లోకవిఖ్యాతి గాంచినది. బీహారునకు నైరుతిభాగమున బమనారు మొక్క దూరముననున్న “రాజఘరు” గ్రామసమీపమున నీ పట్టణకథిలము లిప్పటికిని గాననగును. జైనులకిది మహాపుణ్యక్షేత్రము. ఇచ్చటి కను దించును వందలకొలది యాత్రికులు వచ్చుచు బోవుచుందురు.

రెండుగలవు. ఈ పురి పశ్చిమద్వారమున కనతిదూరమున మహాన్నత మగు స్తూపమొకటిగలదు. ఇదియె బుద్ధుని శిష్యభాగములపై నజాతుడు కట్టించిన దివ్యస్తూపము. దక్షిణ పురద్వారమునకు గొంచెము దక్షిణముగ, సుమా రొక్కయర మైలుదూరమున నొకకొండలోయ గలదు. ఈ లోయదారిని బడి కొంతదూర మేగినచో పంచగిరులచే నావరింపబడి వలయాకారముగానుండు విశాలరమణీయ ప్రదేశ మొందు గానవచ్చును. ఇది బింబిసారన్యపాలుని రాజధానియగు ప్రాచీన రాజగృహనగర మున్నతావు. చుట్టునుండెడు పర్వతావళులు, ఈ ప్రాచీన నగరమునకు బెట్టని గోడలై పరిధవిల్లినవి. ఈ పట్టణము ప్రా క్షి మముగ నైదులీలును, ఉత్తర దక్షిణములుగ నేడు లీలును పరిమాణముగల్గి విరాజిల్లినది. సారిపుత్ర మౌద్గల్యాయనులు తొలిసారి “యుపసేనుని” * తారసిల్లిన దిచ్చోటనే. నిర్గంధుడగు • “శ్రీగుప్తు” డగ్ని

* తొలుత శాక్యసింహునివలన బౌద్ధదీక్ష గైకొనిన ప్రఖ్యాత శిష్యు పంచకములోనొకడు. ఈతనికి “అశ్వజిత్తు” డను నామధేయముగూడగలదు. అశ్వజిత్తునది సైనికుల కొసగఁడు బిరుదనామమువలె గాన్పించుచున్నది. (అశ్వశిక్షకుడు లేక అశ్వపాలకుడు).

• ఈతడొక యనధూత సన్యాసి. అష్ట తీర్థకులలో (బౌద్ధమత జైదు లగు బ్రాహ్మణులు) ప్రాధాన్యము. జ్ఞాతివంశమున బుట్టినవాడు. అందు చేతనే యీతడు “నిర్గంధజ్ఞాత” యని కూడ బిరుదబడు చుండువాడు. ఈత డాహార వస్త్రాదుల విస్మరించెను. నిరాహారవ్రతదీక్ష చే నిందియ ముల జయింపనగునని యీతని యాశయము. ఈతనికి పెక్కుమంది యనుచరులు గలరు. వీరందరును జైనమతావలంబుల మూలపురుషులు.

కుండమును గావించి, యన్నమున విషముగలిపి, బుద్ధుని తనతోడ భుజింపరమ్మని పిలిచినతావును, బుద్ధునకు హాని దలచి యజాతశత్రు డొక నల్లని యుత్తుంగమత్తగజరాజమును కల్లు ద్రావించి, యాతని మీది కంపిన * ప్రదేశమును ఈ పట్టణముననేగలవు. ఈనగరి కీశాన్యభాగమున నుండు యంబపాలీవనమున రాజబాట యర్థచంద్రాకృతిగ వంపు దిరిగిన యొకానొక రమ్యప్రదేశమున జీవకు • డొక సుందర విహారమును నిర్మించి శాక్యసింహుని నాతని శిష్యగణములతో నచ్చటి కాహ్వానించి కానుక లర్పించెను. ఈ ప్రదేశము లన్నియు నేటికిని గాననగును. కానిపట్టణమంతయు నేడు కాల వాహినిలో గలిసిపోయినది. పాడువడి నిర్మానుష్యమై భీతి గొల్పుచున్నది.

---

* దేవదత్తుని ప్రేరణముచే నీ నృపాలు డిట్టి దారుణమున కొడిగట్టెను. కాని పాప మిప్పుడయినను వీరి మనోరథ మీదేరినదికాదు. ఆ కరీంద్రము బుద్ధుని సమీపించిన తోడనే సాధుశీలయై వినమ్రయ్యి యాతని మ్రొల మోకరించి జోహారు లొనర్చి వెడలపోయెను.

• అంబపాలీకి చిందిసారస్వపాలునివలన గలిగిన తనయుడు. ఈతడు శైద్యశాస్త్ర ప్రవీణుడని మిగుల బ్రఖ్యాతిగాంచెను.

× అతరుణమున బుద్ధునికడ పండ్రెండువందల యేకమంది శిష్యులండిరని ప్రతీతి.

ఇరువదితొమ్మిదవ ప్రకరణము

గృధ్రకూటశైలము.

పిమ్మట మనపాంధులు ప్రాచీనరాజగృహ పట్టణసమీపముననున్న పర్వతకనుమ జొచ్చి పెక్కు పర్వతశ్రేణులగడచి యెట్టకేలకు పదునైదులీల యున్నతిగల్గిన యొకానొక మహీధ్రమును సమీపించిరి. ఇదియే గృధ్రకూటమహానగమని ప్రఖ్యాతిగాంచిన శైలరాజము. ఈ పర్వతశృంగమున కొక్క యరమైలు క్రిందుగ బుద్ధభగవానుడు తపమాచరించిన శిలాగవ్వారము గలదు. దీని కొక్కింత వాయవ్య భాగమున మరియొక పర్వతగుహ కానబడును. ఆనందు డిచ్చట ధ్యానతత్పరుడై యుండ నొకనాడు మన్మథుడు గృధ్రయాపమునుదాల్చి యీ కందరమున కెదుట వ్రాలి యాతని వెరపింపజొచ్చెను. బుద్ధు డంతట తనదివ్యమహిమవలన సచ్చట రాతిని బీటవారజేసి తన హస్తము నా నెరియలో జొప్పించి యానందుని భుజము దట్టి “వెరవకు”మని యాతని భయము వాపెను. ఆ పులుగు యడుగుజాడలును, ఆ శిలారంధ్రమును నేటికిని గాన్పించును. ఈ కారణముననే యీ పర్వతమునకు “గృధ్రకందర పర్వత”మను నామధేయము గల్గినది.

ఈ గుహముంగిట బుద్ధచతుష్టయము కూర్చుండిన తావులుగలవు. అర్హతులు తపమొనర్చిన గుహలుగూడ నీ పగలతో పదితొమ్మిది కలెని యొక గుహ.

బుద్ధుడు తన శిలాగహ్వరముముంగిట ధ్యాననిమ
గ్నుడై యిటునటు దిరుగుచు బచారుచేయుచుండ, నీ పర్వత
మున కుత్తరపువైపుననున్న రాలగుట్టల నడుమనుండి దేవ
దత్తు డాతనిపై నొక పెద్ద తాతిబండను వినరెను. అద్భుతవశ
మున నదితప్పి బుద్ధునిపాదములపై బడెను. ఈ గండశిల* నేటి
కిని యిచ్చట గాననగును.

మున్నీప్రదేశమున శాక్యసింహుడు బౌద్ధధర్మముల
నుపదేశించుటకై కట్టబడిన విశాలమందిర మంతయు నేడు శిధి
లమై యంతర్హితమైపోయినది. ఇటుకతాలతో నిర్మింపబడిన
కుడ్యములుమాత్ర మచ్చటచ్చట గాన్పించుచున్నవి. తక్కటి
భవనమంతయు రూపుమాసినది.

ఈ గృధ్రకూటశైల మచ్చటగల పర్వతశ్రేణులలోని
కెల్ల నత్యున్నతమైనది. దీనిశిఖరము మరకతమణుల గరగిపోసి
నట్లు పచ్చని పచ్చిక గప్పబడి, యాకసమున కెగయుచు
ప్రకృతిసౌందర్యమున కావాసభూమియై కనులపండువ జేయు
చుండును. మనఫాహియాను, నవీనరాజగృహపట్టణమున
పుష్పమాలికలు తైలము మున్నగు పూజాద్రవ్యముల సేకరించి
మార్గమును జూపగల యా ప్రాంతవాసులగు బౌద్ధభిక్షువుల
నిరువుర వెంటగొని, గృధ్రకూటపర్వతశిఖరము నధిరోహించి
యాగిరిశృంగమునగల పావనక్షేత్రముల సేవింపదొడగెను.
ఆ శృంగమును జూచినంతనే మనపాంధుని కనివార్య మగు

* ఈశిల పదునాలుగడుగుల యెత్తును, ముప్పదియడుగుల కైవార
మును గల్గిన యొక మహాశిలయని యూనిచ్యాంగు వర్ణించియున్నాడు.

విచారము గల్గినది. పైకి తరగలై పొరలివచ్చు యశు
ధారల నాపుకొనుచు నాతడు “మున్న బుద్ధభగవానుడు
సురాంగమసూత్రముల నిచ్చటనే బోధించెను. నేనీ పాపిష్టి
కాలమున జన్మించుటచే నా మహాభాగుని గన్నలారగాంచు
భాగ్యము నాకు లేకపోయినది ఆతడేగిన పదచిహ్నములను,
ఆతడు నివసించిన పవిత్రక్షేత్రములనుమాత్ర మింక
వలసెను” అని తలపోయుచు శాశ్వతసింహుని శిలాగవ్వార
ప్రాంగణమున గూర్చుండి సురాంగమసూత్రముల పఠింప
జొచ్చెను. అట్లు మన ఘోషాయాను డారేయియంతయు నా
పర్వతాగ్రముననే గడపి, తెల్లవారినంతనే రాజగృహనగర
మునకు మరలిపోయెను.

ముప్పదియవ ప్రకరణము

శతపర్ణశిలాగహ్వరము. ఒకానొక బౌద్ధ భిక్షువుని
ప్రాణత్యాగము.

పిమ్మట మన పాంధు లీ ప్రాచీన రాజగృహ పట్టణమును
వీడి తన్నగరమున కుత్తరభాగమున మున్నూరు బారల
దూరమున నున్న “కరండ” వేణువనమును ♦ పోయి వీక్షిం
చిరి. అం దొక పురాతన నిర్మితమగు విహారముకలదు. ఈ
ప్రాంతమున వసియించు భిక్షువులే యీ విహారమునుదుడిచి
నీరముల జల్లుచుండురు. దీనికుత్తరమున రెండుమూడు లీల
దూరమున మృతశరీరముల బారవేయు * శ్మశానవాటిక
కలదు.

♦ ఇది బింబిసార నృపాలునిచే, శాక్యసింహునకు కొనుకగ
నొసగబడిన యారామము. అన్యపక్షముడే ఇందొక విహారమును గూడ
నిర్మించెను. ఒక్కనాడు బింబిసారు దీప్రాంతమున నిద్రించుచుండ
క్రూరసర్ప మొకటి యాతని గరువబోయెను. అచేతనే సంచరించుచుండిన
యొక కరండమృగ మది చూచి కిచకిచధ్వను లొనర్చి యాతని మేల్కొల్పి
యా తేని ప్రాణముల గాపాడినది. అందుచేతనే ఈ వనవాటికకు
“కరండవన” మను నామధేయము గల్గినది.

* మన ఫాహియాను డిచ్చటి అగ్నిసంస్కారవిధిని దూలనాడు
చున్నాడు. సమాధిసంస్కరణమొక్కటి దక్క యన్యములగు విధానము
లెవ్వియు శవసంస్కరణమున కర్హములు కావని యీతని యభిప్రాయము.

ఇచ్చట నుండి పర్వతశ్రేణులనంటి, పశ్చిమముగ మూడువందల బారలదూర మేగినచో కొండలనడుమ నొకా నొక పర్వతకందరము గాన్పించును. ఇదియె “పిప్పల”* బిల మని ప్రసిద్ధినొందిన పర్వతగుహ. బుద్ధుడిచ్చటనే యనుదిన మును మజ్జన భోజనము లొనర్చినపిదప తప మాచరించుకొను వాడు.

ఇంకను గొంచెము పశ్చిమముగ నొక యరక్కోసు దూర మేగినచో మఱియొకగుహ గాననగును. ఇదియె ‘శతపర్వ *గహ్వరము’. బౌద్ధమత చారిత్రమున మిగుల ప్రఖ్యాతి వడ సిన గుహరాజము. శాక్యసింహుడు నిర్యాణపదముజేరినపిమ్మట నైదువందల యర్జతులుగూడి సూత్రముల బరిశీలించిన దిచ్చోటనే. అప్పు డీప్రదేశమున నొక మహానభ గావింప బడెను. నాటిసభాస్థలిని అందముగ నలంకరింపబడిన మూ డున్నతాసనము లమర్పబడినవి. వామభాగమున నుంచ బడిన వీరముపై సారిపుత్రు డాసీను డయ్యెను. దక్షిణపార్శ్వ

---

* ఈ బిల మొకయశ్వత్థపాదపము క్రిందనుండియుండుటచే దీని కీనామము గల్గియుండవచ్చును. ఫాహియానుడిచ్చట నీవృక్షమునుబేర్కొని యుండలేదు. మనపాంథుడు దర్శించినకొలమునాటి కీ మహీరుహము జీర్ణమైయుండనోపు.

* బౌద్ధచారిత్రమున బ్రఖ్యాతిగన్నచోటు. ఈసభాస్థానమునకై అజాతశత్రుడే యీగుహను ప్రత్యేకముగ నిర్మించెను. ఇచ్చటనుదహరింప బడిన సందర్భములబట్టి చూచిన నూత్రములిదివరకే వ్రాయబడినట్లు స్ఫురించు చున్నది.

మున నమర్పబడినయాసమును మహామాద్గల్యాయను డలంకరించెను. సభాధ్యక్షుడగు కాశ్యపుడు మధ్యపీఠముపై నధివసించెను.

ఒక్కరుదక్క తక్కిన యర్హతు లందరును విచ్చేసిరి. ఆనందుడు లోనికిరాజాలక మంగిరద్వారముకడనే నిలచిపోయెను. * ఇప్పుడిచ్చోట నొకస్తూపము నిర్మింపబడియున్నది.

ఈ పర్వతశ్రేణి కిరుగడల నెక్కడ జూచినను అసంఖ్యాకములగు గుహలు గాన్పించును. ఇవి యన్నియు స్వర్ణతుల యావాసములు. వారు తపమాచరించిన పుణ్యవాటికలు.

ప్రాచీన రాజగృహ పట్టణపు టుత్తర సరిహద్దులదాటి ప్రాగ్దిశగా నొక్కయరమైలుదూర మరిగిన యెడల దేవదత్తుని పర్వతావాసము గానబడును. దీని కొక్కింతదూరమున నలుచదరముగ నుండు నల్లని రాతిబండయొకటి కానవచ్చును. దీని చరిత్రము మిగులజోద్యము. మున్నొకమారు బౌద్ధభిక్షువొక్కడు దీనిపై నెక్కి యటునిటు బచారుచేయుచు నీతీరున దలపోయసాగెను. “ఈకాయ మస్థిరము. క్షణభంగురము. మీదు మిక్కిలి దుఃఖభాజనము. మాత్సర్యపూరితము. ఇసుమంతయైన నిది పవిత్రమగు పదార్థముగాదు. ఈ శరీరము నాకు కడు భారముగ దోచుచున్నది. ఇది నన్నొక పిశాచమువలె

---

* సభాస్థలికి రావలదని యీతడవరోధింపబడెనో లేక యీతడే లోనికిబోవనిచ్చగింపక సభామండపద్వారముకడనే నిలచిపోయెనో తెలియరాకున్నది. అవరోధింపబడినట్లే గోచరించుచున్నది. సభాస్థలికి బోవుటకీత డిచ్చగింప కున్నచో ద్వారముకడ నేల నిలచియుండును?

బాధించుచున్నది. ఇంక నే నీదేహమును భరింపజాలను” అని వితర్కించు కొనుచు నా సన్యాసి, యొక దీర్ఘమగు ఛురికను, హస్తమున గీలించి కంఠమును దరుగుకొనబోయి యింతలో నేదియో యాతని మదికి స్ఫురింప యెత్తిన కరవాలమును క్రిందికివాల్చి, “అహ! నేనెట్టి పాపకృత్యము నొనర్ప బూనితిని? బుద్ధభగవాను డాత్మహత్యనిషేధమనిగదా శాసించి యున్నాడు”, అని కొంతవడిచింతించి “అయినను నే గావింప బోవుదానిలో దోషమేమిగలదు? అజ్ఞాన, కామ, క్రోధములను చోరశ్రయమును వధించుచుంటిని” అనిమరల సమర్థించు కొని హృదయపరివేదన మాపుకొని మరియొకమారు ఖడ్గమును బైకెత్తి కంఠమువయి నునిచి మహా సాహసముతో కుత్తుకను గోసికొనసాగెను. ఆ యసిధార కాతని గళసీమ యందలి రక్తనాళములు తునిగినంతనే యాభిక్షువు శ్రోతపాణు డయ్యెను. కుత్తుక సగము తెగినతోడనే “యనాగామిను ♦” డయ్యెను. అతని కంఠము సంపూర్ణముగ దెగి నేలపై డుల్లినంతనే యా సన్యాసి యర్హతుడై కైవల్యమునొందెను.

♦ బుద్ధత్వము నొందుటకు నాలుగు సోపానములుగలవు. అం ద నా గామిని పథము తృతీయసోపానము. అనాగామినులు జన్మరహితులు, మరల చారికి మనుష్యజన్మలేదు. దేవతలైయొక్కసారి స్వర్గమున జన్మించి యటు పిమ్మట నర్హతులై నిర్వాణపదము జేరెదరు.

ముప్పది యొకటవ ప్రకరణము

గయాక్షేత్రము.

ఇచ్చటనుండి మన యాత్రికులు పశ్చిమముగ మరలి తిన్నగ గయాక్షేత్రమునకు బయనమై పోయిరి. గయాపట్టణ మంతయు నిప్పుడు శిథిలమై నామమాత్రావశిష్టమై యున్నది. ఈనగరమునకు దక్షిణభాగమున నాలుగుకోసుల దూరమున శాక్యసింహు డారుదీర్ఘవత్సరము లన్నపానీయముల నెరుగక తదేకదీక్షతో ఘోరతప మాచరించిన పవిత్రవాటిక గలదు. ఈ ప్రదేశ మొకమహాదరణ్య మధ్యమున నున్నది.

ఇచ్చోటకు బశ్చిమముగ నొక యరకోసు దూరమున నొక జలాశయముగలదు. మున్నొకసారి శాక్యసింహు డీతటా కమును జొచ్చి స్నాన మొనర్చుచుండ నాతని కాపద సంఘ టిల్లినది. నీటిలోబడి యాతడు మునిగిపోవుటకు సిద్ధమయ్యెను. ఆతరుణమున ననిమిషు డొక్క డాకమలాకరముపై వ్రాలి యున్న మహీరుహశాఖ నొక్కదానిని వంచి యాతని కంది చెప్పెను. దానినూతగాగొని బుద్ధు డొడ్డుజేరెను. *ప్రమాదము దప్పినది.

♦ మగధరాజ్యమున ప్రసిద్ధిగన్న యొకనగరరాజము. ఇప్పటి గయాక్షేత్రమునకు వాయవ్యదిశగా నుండునది. శాక్యసింహునకు జ్ఞానోదయమైన దిచ్చోటనే. బౌద్ధులకిది మహాపుణ్యక్షేత్రము. వేలకొలదియాత్రికు లీ ప్రదేశమును నేటికిని దర్శించి పోవుదురు.

* శాక్యసింహుడు నీటమునిగిపోవుచుండ ననిమిషు డొక్క డాతని చాణిములు గాపాడెనని ఫాహియా నిచ్చట నూచించుచున్నాడు.

ఈ సరోవరమున కనతిదూరమున “గ్రామిక”* బాలి కలు కొందరు గౌతమబుద్ధునకు బరమాన్న మిడిన చోటు గలదు. ఈప్రదేశమునకుగొంచె ముత్తరముగ నొక పాదపము క్రింద బడియుండు రాతిబండపై నాసీనుడై శాక్యసింహు డా పాయసమును గోలెను. ఈ మహీరుహమును ఈ గండ శిలయు నేటికిని ఇచ్చోట గాననగును. ఈపాషాణఫలకము ఆ రడుగులచతురమును రెండడుగుల యున్నతియు గల్గి స్నిగ్ధమై నిగనిగల గ్రక్కుచున్నది.

మధ్యభారతమున నాతపశీతలము లత్యంత తీక్షణములై దుర్భరములుగాక మృదులములై హాయి గొల్పుచుండుటచే నిచ్చటి వృక్షజాలములు సహస్రవర్షజీవులై వర్ధిల్లును. కొన్ని మహీరుహములు పదివేల హయనములు గూడ జీవిం చును.

ఇచ్చటి కీశాన్యభాగముగ నొకకోసు దూరమున పర్వతబిలమొకటి గాన్పించును. మున్నొకమారు, బుద్ధుడుబోధి సత్తుడై యుండినకాలమున నీగుహలోని కేగి పశ్చిమాభి ముఖుడై కూర్చుండి తనలో తానిట్లుచింతింపసాగెను. “నిక్కు వముగ నాకు బుద్ధత్వము సిద్ధించునేని యది యొక య ద్భుతసంభవము వలన నే డిచ్చట ఋజువు గావలయు” నని పలుకునంతలో నొక శరీరచ్ఛాయ మూడడుగుల పరిమాణము గల్గినది కాంతిపుంజముల వెదజల్లుచు నాగుహ కుడ్యముపై

* సంసారముల పరిత్యజింపనివారు.

ప్రదర్శితమై వినీలాకాశమున గన్పట్టు తొలకరితీవవలె మెరయ జొచ్చెను.

ఈ శరీరచ్ఛాయ నేటికిని అత్యంత తేజోవంతమై యీ గుహంతర్భాగమున కుడ్యముపై గాన్పించుచుండును. ఆతరుణమున భూనభోంతరాశములుకంపించినవి. అంతటనాకసమునుండి “బోధినత్వమా! నీవు బుద్ధత్వము నొందుతా విదికాదు. మున్నెవ్వరును నిచ్చోట బుద్ధత్వము నొందలేదు. ముందేగును బొందజాలరు. నీకు జ్ఞానోదయమగు ప్రదేశ మిచ్చటికి నైరృతి దిశగా నొక యర్ధయోజనము దూరమున అల్లదె య ఖర్జూర వృక్ష సమీపమున నున్నది. అచ్చటికి బొమ్ము” అను అశరీర వాక్కులు వినవచ్చినవి. ఈ శబ్దములతోడనే దేవతలు నింగినుండి భూవలయమునకు దిగి మృదుమధురస్వరములతో గానమొనర్చుచు నాప్రదేశమునకు దారిజూపసాగిరి. బోధినత్త్వుడును వారివెనువెంటనే నడువదొడగెను. ఆతృణపాదప మింకను కనుచూపుమేరదూరముననుండగనే యానిర్జరులు పిడికెడుకుశల వానిహస్తముననుంచి యదృశ్యులైరి. పిమ్మట పచ్చని విహంగ శ్రేణి వానికెదురై బారులుగట్టి యాలెసిచుట్టును ముమ్మారు బ్రదక్షిణమొనర్చి చివ్వున నెగిరిపోయినవి. ఇట్లాబోధినత్త్వుడు ఖర్జూరపాదపమును సమీపించి, యమరు లొసగిన దర్భపోచల నాచెట్టుమొదటనుంచి తూర్పుదిక్కుమొగంబై యామహీ

* ఫాహియాను దీనిని “పత్రపాదప” మని పేర్కొనియున్నాడు. దానిపర్లము లెన్నడును వాడి రాలిపోకుండుటచే నీవృక్షమున కీనామము గలిగినది.

రుహముక్తింద నాసీనుడయ్యెను. పిశాచనృపుడగు మారుడు బుద్ధునకు తపోభంగమొనర్చి రండని కుసుమకోమలగాత్రులగు మువ్వర మగువల వానిచెంత కంపి తానును తనభటునందోహముతో వారివెంట బయలుదేరెను. వారినిజూచి బోధిన త్వుడు తన చరణాంగుళులతో పుడమిని నృర్పించెను. తృటిలో యమకింకరులుపరుగవారిరి. ఆ నెలజవ్వనులు వృద్ధాంగసలైరి.

ఆరువత్సరము లట్లు శాక్యసింహుడు కఠినతప మొనర్చిన యీ పావనక్షేత్రమునను, తక్కిన తావులందును స్తూపములు నిర్మింపబడియున్నవి. విగ్రహములు బ్రతిష్ఠింపబడినవి.

శాక్యసింహుడు జ్ఞానపరిపూర్ణుడై నపిదప నే డహో రాత్రములు బోధిద్రుమమును ధ్యానించి విముక్తిః సౌఖ్యమును బడసినచోటను; ఖర్జూరతరువుక్రింద నీత జేమదినము లిటునటు దిరుగుచు బచారుజేసిన తావునను; నిర్జరులు సప్త మణివిరాజితమగు నొక నుందరమందిరమును సృజించి యందు బుద్ధున కేడురోజులు పూజలొనర్చిన ప్రదేశమునను; సర్పరేడగు “మహామచిలిండడు”* సూర్యకిరణములు బుద్ధునిపై ప్రసరింపకుండ దన శరీరము నాతనిచుట్టును జుట్టి తన విశాల

* సంసారబంధములనుండి.

* శాక్యసింహునకు జ్ఞానోదయమైన ప్రదేశమునకు దావుననున్న జలాశయమున నివసించు నొక నాగరేడు, ఈ కమలాకరతీరమున గౌతముడు ధ్యానసమాధిలో మునిగియుండ నీ పాపరే దాతని కెండ తగులుకుండ గాపాడెనని జాతకకథలలో వర్ణింపబడియున్నది.

ఫణము నాతని శిరోతలమున విప్పి యేడుదినము లాతని కఖండ
సేవ లొనర్చిన స్థలమునందును; బుద్ధుడు ప్రార్థిశాభిముఖుడై
యున్న న్యగోధపాదపచ్చాయ నొకరాతిశిలపై నాసీనుడై
యుండ బౌద్ధమతసార మెరిగింపుమని బ్రహ్మదేవు డాతని
ప్రార్థించినచోటను*; నలుపు రనిమిషనాథు లమరలోకమునుండి
మరకత శిలానిర్మితములగు కక్షపాలలదెచ్చి బుద్ధునకొస
గిన • పుణ్యక్షేత్రమందును; వణిజులు గౌతమునకు మధు
పిష్టమును దెచ్చిపెట్టినప్రాంతమునను; కాశ్యపసోదరులకును+
వారల సహస్రశిష్యగణమునకును శాక్యసింహుడు బౌద్ధ
ధర్మముల నుపదేశించిన పవిత్రవాటికయందును స్తూపములు
గట్టబడియున్నవి.

శాక్యసింహునకు జ్ఞానోదయమైన ప్రదేశమున మూడు
బౌద్ధమతములు గలవు. వీనన్నిటిలోన భిక్షువులు గలరు. ఈ
పరిసరముల నివసించి ప్రజాభి వీరికి వలయు వస్తుసంబారముల
నెల్లసమకూర్చి పంపుచుందురు. సన్యాసవిధులను వీర లత్యంత
భక్తిశ్రద్ధలతో నిర్వర్తించెదరు. శ్రమణకు లాసీను లగునప్పు
డును ఆసనముల డిగ్గి లేచునపుడును, సభాప్రవేశ మొనర్చు తరు

* లోకమున బౌద్ధధర్మముల నుపదేశింప మొదలుపెట్టుమని బ్రహ్మ
దేవు డీతని ప్రార్థించెను. ఈ వృత్తాంతము నిదానజాతకకథలోనిది.

• ఈ చిత్రకథ పండ్రెండవ ప్రకరణమున జెప్పబడినది.

+ ఈతడు పదునారవ ప్రకరణమున బేర్కొనబడిన మహా కాశ్య
పుడుగాడు. ఈతడు నదీకాశ్యపుడు. వీనికి “ఉరువిల్వ, గయు” అను
విరువురు సోదరులు గలరు. వీరు బుద్ధుని ప్రధాన శిష్యగణములోనివారు.

ణమునను అనుసరింపవలసిన నియమములు, పూర్వకాలమున
బుద్ధుడు సజీవుడైయుండునపు డెట్లుపాటింపబడెనో నేటికిని
నట్లే యిచ్చోట బాటింపబడుచున్నవి. అప్పటికిని ఇప్పటికిని
కొంచమైననువ్యత్యాసము గాన్పింపదు. గౌతముడు జన్మించిన
తావునను, ఆతనికి జ్ఞానోదయమైన ప్రదేశమునను తొలుత
నాతడు బౌద్ధ ధర్మములను నుపదేశింప మొదలిడిన చోటను,
ఆత డీ స్థూలదేహమును విడచి కైవల్యము నొందిన ప్రాంత
మునను, నాలుగు మహా స్తూపములు నిర్మింప బడవలయునని
తొలుదొల్తనే నిర్ణయింపబడెను. ఈప్రదేశము లివియివి
యని శాక్యసింహుడు నిర్యాణపథము జేరిన నాటగోలె నేటి
దనుక నాయాప్రాంతముల నివసించు ప్రజాభిచే గుర్తింప
బడుచు వచ్చినవి.

ముప్పదిరెండవ ప్రకరణము

అశోకనరకము.

పూర్వజన్మమున అశోకనృపుడు పసిపాపడై యొక నాడు వీధిలో నాడుకొనుచుండ కాశ్యపబుద్ధుడు భిక్షాటన మొనర్చుకొనుచు నాదారిని బోవుచుండెను. నృపకుమారు డాపరివ్రాజకుని జూచి పరిహాసమున బిడికెడుమంటిని దీసి యాతనియొడిలో బోసి పకపకనవ్వుచు నచ్చటనుండి పరుగెత్తు కొనిపోయెను. మందస్మితుడై కాశ్యపు డామంటిని గ్రహించి “బాలకా! ఉత్తరజన్మమున నీవొక మహాచక్రవర్తివై జంబూ ద్వీపమెల్ల నేకచ్ఛత్రాధిపతిగ నేలెదవుగాక” యని దీవించివెడలి పోయెను.

మరుసటిజన్మమున నాత డనినట్లే అశోకు డార్యా వర్తమునకెల్ల సార్వభౌముడై అఖండవైభవముగ రాజ్య పాలనమొనర్చుచు, నొకమారు తనపరిపాలన మేతీరున నడచు చుండెనో చూడగోరి అమాత్యసేవకాగణపరివృతుడై తన రాజ్యమెల్ల దిరుగుచుండెను. ఇట్లు కుగ్రమ్మరుచుండ నాత డొక చోట వలయాకారముగ వంపుదిరిగి, యినుపగోడలవలె బలిష్ఠ ములై, అత్యున్నతములై మింటికెగయు రెండు పర్వతశ్రేణుల మధ్య పరిరక్షితమైయున్న యమలోకమును* దవ్వలనుండి వీక్షించి, రిచ్చవడి “అమాత్యులారా! అల్లదె యాకాన్పించు

* ఈయమరాజ్యము జంబూద్వీపమునకు దక్షిణదిగ్భాగమున చక్ర వాళపర్వతముల కావలిపైపున నున్నదని బౌద్ధవాఙ్మయమున వర్ణింపబడినది.

కొండలనడుమ నేమిగలదు?" అని తనమంత్రుల నడిగెను. అందుకు మంత్రులు సవినయముగ "ప్రభూ! అదియె పిశాచతేడగు యమునిరాజ్యము. పాపకర్ములందు శిక్షింపబడెద" రని విన్నవింప అశోకసృపాలు డాశ్చర్యమగున్నడై "అహా! పిశాచసృపాడే ప్రాణుల దండింప నరకమును సృజింపజాలియుండ, ఈ నిఖిలభూవలయమునగల మానవాళికెల్ల జక్రవర్తినగు నేనేల దుష్టశిక్షణార్థమై యొక నరకమును నిర్మింపజాల" నని వితర్కించి తన పరివారము నవలోకించి "సచివులారా! ఈ నరకమునుబోలు నరకమును సృజియించి పాపుల నందుదండింప గలవా రెవ్వరైన మనరాజ్యమునగలరా?" యని ప్రశ్నించెను.

"మహాప్రభూ! మహాపాతకిగాని యిట్టి కార్యమును నిర్వర్తింపజాలడు" అని వారలు ప్రత్యుత్తర మిచ్చిరి.

అది విని అశోకసార్వభౌము డట్టికలుషాత్ము డెందైన గలడేని వెదకితెండని తన చాతులను తక్షణమే నలుముఖముల బంపెను. రాజసేవకులు పెక్కుప్రాంతముల దిరిగి యెట్ట కేలకు ఒకానొక సరోవరతీరమున నొక వికృతాకారుని గాంచిరి. ఆవింతమనుజునిశరీర మతిదీర్ఘమై అత్యంతబలీయమై యుండెను. ఆతని వదనము మసిపాతవలె నల్లనై భయోత్పాతము గొల్పుచుండెను. శిరోజములు పసిమివర్ణముగల్గి వికారముగ నుండెను. కన్నులు మార్జాలనయనములవలె ఆకుపచ్చవన్నె గల్గి చూపరులగుండె లవియజేయుచుండెను. ఈత డా తటాకమున తనపాదముల గాలములభంగి నుపయోగించుచు చేపల

బట్టుచుండెను. ఈలబాడుచు, మృగవిహంగముల మెల్లన దరికి జేరబిలిచి అవి దరిజేరినంతనే నిర్దయుడై బాణవృష్టిచే వాని బరిమార్చి యొక్కటైన తప్పిపోకుండ వాని నెల్ల వధించు చుండెను. యమలోక నిర్మాణాదికృత్యములకు వీడు తగినవాడని సంతసించిరాజభటులు వాని తమతేనిపాలికి గొనిపోయిరి. అశోకనృపాలు డావికృతాకారుని జూచి సంతోషస్వాంతుడై, “ఓయీ! నీవొక నరకమును సృజింపవలయును. అందుకే నిన్నిచ్చుటకు రప్పించితిని. నీ వతిశీఘ్రముగబోయి యూరిబైట నొక విశాలపదేశము నేరికొనుము. చుట్టును దాని కత్యున్నతములగు ప్రాకారముల నిర్మింపుము. అందు పలువిధములగు తరులతాదుల బాతింపుము. స్నాన మాచరించుటకు నిర్మలజలపూరితములగు సరోవరముల త్రవ్వింపుము. ఇంక సనేకవిధముల దాని నెంతయు శోభాయమానముగ జేసి చూపరుల సమ్మోహితులజేయునట్లొనర్పుము. ప్రాకారమున నొక్కచోట బలిష్ఠమగుద్వారము గట్టింపుము. ఈబహిర్ద్వారమును దాటి యెవ్వడేని లోనికడుగువెట్టినచో తక్షణమే వాని పట్ట బంధించి తగినశిక్ష విధింపుము. లోనికరిగినవాని నెవ్వని బయటకు బోనియ్యకుము. ఎంతటివానినైన నూరక విడువకు. నేనైన గానిమ్ము, నీయావరణమును దాటి వచ్చితినేని తప్పక దండింపుము. ని న్నీనరకమున కధిపతిగా నియమించితిని. పొమ్ము” అని యాకునూపున కాజ్ఞానొసగి పంపివైచెను.

ఆవికృతాకారుడు అశోకుడుచెప్పినట్లొక యమరాజ్యమును సృష్టియొనర్చి అందడుగిడినవారి నెల్ల దయావిహీనుడై

దండింపసాగెను. ఇట్లుండ నొకనాడు శౌద్ధపరివ్రాజకు డొకడు భిక్షుటనమొనర్చుకొనుచు నామార్గమున బోవుచు యెరుగక “యీప్రదేశ మేనియో మనోహరమై దర్శనపాత్రముగ గాన్పించుచున్నదే.” యని యూహించుకొనుచు ద్వారమునుదాటియీసరకరాజ్యమున బ్రవేశించెను. తోడనే ద్వారపాలకు లాతనిబట్టి బంధించి యమదండనకు బాల్పడజేయసాగిరి. మార్జాలమునోట జిక్కిన మూషికమువలె నా భిక్షువు భయకంపితుడై, “యమకింకరులారా! దయగొని యొకింత యాగుడు. మజ్జనభోజన మొనర్చువరకు నాకు గడువొసంగుడు. అటుపిమ్మట మీయిచ్చవచ్చినరీతిని గావింపవచ్చును” అని వారల వేడుకొనెను. ఇంతలో మరియొక బంటసారియు విధి వశమున నాతోవనే పోవుచు నందేమిగలదో చూడ కుతూహలుడై యాభిక్షుకునివలెనే యాతురతతో లోనికరిగెను. సత్వరమున యమభటులు ఏపాపమెరుగని యాపాంధునిబట్టి యినుప గోటిలో బడవైచి యానిర్భాగ్యుని వదనగహ్వరమునుండి రుధిరము వరదలై ప్రవహించువరకును రోకండ్లతో కురిమ్మిరి. శౌద్ధసన్యాసి యాఘోరదృశ్యమును దిలకించి “ఆహా! కాయమెంత యస్థిరము! బుద్బుదసన్నిభముగదా!” యని విలపించెను. తక్షణమే యాశౌద్ధశ్రమణకు డర్హతు డయ్యెను.

బంటసారిని మర్దించినపిదప నా యమరాజ్యభటులు పద పద మనిసన్యాసిని బట్టుకొనిపోయి సలసలమరుగుచున్న యొక నీటి భాండమున బడవైచిరి. కాని చిత్రము! శౌద్ధభిక్షు నావంతయు చలింపజాలెను. అతని వదనసీమను చిరునవ్వు

తాండవించుచుండెను. తక్షణమే అగ్ని చల్లారినది. ఆ బాసలో మరిగిమరిగి యావిరులు గ్రక్కుచున్న జలరాసి చల్లబడి శీత లోదక మయ్యెను. తృటిలో నాకడనమధ్యమున నొకకమల ముద్భవ మైనది. సన్యాసి యానరసీరుహముపై నాసీనుడై భాండ్లోదకమున దేలుచుండెను.

ఈ యద్భుతసంఘటనమును గాంచి యమభటులు స్తంభితులై పరుగుపరుగున అశోకనృపాలు పాలి కరిగి యా వృత్తాంత మంతయు జెప్పి “సార్వభౌమా! దయసేయవలయు. యమలోకమున వింతలు పుట్టె” నని కలవరపడజొచ్చిరి. అశోకుడు యమరాజ్యమునకు బోవవెఱచి “కింకరులారా! నే నానరక లోకమును త్రొక్కజాలను. తొలుత నే గావించిన శాసనముల నేనే ప్రతిఘటించుట పాడిగా”దనెను. నృపోత్తమా! ఇది యల్పవిషయమని తలంపవలదు. ఇది నియమముల లెక్కింప వలసిన తరుణముగాదు. సత్సరమున దయసేయవలయు” నని యమభటులు వేగిరపడసాగిరి. అశోకు డెట్టకేలకు వల్లె యని యాభటులవెంట నరకరాజ్యమునకు పయనమైపోయి యాయద్భుతదృశ్యమును గాంచి వెరగంది నిశ్చలప్రతిమవలె జూచుచుండ భాండసలిలముల నుత్పన్నమైన రాజీవప్రసూన ముననాసీనుడైయున్న భిక్షువాతనిజూచి చిరునగవునవ్వి “రాజా! భయమొండకు”మని యాతని వెరపుదీర్చి యాతనికి బౌద్ధధర్మముల నుపదేశించి అశోకసార్వభౌముని నరక బాధనుండి తప్పించెను. అశోకభూమిశుడు తానొనర్చిన యపరాధమునకు పశ్చాత్తప్తుడై తక్షణమే యానరకరాజ్యమును నిర్మూలము

జేయు డని తన సేవకుల కాన తిచ్చెను. నాటనుండియు నీ వృద్ధీపాలుడు బొడ్డమతావలఁబుడై త్రిరత్నముల పూజించుచు అష్టమార్గముల నాచరించుచు ననుదినమును బోధిద్రుమము కడకుబోయి తానొనర్చిన కలుషములకు బరితాపమొందుచు కాలము గడుపజొచ్చెను.

అశోకుని మనోగతమున గల్గిన యద్భుతపరివర్తనమును జూచి యాతని మనోహరిణి చింతాకులయై తన ప్రయవల్లభుడనుదినమును ఎచ్చటికిబోయి పొద్దులుబుచ్చుచుండునని పరిచారకుల నడిగెను. వారు, “తల్లీ! ఇచ్చటి కనతిదూరమున నొక బోధివృక్షము గలదు. సార్వభౌము డనుదినమును అచ్చటికే జనుచుండు” ననిచెప్పిరి. రాజపత్ని యావృత్తాంతము విని అసూయాగ్రస్తయై నృపు డావృక్షముచెంతలేని సమయమును గనిపెట్టి యా మహీరుహమును నిర్మూలన మొనర్చి రెండని తన యంతఃపుర సేవకుల కాన తిచ్చెను. మహారాజు యాసతి శిరమునదాల్చి సేవకులు బోధివృక్షమును నరకివైచిరి.

కొంత సేపటికి సార్వభౌము డెప్పటియట్ల పిప్పలివృక్షము కడకేగి చూచునడికి యాతరుశిఖరము ఖండింపబడి నేల పొర్లాడుచుండెను. అశోకుడు మితిలేని శోకమున మునిగి పోయెను. “ఆ! ఎంతపని జరిగినది” అని కెవ్వన యరచి నేలబడి మూర్ఛిలెను. చెంతనున్న సేవకులు శీతలోపచారములొనర్చిరి. కొంత పడికి సేదదేరి యశ్రువుల రాల్చుచు నానృపవరుడు తెగిన మొండెముచుట్టును ఇసుకరాలతో నొకపడియగట్టించి,

నూరుబాసల గోక్షీరముల దెప్పించి యందు బోయించెను. పిమ్మట నావృక్షమున కెదురుగ వినమితమస్తకుడై సాష్టాంగ మొనర్చి, “ఈతరురాజము జీవింపకున్న నే నిచ్చోటనుండి లేవనోప” నని ప్రతిన వట్టెను. నృపాలుని నోటనుండి యా పల్కులు నిర్గమించినంతనే యామోడు పల్లవింపదొడగెను. క్షణమాత్రమున నలుముఖముల శాఖలు విస్తరించినవి. ఇట్టి పాదపము నేటికిని పెరుగుచునేయున్నది. ఈ మహీరుహ మిప్పుడు నూరడుగుల యెత్తునకు బెరిగి మహోన్నతవృక్షమై తనరారుచున్నది.

ముప్పదిమూడవ ప్రకరణము

గురుపాద శైలము.

మన తెరువరు లిచ్చోటనుండి దక్షిణదెసగా మరలి యొక యరక్కోసుదూర మరిగి 'గురుపాద'* పర్వతమును దర్శించిరి. ఈపర్వతగర్భమున నిప్పటికిని మహాకాశ్యపుని దేహముగలదు. ఈత డీపర్వతాగ్రమున నొక నెరియగావించి యీ శైలగర్భమున బ్రవేశించెను. అతడొనర్చిన రంధ్రము నేటికిని గాననగును. ఈసారంగ మిప్పు డొక మనుజుడైన చొర శక్యముగానంత చిన్నదిగ నున్నది. ఇంతటి తుద్రబిలమున నాకాశ్యపునిదేహ మెట్లిమిడెనో యాశ్చర్యము. ఆ సారంగమునుజొచ్చి కడుదూరము క్రిందికి బోయినచో శైలగర్భమున నెచ్చటనో యొకగుహ శాన్పించును. ఇచ్చటనే మహాకాశ్యపుని కళేబరము పరిరక్షితమై యున్నది.

ఈపర్వతశృంగమున కాశ్యపుడొనర్చినసారంగద్వారము కడ నావిరాగి హస్తప్రక్షాళన గావించు కొనునపు డుపయోగించినకర్దమము గలదు. ఈపరిసరప్రాంతముల నివసించు జనులు తమ శిరోభాగమున నెచ్చటనైన బాధగల్గెనేని యీ కర్దమమును గొనిపోయి యాప్రదేశమున లేపనముగ బూ

---

* “కుక్కుటపాద పర్వత”మనిగూడ దీనికి నామాంతరముగలదు. కుక్కుటపాదమునుబోలి యీశైలమునకు మాడుశృంగములుండుటచే నీ పర్వతమున కీనామముగలిగినది. ఈశైలము గయాత్రేత్రమున కాగ్నేయభాగముగ నేడుమైశ్వరూరమున నున్నది. కాశ్యపబుద్ధుని వాసస్థానమిదియే. ఈ శైలగర్భమున కాశ్యపునిదేహము నేటికిని గలదని బౌద్ధుల విశ్వాసము.

యుదురు. తృటికాలమున బాధ నివారణ యగును. ఇప్పటి కిని యీ శైలోపరిభాగమున అర్హతులు నివసించుచుందురు. ప్రతివత్సరమును ఈపర్వతమునకు దాపుననున్న రాజ్యముల నుండి అసంఖ్యాకులగు బౌద్ధయాత్రికు లరుదెంచి యీ గిరి రాజమును దర్శించి కాశ్యపుని సేపించి పోవుచుందురు. హృదయమాలిన్య మెరుగని నిష్కళంక బౌద్ధమతావలంబులకు నిశాసమయములందు అర్హతులు ప్రత్యక్షమై వారలతో సంభాషించి వారలమనముల నెలకొనియున్న సందియముల దీర్చి యదృశ్యు లగుచుందురు.

ఈ పర్వతోపరిభాగమున ముండ్రపొదలుదట్టముగ బెరిగి యున్నవి. సింహ, శార్దుల వృకాది వన్యమృగసంక్రీరమై యీ శైలము భీతావహ మగుటచే నిం దొంటరిగ ప్రయాణమొనర్చుట మిగుల ప్రమాదకరము.

ముప్పది నాల్గవ ప్రకరణము

వారణాసి.

గురుపాదశైలమును వీక్షించి మన ఘాహియాను గంగా నదీతీరమునంటి వెనుకకు మరలజొచ్చెను. ఇట్లు మరలి పశ్చిమాభిముఖుడై యాతడు పదియోజనములదూర మరిగి “అరణ్య సీమ” యను నామమున బరగు నొక విహారమును గాంచెను. ఇది బుద్ధుడు కొంతకాలము నివసించిన పుణ్యస్థలి. ప్రస్తుతము పెక్కు బౌద్ధసన్యాసుల కానాసభామియై తనరారు చున్నది.

పిమ్మట పశ్చిమముగనే యింకను గొంతదూర మేగి మన బాటసారి “వారణాసి”ని గాంచెను. వారణాసి ‘కాశీ’ రాజ్యమున విలసిల్లు గొప్ప నగరము. ఈపట్టణమువ కీశాన్య భాగమున నొక కొనుదూరమున “కురంగారామ” మను వనవాటిక యొకటిగలదు. అం దత్యంతసుందర మగు విహార మొందు నిర్ద్రింపబడియున్నది. పూర్వ మీవన భూమియం దొక ఋషిసత్తముడు నివసించువాడు. ఈవరిన రారణ్య ప్రాంతమున సంచరించుహరిణములు గుంపులు గుంపులై వచ్చి ప్రతిరేయియు ఆమునివర్యుని యాశ్రమమున విశ్రమించి పోవుచుండెడివి. అందువలననే యీవనసీమకు ‘ఋషికురంగారామ’ మను నామధేయముగలినది. జగత్త్రయ్యాణు

---

* “వరుణ”, “అసి” నదులమధ్య విలసిల్లు పట్టణముగాన వారణాసి యయ్యెను.

డగు శాక్యసింహునకు జ్ఞానోదయమగు తరుణ మాసన్నమైనంతనే నభోంతరాశమునుండి “శుద్ధోదనమహీపాటుని తన యుడు భార్యాసుతుల విడనాడి సర్వసుఖముల పరిత్యజించి వైరాగ్యపథమున చరించుచున్నాడు. ఇక నేడుదినములలో నీతడు బుద్ధుడగును” అను శబ్దము లీప్రాంతముననే వినవచ్చినవి. ఈయారామవాసియగు మునివర్యు డీవచనముల నాలకించి జీవముల బాసెను. శాక్యసింహునకు జ్ఞానోదయమైన పిదప నీప్రాంతమున నివసించు జను లీ వసవాటికయం దొక విహారము నిర్మించిరి.

కొండిన్య * నకును ఆతని నల్వరు మిత్రులకును బౌద్ధమత దీక్షయొసంగవలె నని యొకనాడు శాక్యసింహునకు తలపు గల్గెను. వా రీతని సంకల్పమును గనిపెట్టి వారిలో వా రిట్లు సంభాషించుకొన జొచ్చిరి. “గౌతమశ్రమణకు డాదు దీర్ఘవత్సరములు శరీరసౌఖ్యముల నొల్లక దేహమును శుష్కింప జేసి ఒక్క జనపపల్కును, ఒక్క బియ్యపుగింజను మాత్రము భుజించుచు ఘోరతపోనిష్ఠుల మున్నితేలినను జ్ఞానపథము నరయజాలడయ్యెను. ఇప్పుడు తపశ్చర్యలన్నియు చాలించి,

---

* మగధరాజ వంశమున బుట్టినవాడు. శాక్యసింహుని మేనమామ. శాక్యసింహు డీతనికి “అజ్ఞాతు” డనుచిరుదు నామ మొసగెను. అందువలన నీతడు బౌద్ధవాఙ్మయమున “అజ్ఞాతకొండిన్య”డని పేర్కొనబడుచుండును. ఈతడును ఈతని నల్వరుమిత్రులును శాక్యసింహుని వైరాగ్యమునకు పెరగందుచు వాతనికి పరిచర్య లొనర్చుటకై యతని వెంట “ఉరువిల్వ” యొడారికి పయనమై పోయిరి.

ఏకాంతవాసమును విడనాడి మానవప్రపంచమున సంచరించుచు నీత డిప్పుడు జ్ఞానపరిపూర్ణు డెట్లు గానేర్చును? నే డీతడు మన దెసకు వచ్చేనేని మన మీతని పల్కరింపక తొలగి పోవుదము.*

ఈ యారామ పరిసరములందు పెక్కు స్తూపములు గలవు. బుద్ధు డరుదేరినంతనే కౌండిన్యడు మున్నగు వారలు తమయాసనముల డిగ్గి యాతని కభివందన మాచరించిన తావు లందును, అచ్చటి కుత్తరముగ నరువదిబారలదూరమున శాక్య సింహుడు పొగ్గిశాభిముఖుడై వారికి బౌద్ధధర్మముల నుప దేశించిన చోటులందును, బుద్ధుడు మైత్రేయాగమన వృత్తాంతమును దెల్పినప్రదేశమునను, “ఇలాపత్రి” * యనునాగుడు, “నే నీ తుచ్ఛశరీరమును వీడి మానవజన్మమును బొందు పెన్న” డని బుద్ధుని బ్రశ్నించిన స్థానమునను స్తూపములు నిర్మింపబడియున్నవి. ఇంతియగాక నీ వనభూమియందు రెండు సంఘారామములుకూడ గలవు. ఈరెంటియందును శ్రమణ కులు పెక్కండు నివసించుచున్నారు.

కురంగవనవిహారమునకు వాయువ్యభాగమున పదమూడు యోజనముల దూరమున “కొళాంబీ” * యను రాజ్యమొకటి

* ఈ నాగుని గూర్చిన వృత్తాంతము మన కంతగా తెలియదు.

* ఈ రాజ్య మెచ్చట విలసిల్లినదో సరిగ తెలియవచ్చుటలేదు. ప్రస్తుత “కురా”కు సమీపముననున్న కుసియా యని కొందరును, ప్రయాగ డేత్రమున కుత్తరముగ యమునానదీ తటముననున్న “కొళా”మే యీ కొళాంబీరాజ్యమని కొందరును తలంచుచున్నారు.

కలదు. “గోక్షీరవన”+మను నామమున బరగు ప్రసిద్ధ విహార మిందే గలదు. బుద్ధుడు కొన్నినా స్త్రీవిహారమున నివసించెను. ఈప్రదేశమున గూడ చాలమంది బౌద్ధభిక్షువులు గలరు. వీ రందరును హీనయానశాఖకు జెందినవారు.

గోక్షీరవనమున కెనిమిదియోజనముల దూరమున బుద్ధభగవానుడు “అలవాక” యను భూతమునకు కైవల్య* మొసగినతావు గలదు. ఇచ్చట నొక బౌద్ధమతముగూడ నిర్మింపబడియున్నది. ఇందు కొలదిమందిసన్యాసులుమాత్రమే నివసించుచున్నారు. ఈ సమీపప్రాంతమున బుద్ధుడు విహరించినప్రదేశములం దెల్లెడలను స్తూపములు నెలకొల్పబడి యున్నవి.

ప్రతిభా
Suryanarayana Murthy
Prabhakar Murthy

+ గోక్షీరుడను వా డొక వైశ్యశ్రేష్ఠుడు. ఇచ్చట బేర్కొన బడిన యాపవనమును అందిలి విహారమును ఈతడే బుద్ధునకు దానమిచ్చెను.

* ఈ కథ “అలవాక సూత్రము” నందు వర్ణింపబడియున్నది.

ముప్పదియైదవ ప్రకరణము

దక్షిణాపథము—కపోత విహారము.

కాశాంబీరాజ్యమునకు దక్షిణముగ నిన్నూరు యోజనముల దూరమున “దక్షిణాపథ” మను దేశముగలదు. ఇచ్చట కాశ్యపబుద్ధుని గౌరవార్థమై గట్టింపబడిన గిరివిహార మొకటి కలదు. ఇది యొకమహాత్తరమగు పర్వతమునుండి తొలువబడిన ఐ దంతస్తుల దివ్య భవనము. ఈ హర్ష్యము నందలి ప్రధమయంతరము గజాకృతిగ నిర్మింపబడి ఐదువందల గదులతో నలరారుచున్నది. ద్వితీయ యంతరము సింహమును బోలి నన్నూరుగదులు గల్గియున్నది. మూడవయంతస్తు అశ్వాకృతిగనుండి మూడువందల గదులుగ విభజింపబడినది. నాల్గవది వృషభాకారముగ గట్టబడినది. ఇందు రెండువందల గదులు మాత్రమే గలవు. కడపటి యంతర మచ్చముగ పారావత విహంగమును బురిడించుచుండును. ఇది యన్నిటిలోన చిన్నది. ఇందు నూరుగదు లున్నవి. ఈ భవనశిరోభాగమున నొక జలధార సర్వదా స్రవింపుచుండును. ఈ ప్రస్రవణోదకము సెలయేటి ధారలవోలె గదుల ముంగిట ప్రవహించుచు కొన్ని తావులయం దర్థచంద్రాకృతిగను, కొన్నిచోట్ల వలయాకారముగను మెలికలు దిగుగుచు నన్నియంతస్తులను జుట్టి యాకాశ తరంగిణివలె క్రిందికి దిగిపోవుచున్నది. గదులకు వెలుతురు నిచ్చుటకై కుడ్యములయందు రంధ్రములు గావింపబడి

యున్నవి. ఇవియె గవాక్షములభంగి నుపకరించుచు విహార మందిరములకాంతివంతముగజేయుచున్నవి. ఒకయంతరమునుండి యొక యంతరమునకు బోవుట కీభవనమునకు నాలుగు మూలలను నాలుగు సోపానపంక్తు లమర్పబడినవి. ఇందువలననే యీ విహారమునకు “పారావత” విహారమను పేరుగల్గినది. ఇందెప్పుడును అర్హతులు నివసించుచుందురు. కపోతవిహార సమీప ప్రాంతమంతయు జనశూన్యమగు రాతిప్రదేశము. ఇచ్చట సస్యములు ఫలింపవు. ఈవిహారమునకు కడుదూరమునగాని జనసంక్రీర్ణమగు పల్లె లెవ్వియు గానబడవు. అందందు నివసించు జనుల మతభావములు విరుద్ధముగ నుండును. వారు బౌద్ధధర్మముల నెఱుగని మూఢులు. బ్రాహ్మణమతమునున్నగువిమతధర్మములైన నీదక్షిణాపథమున ప్రాబల్యము నొందినట్లు గన్వింపదు. రెక్కలపై నెగిరివచ్చి యీవిహారమును దర్శించి పోవు పురుషుల నెందరినో యీ ప్రాంతవాసు లనుదినమును జూచుచుందురు. ఒక్కమారు దూర దేశములనుండి యాత్రార్థము పాదచారులై యీప్రాంతమున కరుదెంచిన పాంథుల గాంచి యీ విహారసమీపమున నివసించుజను లీవిధమున ప్రశ్నించిరి. “ఆర్యా! మీరిట్లు పుడమిపై నడచి వచ్చుచుంటి రేల? ఇచ్చటి కరుదేరు యాత్రికు లెల్లరు విహంగములభాతి గగనపథమున నెగిరివచ్చెదరే!” అందుల కాయాత్రికులు, “మాకింకను పక్షము లేర్పడలేదు. అందువలననే పాదచారుల మై పోవుచుంటిమి” అని ప్రత్యుత్తర మొసగి వెడలిపోయిరి.

దక్షిణాపథ మంతయు జొర శక్యముగాని పర్వత ప్రదేశము. ఇచ్చట బాటల సౌకర్యము లంతగా లేకపోవుటచే నీ ప్రాంతమున ప్రయాణ మొనర్చుట మిగులకష్టము. దుర్గ మారణ్యాభూములలో ప్రయాణముసల్పు తెరిగిన పాంథులైన నీ పర్వతసీమల నొంటరిగ బ్రయాణముజేయ సాహసింపరు. ఈ ప్రాంతమును దర్శింప నభిలషించు తెరువరులు మున్నగా తమ యభిమతము నీ దక్షిణాపథమునేలు రాజేశ్వరున కెరుక పరుపవలయు. అంతట నీతడు తనచారుల నాపధికుల వెంట నంపి మార్గమధ్యమున వారల కెట్టిహానియు సంభవింపకుండ నంచెలపై వారిని గమ్యస్థానమును జేర్చును.

మన ఘాహియాను దక్షిణాపథమును దర్శింపలేదు. ఐన నీ విశ్లేషముల నా ప్రాంతవాసులవలన నెరిగి ఇచ్చట వర్ణించి యున్నాడు.

A. Subbarao.

146

ముప్పదియారవ ప్రకరణము

పాటలీపుత్రము.

కాశీక్షేత్రమునుండి మనపాంథులు పొగ్గిశగా మరలి మరల పాటలీపుత్రమునకు బోయిరి. వినయసూత్రగ్రంథముల వెదకి కొనిపోవుటకే ఘోషియాను ఆర్యావర్తమునకు బయలు దేరెను. కాని ఉత్తరభారతము దెచ్చటను లిఖింపబడిన సూత్రగ్రంథములు లేకపోయినవి. పెక్కు పురుషాంతరములనుండి నేడిదనుక కంఠస్థమై వాగూపమున విలసిల్లుటయే గాని యీ సూత్రము లుత్తరఖండమున నెచ్చటను గ్రంథస్థము గాలేదు. అందుచేతనే మన ఘోషియాను, ఉత్తరదేశమంతయు తిరిగితిరిగి తుదకు మధ్యభారతమునకుగూడ రావలసివచ్చినది.

ఇచ్చట సద్భవవశమున నొక మహాయానవిహారమున వినయసూత్రప్రతి యొకటి యాతనికి లభించినది. ఇం దుదహరింపబడిన సూత్రములు శాక్యసింహుని నిర్యాణమునకు పూర్వమునుండియు బౌద్ధభిక్షువులచే నాచరింపబడుచు ప్రధమ బౌద్ధమహాసభయం దంగీకరింపబడినవి. ఈప్రతియొక్క మాతృక పెక్కుశతాబ్దములనుండి సువర్ణ వనవిహారమున బరిరక్షి

• ఘోషియాను దర్శించిన కాలమునాటికే సూత్రగ్రంథము ఊర్జ్వలమున దృశ్యమై యుండనోపు. లేనియెడల యిత డీగ్రంథమును బేర్కొని యుండును.

తమై యున్నది. దీనికి పదునెనిమిది ప్రతులు లిఖింపబడినవి. ఈప్రతు లన్నిటికిని వ్యాఖ్యానములుగూడ వ్రాయబడినవి. ప్రధానవిషయములయం దీప్రతులలో విభేదములు గన్పింపవు. అచ్చటచ్చట కొన్ని తావులందు తారతమ్యము* లున్నను నవి యంతగా పాటింపతగినవికావు. మన ఛాహియానునకు లభించినది సంపూర్ణప్రతి. అందు వ్యాఖ్యలుగూడ గలవు.

ఇంతియగాక మనపధికున కిచ్చట “సర్వాస్తివాద” శాఖ యుల* సూత్రగ్రంథముగూడ యొకటి లభించినది. ఈసూత్రము లేడువేల గాథ † లలో (శ్లోకములు) వ్రాయబడినవి. చీనా సామ్రాజ్యమునందలి శ్రమణకులచే ననుకరింపబడుసూత్రము లివియే. ఇవియు పెక్కుశతాబ్దము లిచ్చట కంఠస్థమై వరలినవి. మరియు నీ సంఘారామమున, “సంయుక్తాభిధర్మహృదయ” శాస్త్రమును (ఏడువేల శ్లోకములు గలది), రెండువేల శ్లోకములలోనున్న యెన్ను* సూత్రగ్రంథమును, “వైపుల్యసరినిర్వాణ” సూత్రములలోని యొక ప్రకరణమును

* ఈవిభేదము రెట్లుగల్గెనో యూహింప శక్యముగాకున్నది.

* వైభాషిక మహాశాఖలోని యొక యుపశాఖ. దృష్టికి గోచరించు సర్వభూతములును నిత్యమని పీరివాదన.

† బౌద్ధవాఙ్మయమున “గాథ” యన శ్లోకమనియర్థము. ఈ గాథ లకు సాధారణముగ రెండేసి భేదములుండును. వీనికి ఛందోనియమములు గూడ గలవు.

* ఈ సూత్రము లేవియో తెలియవచ్చుట లేదు.

మహాసాంఘిక • అభిధర్మ సూత్రములనుగూడ మనయాత్రి కునకు లభించినవి.

ఫాహియానుని యన్వేషణము ఫలించుటచే నాతడు సంస్కృతభాషనభ్యసించుచు సంస్కృతగ్రంథములపఠించుచు వినయసూత్రములకు ప్రతులవ్రాయుచు మూడువత్సరము లిచ్చటనే (పాటలీపుత్రమున) గడపెను.

ఇంతలో నాతనిమిత్రుడగు “ టోచింగు ” ఉత్తరభారత ఖండమంతయు గుమ్మరి పాటలీపుత్రముననున్న ఫాహియా నుని గలిసికొనెను. టోచింగు మధ్యభారతమున నివసించు శ్రమణకుల యాచారనడవడుల గాంచియు, వారల విమలవర్తనముల పీక్షించియు నివ్వెరపడి తన మాతృదేశమగు చీనా సామ్రాజ్యమునందలి సోదరశ్రమణకు లిట్టి శిక్షణనియమముల పాటింపకుండుట సంతాపకరమని తలపోయుచు నిట్లు చింతింపసాగెను : “ నేను బుద్ధత్వము * నొందువరకు నన్య దేశములలో జనింపకుండునుగాక ! ” అని కృతనిశ్చయుడై

• “ మహాసాంఘిక ” యన “ బౌద్ధమహాజనసభయందు తర్కింపబడిన ” యని యర్థము.

* బుద్ధత్వమునొందుటయే శ్రమణకుల వాంఛితము. ఇది పెక్కు జన్మములెత్తినగాని సిద్ధింపదని బౌద్ధులసిద్ధాంతము. భారతవర్షమున నివసించుటవలన బుద్ధత్వము శీఘ్రకాలముననే లభించునని టోచింగు యాత్రికుని విశ్వాసము.

టోచింగు సిన్నరాజ్యమునకు దిరిగిపోవక యార్యావర్తముననే యుండిపోయెను. అచ్చటనే తుదకు మృతినొందెను. కాని ఘోషియాను సూత్రగ్రంథముల సిన్నరాజ్యమునకు గొని పోవుటకే యరుచెంచె గావున నాత డిందుండనొల్లక తక్షణమే చీనారాజ్యమునకు తిరిగి పయనమయ్యెను.

—

ముప్పదియెడవ ప్రకరణము

చంపా, తామ్రలిప్తిరాజ్యములు.

ఘోషియాను భారతఖండమునువీడి సింహళమునకు బోవును.

చాటలీపుత్రమునువీడి మన పాంథుడు పొగ్గిశాభిముఖుడై గంగాతీరమునంటి పదునెనిమిదియోజనము లరిగి చంపా రాజ్యమును జేరెను. ఇది గంగాతరంగిణికి దక్షిణతీరమున విస్తరిల్లిన యొక విశాలరాజ్యము. ఇందు బుద్ధుని విహార మొకటి గలదు. ఇచ్చట శాక్యసింహుడు ధ్యాననిమగ్నుడై తన విహార సమీపమున పచారుజేసిన తావునను, బుద్ధచతుష్టయము కూర్చుండి భాషించిన పవిత్రవాటికయందును స్తూపములు నిర్మింపబడినవి. ఈ స్తూపపరిసరములందు పెక్కు శ్రమణకులు నివసించుచుందురు.

ఇచ్చటనుండి మరల పయనమై మన బాటసారి తూర్పుదెసగా నేబదియోజనములేగి తామ్రలిప్తి* రాజ్యమును గాంచెను. దీని రాజధాని యొక గొప్ప రేవుపట్టణము.

● “బాగిలీ” పురమునకు మాడుమైశ్శదూరమున నున్న నవీన చంపానగరసామీప్యముననే యీ రాజ్యము విలసిల్లెను.

* హుగ్లీనదీ ముఖద్వారమున నున్న ప్రస్తుత “టామ్లూకు” పట్టణ పరిసరములందే యీ రాజ్యము విస్తరిల్లినది. ఈ టామ్లూకే పొచ్చినతామ్రలిప్తి. పూర్వకాలమున ఈనగరము చీనాసింహళరాజ్యములతో అపారమగు వాణిజ్యము నడిపి ప్రఖ్యాతిగాంచిగ రేవుపట్టణము.

ఈ రాజ్యమున ఇరువదినాల్గు శాద్ధమతములు గలవు. అన్నిటిలోన శ్రమణకులు గలరు. శాద్ధమత మీ రాజ్యమున మిగుల వ్యాప్తిగాంచినది. సూత్రములకు ప్రతులువ్రాయుచు అచ్చటి విగ్రహములకు చిత్తరువులు గీయుచు మనయాత్రికు డిచ్చోట రెండు హాయనము లుండెను.

పిమ్మట నీత డొక పెద్దవర్తకపు టోడనెక్కి సముద్ర జలములదేలుచు ఆగ్నేయదిశగ బోవసాగెను. శీతకాల మప్పుడే ప్రారంభమైనది. గాలి యనుకూలముగ వీచు చుండెను. పదునాల్గురోజు లట్లు దివారాత్రములు సముద్ర యాన మొనర్చిమనఘాహియానుసింహళ ద్వీపమునుజేరుకొనెను. తామ్రలిప్తినగరమునకు సింహళరాజ్య మేడువందల యోజన ముల దూరమున్నదని తద్ద్వీపవాసులు జెప్పెదరు.

ఈ రాజ్య మేబదియోజనముల వెడల్పును ముప్పది యోజనముల పొడవును గల్గిన యొకమహాద్వీపమున విలసిల్లు చున్నది. ఈ దీవి కిరుకెలకులందును దూరదూరముగ చెదరి యున్న నూరు చిన్న ద్వీపములుగలవు వీరన్నిటిలోన నమూల్య మగు రత్నములు ముత్తయములు పుష్కలముగ దొర కును. ఇం దొక ద్వీపమున, స్వచ్ఛమై కాంతివంతములగు

• “సింహళ” యను నది భారతఖండనివాసియగు ఒకానొక వర్తకుని నామము. ఈసింహళుడే యీ ద్వీపమును కనుగొనెనని ప్రతీతి. ఈతని జనకుని పేరు సింహుడు. అందుచేత నే యీద్వీపమునకు సింహళ ద్వీపమనియు సింహద్వీపమనియు పేరుగ లెను.

మణిపూసలు లభించును. సింహళేశ్వరుని సేవకాసీక మేవేళ నీదీప్తిపమును కావలిగాయుచుండును. ముత్తియముల దీయు వారలు తాము ప్రోవుచేయు ముత్తియములలో పదింటికి మూడు ముత్తియముల నృపున కొనగవలయును.

ముప్పదియెనిమిదవ ప్రకరణము

సింహాళము.

తొలుత నీసింహాళద్వీప మంతయు నిర్జనారణ్య భూమియై నాగులకును భూతములకును నిలయమై భీతి గొల్పుచుండెడిది. ఈ భూతములతోడనే వణిజులు పూర్వకాలమున వర్తక వ్యాపారముల నెరపు చుండువారు. వాణిజ్యము జరుగునపు డీభూతము లదృశ్యము లగుచుండెడివి. వానికడనుండు నమూల్య వస్తుచయములపై చీట్ల వ్రేలగట్టి యాపత్రిములపై వస్తువుల మూల్యముల లిఖించి వాని నాపణప్రదేశమున ప్రదర్శించి పోవుచుండెడివి. వర్తకు లామూల్యముల నొసగి యా సంభారముల గొనిపోవుచుండిరి. ఇట్లు వణిక్సంఘముల రాకపోకలచే నీ ద్వీప సౌభాగ్య సౌందర్యములు ప్రపంచమున వెల్లడియై అన్యదేశములనుండి పెక్కుజనసంతతుల నాకర్షించెను. ఇట్లే ఈద్వీపమంతయు జనసంక్రీర్ణ మైనది.

ఇచ్చట శీతోష్ణస్థితు లత్యంతమనోహరములై హాయి గొల్పుచుండును. గ్రీష్మహేమంతఋతువుల కిచ్చటతారతమ్య మే కన్పింపదు. సర్వకాలములయందును ఇచ్చట సస్యములు ఫలించును. తరులతాదులు ఫలపుష్పముల నొసగును. ఇచ్చటి జనులు తమ యిచ్చవచ్చినప్పుడెల్ల సేద్యము జేయుచుందురు. కృషికి ఈ ద్వీపమున ఋతునిర్ణయము లేదు.

ఈ రాజ్యమున నివసించు కూరనాగుల విశ్వతాకారముల బోగొట్టి వారికి మనుష్యరూపముల ప్రసాదించి బౌద్ధధర్మముల నుపదేశించుటకై మున్నొకసారి శాక్యసింహుడీసింహశద్వీపమును దర్శించెను. ♦ అప్పు డాత డీద్వీపపురాజధాని కు తరభాగముననున్న ప్రదేశమున నొక్క యడుగును, అచ్చటికి బదునైదుయోజనముల దూరముననున్న “సమస్త కూటపర్వతాగ్రమున”* నొక్కయడుగును వైచెను. ఆతని యడుగుజాడ లింకను ఈ ప్రదేశములందు గాన్పించును. రాచనగరు కు తరమున బుద్ధుడు తన పాద ముంచిన తావున సింహశరాజ్యవిభు డొక పెద్దస్తూపమును గట్టించెను. ఇది నన్నూరడుగుల యున్నతిగల్గి సువర్ణవిరాజితమై మణిస్థగితమై యొప్పారుచున్నది. దీనిచేతనే యీరాజ్యస్పృహ డొక విహార

♦ శాక్య సింహుడు సింహశద్వీపమున కేగినా యనుయంత్రమింకిను సంశయాస్పదముగ నె యున్నది. ఐనఫాహియాను దర్శించినకాలమునాటికే (అనగా నైదవ శతాబ్దారంభమునాటికే) యిచ్చట బౌద్ధమతము వ్యాపించి యుండెనని ఫాహియాను వ్రాతలవలన స్పష్టమగుచున్నది. ఆశోక సార్వభౌముడు క్రీ. పూ. 250 సంవత్సరప్రాంతమున తన తనయుడగు మహేంద్రుని నంపి యీద్వీపమున బౌద్ధమతము వ్యాప్తిజేయించెనని చరిత్ర పరిశోధనల వలనదేలుచున్నది. అప్పుడు “టిస్స”నృపుడు సింహశద్వీపము నేలుచుండెను.

* ఇప్పుడు “అడమ్స్ పర్వత శృంగ”మని వ్యవహరింపబడుచున్నది. దీనికి సంస్కృతమున “సమస్త కూట”మనిపేరు. దీనియగ్రభాగమున నైదడుగుల మూడుమ్మప్పొకంగుళముల పొడవును రెండున్నర యడుగులవెడల్పును గలిగిన యొకపల్లముగలదు. దీనినే హిందువులు శివునిపాదమనియు మహమ్మదీయు లాడమ్స్ పర్వాజ్జమనియు, బౌద్ధులు బుద్ధునిపదచిహ్నమనియు భావింతురు.

మును గూడ నిర్మించెను. దీనికే “అభయగిరి” * విహారమని పేరు. ఇప్పు డీమఠమున నైదువందల జౌద్ధసన్యాసులు గలరు. ఇందు “బుద్ధమండప” మనునామమున బరగు సుందరమంటప మొకటిగలదు. ఇది బంగారు నగిషీలతోడను మణిద్యుతుల తోడను కన్నుల మిరుమిట్లు గొల్పుచుండును. ఈమంటపమున మరకతమణులతోచెక్కబడిన బుద్ధవిగ్రహ మొకటి గలదు. ఈ మూర్తి యిరువది యడుగుల పొడవుగల్గి రత్నఖచితమై రమణీయముగ నున్నది. దీనివదనసౌప్తవము చూపరులహృదయ సీమలందు ప్రశాంతభావముల స్ఫురింప జేయుచు గంభీరముగ నున్నది. ఈ ప్రతిమ దక్షిణహస్తమున నొక యమూల్య మాక్తికము గలదు.

ఫాహియాను తనమాతృదేశమును వీడి పెక్కువత్సరము లయ్యెను. ఈత డేకాకియై యెన్నడునుజూచియెరుగని దూర దేశముల దిరుగుచుండెను. తన్ని వాసులు తన కపరిచితులు. తా గాంచుదృశ్యములు నూతనములు. పసితనమునుండియుతా నెరిగిన నదీ శృంగములు మహీరుహశ్రేణు లెవ్వియు కంటికి గాన బడవు. తనతో ప్రయాణ మొనర్చిన సోదర యాత్రికులు

* భయము వాపుశైలమని యర్థము. ‘అభయగిరి’యను స్తూప మొకటి నేటికిని సింహళమున గలదు. ఈద్వీపమున గల స్తూపములన్నిటిలో నిదిమిగుల పెద్దది. ఇది క్రీ. పూ. 90 సంవత్సరమున పాటలీపుత్ర మహాసభానంతరము, బుద్ధుడు కైవల్యమునొందిన మూడువందల ముప్పది వత్సరములకు “వటగామిని” నృపాలునిచే నిర్మింపబడిన దని తెలియుచున్నది. ఈతని రాజ్యకాలముననే పీఠికత్రయము గ్రంథస్థము గావింపబడినది.

తన్ను బాసిరి. కొందరు మృత్యువువాత బడిరి. మఱికొందరు వేరుమార్గముల బట్టిపోయిరి. తానుఛాయామాత్రసహచరుడై పరదేశమున దిరుగ వలసెను. వీని నన్నిటిని దలచుకొని మన ఫాహియాను విషాదపూరితు డయ్యెను. ఆతని హృదంత రాశమున విచారభావము లావరించినవి. ఆత డనిర్వాచ్య మగు మనోవేదన ననుభవింపసాగెను. ఒక్కనాడు మర కతవిగ్రహముచెంత నొక వణిజుడు తెల్లని చీనాంశుకనిర్మిత మగు నొక తాలవృంతము నామూర్తికి సమర్పించుచుండెను. మనపాంధు డాతనిజూచి చకితు డయ్యెను. ఆతని ముఖలక్షణ ములు వీక్షించినంతనె యాతని కనుగవలనుండి యశ్రుజల ములు జలజల రాలినవి.

పూర్వ మీదీప్వ మేలిన నృపవరు డొకడు మధ్య భారతమునకు దన ఛారులనంపి బోధివృక్షశాఖ నొకదానిని దెప్పించి బుద్ధమంటప సామీప్యమున బాలించెను. ఈకొమ్మ వేరుదొడగి రెండు వందల యడుగుల యెత్తునకు బెరిగి మహావృక్ష మయ్యెను.* కొంతకాలమున కీమహీ

• ఈవీవన నొసంగినవర్తకుడు చీనాదేశమునుండి యరుదెంచిన యొక పధికుడని తోచుచున్నది. ఆతనిజూచినంతనే యంతర్గతభీతమైయున్న యాతని హృదయ తాప మొక్కసారిగ పెల్లబికెను. నేత్రయుగ్మమునుండి బాష్ప ధారలు గురిసెను.

* సింహళదీప్వమున విలసిల్లు ప్రఖ్యాతబోధిద్రుమవృత్తాంతము నిచ్చట మనఫాహియాను సవిస్తరముగ వర్ణించియున్నాడు. ఈపాదపమిప్పు టికిని సింహళమున గలదు. శౌద్ధధర్మముల బోధించుటకై ఆశోకతనయుడగు మహేంద్రుడు సింహళమునకు బోయెనని వేరొకచోట జెప్పియుంటిమి.

156 (b)

సింహాళదీపమండలి ప్రిన్సిపాల్ బోధిదూరిమఠము. పరిపంచములోనికెల్ల సత్వంత

పాఠశాలమగు వృక్షరాజము.

(156)

రుహ మాగ్నేయదిశగా నొరగిపోవుటచే సింహళరాజ్య నృపు డది నేలబడిపోవునేమోయని భీతిల్లి యెనిమిదిజానలకై వారము గల్గిన యొక కాష్ఠమును దానికి ఊతగా బెట్టించెను. ఈ కట్ట వృక్షమునుతొరసిల్లినచోట నాతరుపు చిగిరింపదొడగెను. ఒకయంకుర మాతరుకాండమును చీల్చుకొని క్రిందికి దిగి భూమిలో బ్రవేశించి వేరుల దొడిగినది.

ఈ యంకురపు కైవార మిప్పుడు నాలుగు జాన లుండును. ఈయాడ చీల్చుకొని పోవుటవలన నాకాష్ఠము పొడుగునను చీలి బద్దలైనను కాష్ఠశకలము లాయంకురము నుండి తొలగిపోవక దాని నంటియే యున్నవి.

ఈ పాదపముక్రింద నిప్పు డొక విహారము నిర్మింపబడి

తనకు చేదోడుగానుండుటకై యీతడుతనచెలియలగు “సంఘమిత్ర”నుగూడ తనకడకు రావించుకొనెను. ఈమె బద్ధభిక్షుణియై బద్ధమతప్రచారమునందే తనజీవిత మంతయు ధారవోసిన మహాపాధ్వి. తపస్విని. ఈసన్యాసిని సింహళ ద్వీపమునకు బోవుచు బుద్ధగయాక్షేత్రమందలి బోధివృక్షశాఖను నొక దానిని దీసికొనిపోయి యచ్చట బాతించెను. ఇదిపెరిగి మహావృక్షమయ్యెను. ఇదియే యితహాసప్రసిద్ధమై భూమండలములోని కెల్ల మిగులపురాతన వృక్ష మనిపేరువడసిన బోధిద్రుమము. దీనికంటెను పురాతనమగు వృక్ష మీప్రపంచమున లేదని చరిత్రపరిశోధకులు నిర్ణయించియున్నారు. ఇదిరెండు వేల హాసములనుండి జీవించుచున్నది. సింహళనృపుడు తనచారుల గయా క్షేత్రమునకంపి, రావికొమ్మను చెప్పించెనని ఘోషియాను డీమహీరుహ జన్మవృత్తాంతమును వేరొకవిధమున వర్ణించియున్నాడు. ఈతడు మహేంద్ర సంఘమిత్రు కథనమును వినియుండలేదని యూహింపవలసినచ్చుచున్నది.

యున్నది. ఆసీనుడై యుండినట్లు చెక్కబడిన బుద్ధవిగ్రహ మొకటి యిచ్చోటగలదు. బౌద్ధయాత్రీకు లెడతెరపిలేక యీమూర్తి నెప్పుడును దర్శించి పోవుచుందురు.

సింహళద్వీపరాజధానియం దింకొక విహారముకూడ గలదు. ఇది బుద్ధుని దంతమునకై కట్టబడినది. సప్తమణి విరాజితమై మనోహరముగ నున్నది.

సింహళప్రజల భక్తివిశ్వాసములు మనయాత్రీకున కాశ్చర్యముగొల్పినవి. ఈరాజ్యవిభుడును మిగులభక్తిపరుడు. మతధర్మముల నాతడు కడుభక్తిశ్రద్ధలతో నిర్వర్తించుచు. రాజ్య స్థాపనమైననాటనుండియ నీద్వీపమున పోరాటములు శూన్యము లైనవి. విప్లవములు జనింపలేదు. అనావృష్టిదోష మావ హిల్లినదిలేదు. ఊమదేవత పొడగానరాకుండెను. ప్రజ లెట్టి కష్టమునెరుగక హాయిజెందిరి.

ఈద్వీపమందలి శ్రమణకుల ధనాగారమున మణులు, రత్నములు, మౌక్తకములు కుప్పలు బడియున్నవి. ఒక్క మారు సింహళరాజ్యమును బాలించునృపాలు డొక్క డీభాండా రమును దర్శించుట సంభవించినది. ఆమణిరాసుల జూచి యాతని కన్నులు గుట్టెను. వాని గొనిపోవలెననుదురాశ యాతనిహృదయ మునజనించినది. కానిమూడుదినములై నగతింపకమున్నె యాతని మనస్సువిరిగిపోయెను. అతడుపశ్చాత్తప్తుడై శ్రమణకులకడకేగి శిరమును నేలపై గొట్టుకొని తాను దుర్భావప్రేరితుడైనందుల కెంతయు పరితాపము నొందుచు “శ్రమణకులారా! రాజ్యాధిపు నైన నీబొక్కసమున నడుగువెట్టనీయకుడు. సన్యాసి దీక్ష

గైకొని నలువది దీర్ఘవత్సరములు తిరిపె మెత్తికొనుచు దేశాటన మొనర్చిన విరాగులుదక్క నన్య లెవ్వరును దీని ప్రవేశింపరాదని కఠినముగ శాసింపుడు” అని విలపించెను.

సింహాళనగరమున వైశ్యకుటుంబము లెన్నియోగలవు. వారిగృహములు రాజసౌధములవలె వైభవోపేతములై రమణీయముగ నున్నవి. పురవీధులన్నియు చదునై విశాలములై మలినవిహీనములై ప్రశాంతములుగ నున్నవి. నాలుగుపీధులును గలసిన మొగదల ప్రదేశములందు పెద్ద పెద్ద సభామంటపములు నిర్మింపబడినవి. ప్రతిమాసమునను అష్టమి, చతుర్దశి, పూర్ణిమ దినములం దీమంటపములలో సభలు గావింపబడి బౌద్ధధర్మములుపదేశింపబడును. ఆదినములలోనీసభామందిరములన్నియు జనులతో గిటగిట లాడుచుండును. మతప్రదేశముల నాలకించుటకై పురజనులు పలుప్రాంతములనుండి యీ సభాస్థలములకు గుంపులు గుంపులుగ తరలి పోయెదరు.

సింహాళద్వీపమున నరువదివేల బౌద్ధసన్యాసులు గలరని ప్రతీతి. వీరికి భోజనముల పెట్టుటకు అన్న సత్రములు కట్టింపబడినవి. సింహాళ నృపుడు తన రాజధాని నగరమున నైదారువేలబౌద్ధశ్రమణకుల కనుదినమును భోజనము లిడుటకై ధర్మశాలల నిర్మించెను. భిక్షువులు క్షుద్బాధాపీడితులైనపుడెల్ల సీధర్మశాలల కరిగి తమ కక్షపాలలనిండ నన్నమును గొని వచ్చి భుజించుచుందురు.

ఇచ్చట ప్రతియేడును “దంతమహోత్సవములు” జరుగును. ఈ యుత్సవములు జ్యేష్ఠ మాసాంతమున ప్రారంభ

మగును. ఉత్సవప్రారంభమునకు ముందుగ సింహళవిభు డొక మత్తేభమును రావించి నేత్రపర్వముగ దాని నలంకరించి రాచయుడుపుల దొడిగిన యొక మనుజుని దానిపై గూర్చుండ నియమించును. ఈ మనుజు డాదంతావళముపై నధివసించి భేరీ మ్రోగించుచు పెద్దకంఠస్వరముతో నిట్లుపన్యసించుచు నా గజమును పురవీధుల వెంబడి దోలుకొని పోవుచుండును. “బోధినత్తుడు మూడసంఖ్యేయకల్పములు * లోకకల్యాణమునకై భూమండలమున సంచరించెను. ధర్మసంస్థాపనకై తన జీవముల ధారవోసెను. రాజ్యవైభవముల బరిత్యజించెను. దారాసుతుల విడనాడెను శరీర సౌఖ్యముల త్యజీకరించెను. తన నయనముల బెరకి సోదరమానవునకు కానుకగ నొసగెను. తన మేని కండలగోసి సాళువమునకు వినరి భయార్తయుగు కపోతవిహంగమును రక్షించెను. తన శిరమును దరిగి యొకమనుజునికి దాన మిచ్చెను. ఆకలిగొన్న వ్యాఘ్రమునకు తన దేహము నాహారముగ నిడెను. ఈప్రపంచమునందలి జీవరాసుల క్షేమమునకై ఆత డిట్టిబాధల ననుభవించెను. బుద్ధు

* సృష్ట్యాది లయపర్యంతము వ్యాపించుకాలము కల్పమనబడును. అట్టి కల్పములు పెక్కు గలిసి యొక ఆసంఖ్యేయకల్ప మగును. అట్టి ఆసంఖ్యేయకల్పములు నాలుగు గూడిన యొకమహాకల్ప మగును. చీనాగణిత శాస్త్రజ్ఞు లసంఖ్యేయమన, 1,000,000,000,000,000,00 గల సంఖ్యయని నిర్ణయించి యున్నారు. త్రివిష్టప, సింహళ శాస్త్రజ్ఞులు ఆసంఖ్యేయమన యొకటితరువాత తొంబది బిందువులు గల సంఖ్యయని నిర్వచించి యున్నారు.

డై అత డీ భూవలయమున నలువదియైదువత్సరములు జీవించి మానవాళికి శౌద్ధ ధర్మముల నుపదేశించెను. వేలకొలది ప్రజానీకమునకు శౌద్ధదీక్షయొసగెను. ఆత్మశాంతిలేక పరితపించెడుమానవులకు చిత్తశాంతి నొనగూర్చి కై వల్యపదమునకు దారిజూపెను. జీవకోటులకు తా నొనర్పవలసినదంతయు నొనర్చి యాత డీలోకమును వీడిపోయెను. అప్పటినుండియు (పదునాల్గు వందల తొంబదియేడు వత్సరములనుండి) పృథ్వీమండలమున ఆజగజ్జ్యోతి అ స్తమించినది. జీవరాసు లన్నియు దుఃఖమున ముగ్గి యున్నవి. “ఇంక పదిదినములలో బుద్ధునిదంతము బయటకు దీసికొనిరాబడి, అభయగిరివిహారమునకు గొనిపోబడును. కాన ప్రజ లందరును, సౌఖ్యముల బడయదలతురేని, పురవీధుల నూడ్చి సలిలముల జల్లుడు. గృహవళుల మనోహరముగ నలంకరింపుడు. కుసుమజాలములను కర్పూరాది పూజాద్రవ్యములను సమకూర్చి దంతమున కర్పింపుడు.” ఇట్లు ప్రకటించుచు నా మనుజుడు పురవీధులన్ని దిరుగును.

పిమ్మట సింహాళాధిపుడు, సామ, సుదాన, గజరాజ, హరిణ, అశ్వ మున్నగు బోధిసత్తుని యవతార • విగ్రహ

• బోధిసత్తు డిట్టియవతారముల నైదువందల నెత్తెనని శౌద్ధ వాఙ్మయమున వర్ణింపబడినది

సామ—ఈ యవతార కథనము “సామజాతకమున” వర్ణింపబడినది. ఈ యవతారమున బోధిసత్తుడు సౌదామినీలతయై భూమండలమున మెరసెను.

సుదాన—బుద్ధావతారమునకు బూర్వపు యవతారమునం దీ వృత్తాంతము “వెస్సంతం” జాతకమున వర్ణింపబడినది. ఈ యవతార

ములను తననగరి ప్రధానపీఠి కిరుకెలకులందును బ్రదర్శించును. ఈ చిత్తరువులు భావగర్భితములై జీవకళ లుట్టిపడునట్లత్యంత మనోహరముగ జిత్రింపబడినవి. జీవములతోనున్నవా యని చూపరుల మనముల భ్రమింపజేయుచుండును.

అనంతరము బుద్ధునిదంత మీమార్గముననే అభయగిరి విహారమునకు గొనిపోవబడును. మార్గమధ్యమున ప్రతియింటి వాకిటను జను లీదంతమునకు నీరాంజనములిచ్చి కునుమఫలాదు లొసగి జోహారు లొనర్తురు. ఇట్లీదంతము మహావై భవముతోగిరి విహారముజేరును. అచ్చట తొంబది యహర్నిశములు మహోత్సవములు గావింపబడును. వీని నవలోకించుటకై పలుప్రాంత ములనుండి వేలకొలది జనసంతతు లరుదెంచును. విహారపరి నరము లన్నియు జనసమూహములచే గ్రీక్కిరిసిపోవును. ఉత్సవములు సమాప్తియైనపిమ్మట నీదంతము మరల పురమందలి విహారమునకు గొనిపోబడి యధాస్థానమున నుంచబడును. ఉపవాసదినములం దీవిహారద్వారములు తెరువబడి యధావిధిగ నారాధనకృత్యములు నిర్వర్తింపబడుచుండును.

మున “సుదానుడై” యుద్భవిల్లి, బోధిసత్తుడు మహాత్యాగియై, దానకీలుడై పరిధవిల్లెను. సుదానావతారమున బోధిసత్తు డొక్కమారిట్లు బల్కినట్లు సుదానకథయందు జెప్పబడినది:— “ఈ పృథ్వీ, సుఖదుఃఖముల నెరుగని యచేతన పదార్థమయ్య నాదానకర్మలచే యుద్భవిల్లిన మహాశక్తిచే నేడు సారులు చలించినది.” “సామ”, “జెస్సంతర” జాతక కథావర్ణనలు సాంచి స్తూపశిల్పచిత్రములలో గాననగును.

తక్కినయవతారవృత్తాంతములుగూడ జాతకకథలలో సవిస్తరముగ వర్ణింపబడియున్నవి.

అభయగిరివిహారమునకు ప్రార్థిగా నలువదిలీలదూరమున నొకపుణ్యశైలము • గలదు. ఈ నగోపరిభాగమున “భద్రీక” యనబడు విహార మొండు గలదు. ఇందు రెండు వేలమంది బౌద్ధసన్యాసులు నివసించుచుందురు. వీరిలో ధర్మగుప్తు డను శ్రీమణకు డొకడు గలడు. మిగుల మహిమాఘ్నుడని యిచ్చటి ప్రజలెల్ల రీతనికి నమస్కరింతురు. ఈతడు నలువదివత్సరము లేకాగ్రముగ నొక పర్వతగుహయందు నివసించెను. ఈతడు తన కారుణ్యప్రభావముచే మూషిక భుజంగముల నొకచెంతనే నివసింపజేయగల్గెను. ఈదుష్టజంతువు లీతని గహ్వరమున తమ సహజవైరమును మరచి చెలిమిగల్గి మనుచుండును.

• ఇయ్యది “మహింటాల” యనబడు నొక పుణ్యనగము. బోధివృక్షమునకు తూర్పుదెసగా నెనిమిదిమైళ్ల దూరమున నున్నది.

ముప్పది తొమ్మిదవ ప్రకరణము

ఒకానొక యర్హతుని దహనసంస్కారము.

సింహాశపురికి దక్షిణభాగమున నొక యరక్రోసుదూరమున “నుహవిహార” మను పేరుగల్గిన విహార మొకటి గలదు. ఇచ్చట ప్రసిద్ధుడగు శ్రీమణకుడొక్కడు నివసించువాడు. ఈతడు మిగుల సాధుశీలుడు. ప్రవిమలవర్తనుడు. మహాతపస్వి. ఈ సన్యాసి అర్హతుడని ప్రజలు చెప్పుకొనజొచ్చిరి. ఈతని నిర్యాణకాలము సమీపించినంతనే సింహాశరాజ్యనృపు డతని ప్రేతమున కెట్టి దహనసంస్కారవిధులు గావింపవలెనో నిర్ణయించుటకై భిక్షువుల సందరిని బిలువనంపి యొకసభ గావించెను. సభాసదులందరు నాశ్రమణకశ్రేష్ఠు డర్హత్యము నొందెననియు అర్హతుని ప్రేతమువలెనే యాతని దేహమును సంస్కరింపబడవలెననియు నిర్ణయించిరి. నృపాలుడును ఇతడు దివి కేగినంతనే విధివిధానముగ అర్హతుని ప్రేతమున కొనరింపవలసినరీతిని యాతనిమృతశరీరమున కగ్ని సంస్కారము గావించెను.

“నుహవిహారము” నకు తూర్పుభాగమున నృపాలుడు ముప్పదియడుగుల చతురమును ముప్పదియడుగుల యున్నతియు గల్గిన యొక పెద్దచితిని బేర్పించి దానియుపరిభాగమున చందన, కర్పూర, కర్పూరాది సుగంధకాష్ఠముల బరిపించెను.

ఈ చితి నధిరోహించుటకు నాల్గువైపులను నాలుగు సోపాన శ్రేణు లమర్పబడెను. అర్హతుని మృతకశేదరమునకు దెల్లని కాశ్మీరవలువ జుట్టి దాని నొక శవవాహనమున నుంచి చితి కడకు గొనిపోయిరి. నృపాలుడును, శ్రమణకులును పాదచారులై శవమువెంట చితి ప్రదేశమునకు బోయిరి. ఆదహనసంస్కారము నవలోకించుటకై జనసంతతులు వేలకొలది యా చితి ప్రదేశమున మూగిరి. శవవాహనము దహనభూమిని జేరినంతనే అచ్చట జేరియున్న జనసంతతులు దానిపై కునుమవర్షము గురిపించిరి. కొందరు కర్పూరహారతు లిచ్చిరి. పిమ్మట శవ వాహనమును చితిపై నెక్కించి చితి కావ్యములపై తులసి తైలమునుజల్లి చితి కగ్నిముట్టించిరి. చితానలము రగుల్కొని భగభగమని మంటలెగయుచుండ, చూపరులనుండి హాహాకారములు జనించెను. కొందరు తమ కంఠసీమలనుండి వ్రేలెడు యుత్తరీయములదీసి చితిపై వినరిరి. కొందరు తమ హస్తముల నుండెడు తాళవృంతముల, గొంద రాతపత్రముల నాయగ్ని హోత్రమున బడవై చిరి. దహనసంస్కారము పూర్తియైన పిమ్మట నాయర్హతుని యస్థికల నేరి వాని నొక్కచోట నిక్షిప్తమొనర్చి యా ప్రదేశమున నొక స్తూపమును గట్టించిరి. షాహియాను సింహళద్వీపమున కొక్కింత యాలస్యముగ బోవుటచే నాయర్హతుని జీవములతో జూచుభాగ్య మతనికి లేకపోయినది. కాని యాతని దహనసంస్కారమునుమాత్రమిక్షింపగల్గెను.

ఈ తరుణమున సింహళరాజ్యమును పాలించురాజు ♦ బౌద్ధ సన్యాసుల యావాసమునకై నూతనవిహార మొకటి కట్టింపనెంచి భిక్షువుల బిలువనంపి యొకమహాసభ గావించెను. సభకు విచ్చేసిన శ్రీమణకులకు భోజనాదులొసగి యటుపిమ్మట బలిష్ఠములై, మిసమిసలాడు నొక వృషభములజతను దెప్పించి వాసిశృంగములకు మణిస్థగితములగుభూషల దొడిగి యొక బంగరునాగలి కాయెద్దులనుబన్ని నృపాలుడు తానే నాగలికట్టును హస్తమునబట్టి యొక విశాలభూప్రదేశమునకు నాల్గువైపులను నాలుగుచాళ్లనుగీచియామధ్యభాగమునవిహారమునుగట్టించెను. ఆపరిసరములనుండు గ్రామములను, మాన్యములను, గృహములను భిక్షువులకు దానమొసగి వారలాచంద్రతారకముగ ననుభవింప లోహఫలకములపై దానశాసనముల వ్రాయించెను.

ఫాహియాను సింహళద్వీపముననుండగ, ఆర్యావర్తము నుండి అచ్చటి కొక బౌద్ధసన్యాసి యేతెంచెను. ఈత డొక సూత్రపండితుడు. అత్యున్నతమగు నొక శిలావేదికపై నిలువబడి సూత్రముల పఠించుచు నీశ్రీమణకు డిట్లుపస్యసింప దొడగెను:—

♦ ఈ నృపుడు క్రీ.శ. 410 సంవత్సరమునుండి 432 వరకును సింహళ ద్వీపమునేలిన “మహానాన” యే యుండును. ఈతనికి పూర్వము సింహళ సన మధిష్ఠించిన “ఉపతిస్స” (368-410) నృపాలుని రాజ్యకాలమున పీఠికాత్తమును సింహళభాషలోని కనువడింపబడెను. మహానానుని పరిపాలనమున “బుద్ధభూషుడు” భాష్యముల వ్రాసెను. ఈరాజు లిరువురును పెక్కు-విహారముల గట్టించి కీర్తివడసిరి. వీరి చరిత్రము “మహావంశమున” సాకల్యముగ వర్ణింపబడినది.

“బుద్ధుని కక్షపాల తొలుత వై శాలీరాజ్యమున నుండెడిది. ఇప్పు డది గాంధారముననున్నది. ఇన్ని శతాబ్దము లైన పిమ్మట (ఫాహియాను శ్రమణకుడు వివరించిన సంఖ్య మరచిపోయెను) నిది పశ్చిమ తుఖారమునకు బోవును. ఇన్ని శతాబ్దములు దాటిన వెనుక కుస్తానమున కేగెను అచ్చట కొన్ని శతాబ్దములుండి యటుపిమ్మట ఖరస్కర • దేశమునకు వెడలును. ఖరస్కరమునుండి తిన్నగ చీనాకు పోవును. అటనుండి సింహళమున కరుగును. సింహళమునుండి మరల మధ్యభారతమున కేగి యచ్చోటనుండి కడకు తుషితస్వర్గము నధిరోహించి యదృశ్యమగును. తుషితస్వర్గమున కేగినంతనే, మైత్రేయ బోధిసత్వు డీ కక్షపాలనుగాంచి “శాక్యసింహుని కక్షపాల యకుడెంచిన” దని సంతోషధ్వానము లొనర్చుచు, తక్కిన యమరుల బిలువనంపి వారితోగలిసి దీని కేడుదినములు స్వర్గకుసుమములతో పూజ లొనర్చి కర్పూర నీరాజనము లిచ్చును. తదుపరి యా కక్షపాల మరల జంబూద్వీపమునకు మరలిపోవును. జంబూద్వీపవాసియగు నొకనాగులతే డీ కక్షపాల కెదురేగి, దానిని తన సౌధమునకుగొనిపోవును. మైత్రేయునకు బుద్ధత్వము సిద్ధించుతరుణ మాసన్నమైనతోడనే యీ కక్షపాల, నాలుగు కక్షపాలలుగ విడిపోవును. పిమ్మట నివి నాలుగును తమ నిజనివాసమగు “అన్నపర్వత” * శృంగమునకు బోయి చేరును.

• ఈ రాజ్యము టీన్ షన్ పర్వత శ్రేణులకు సమీపమున, బోప్టిన్ సరస్సున కుత్తరభాగమున నున్నది.

* మేరువుచుట్టును వలయాకారముగ నుండు పర్వతశ్రేణులలో నొక శ్రేణి.

మైత్రేయుడు బుద్ధుడైనవెనుక నల్వరు నిర్జరవిభు లీ
కక్షపాలల మరల నొక్కటిగజేయుదురు. భద్రకల్పమున
నవతరింపబోవు సహస్ర బుద్ధులును దీనినే గైకొందురు.
ఇది భూమండలమునుండి యదృశ్యమైనపుడు, బౌద్ధ మత
మస్తమించును. అంతట నీ క్షోణితలమున నివసించు ప్రజా
ళికి పెక్కుసంకటములు గల్గును. మానవులజీవిత పరిమాణము
హ్రస్వమగును. జను లైదేండ్లకంటె నెక్కువ కాలము
జీవింపరు. భూమండలమున ధాన్యక్షీరములకు గరవగును. ప్రజ
లుదుర్జయులై దౌష్ట్యములకు గడగెదరు. వారు స్పర్శించు
తిరులతాదులు ఖడ్గములు మున్నగు మారణోపకరణము
లు గమారిపోవును. జను లొకరిపై నొకరు గవిసి, దారుణ
ముగ బాడుచుకొని హతు లగుదురు. పృథ్వియంతయు రుధిర
పూరితమైపోవును. వీరిలో సుజనులగువారలు తమ యావాస
ముల వీడి పర్వత ప్రాంతములకు బారిపోయి, ప్రాణముల
గాచుకొందురు. దుష్టజను లందరు నిశ్చేషమైనపిమ్మట, వీరు
మరల తమ నివాసములకు మరలి వచ్చిత్తప్రహృదయులై
తమలో తామిట్లు చింతిల్లెదరు. “పూర్వకాలమున జనులు
చిరకాలజీవులై వర్ధిల్లిరి. మనమో, అల్పజీవులమై ఐదేండ్లకే
మృతినొందుచు క్షయ మొందుచుంటిమి. దురాచారు
లమై వర్ధిల్లుటచేతనే మన కదురవస్థ సంఘటిల్లినది. మన
యాయు పల్పమైనది. ఇప్పుడైనను సత్పథమున చరించెదము.
గాక ! ధర్మనిరతులమై, సోదరమానవులయెడ ప్రేమాస్పదు
లమై మెలగితమేని మన యాయుఃప్రమాణము ద్విగుణీకృత

మగుచు నెనుబదివేల హాయనములవరకును వృద్ధి నొందును. మైత్రేయ బోధిసత్వుడు భూలోకమున నవతరించి బౌద్ధ ధర్మముల నుపదేశింప మొదలుపెట్టినపుడు శాఖ్యసింహునిచే నుపదేశమంది సంసారసౌఖ్యముల త్యజించి, సన్యాసదీక్ష గై కొనినవారికిని, త్రిశరణ్యముల స్వీకరించి, పంచనిషేధములను అష్టవర్జితములను నుపవసించుచు మణిశ్రీయమును పూజించు వారలకును తొలుదొల్త కైవల్యము నొసగును. పూర్వకర్మ ఫలితముగ నీజన్మమున బౌద్ధమతస్వీకారము లభించువారలకు పిదప ముక్తి నొసగును.”

ఈ మనుజుని వాక్యపుంజములు సూత్రభాగములోని వని దలచి మనఃఫాహియాను వానిని వ్రాయబోవుచుండ నా తడు “ఈవచనములు నావియెగాని యేసూత్ర మూలము లోనివిని గా”వని తెల్పుటచే మన పధికుడు తత్ప్రయత్నముల విరమించి యూరుకొనెను.

నలువదియవ ప్రకరణము

సింహళతీరమున నోడ నెక్కి ఘాహియాను చీనాకు బోవును.

ఘాహియాను సింహళద్వీపమున రెండువత్సరములు నివసించి మడికొన్ని బౌద్ధగ్రంథముల సముపార్జించెను. “మహేశ” ♦ శాఖీయులకు ప్రమాణగ్రంథమగు వినయ పీఠికయు దీర్ఘాగమసంయుక్తాగమ సూత్రములును, *సంయుక్త సాంఖ్యపీఠికయు ‡ మున్నగు నపూర్వ సంస్కృతగ్రంథము లాతనికి లభించినవి. ఇవి చీనాదేశమున నెచ్చటను గాన రానివి. ఇట్టి యమూల్య గ్రంథరాజముల వెంటగొని యాత డొక పెద్దవర్తకనౌక నెక్కి సింహళమునుండి చీనా సామ్రాజ్యమునకు బయనమయ్యెను. ఈయోడపై నిన్నూరు మంది బాటసారులుండిరి. తుపానువీచి ప్రమాదముసంభవించు నెడల, పాంధులప్రాణరక్షణార్థ ముపయోగపడుటకై చిన్న నావయొకటి యీనౌకకు వేలాడగట్టబడి యుండెను. గాలి

♦ మహేశశాఖ సర్వాస్తివాదశాఖలోని యొక యుపశాఖ.

* హీనయానసూత్రములకు “అగమము” లని పేరు. ఇవి చతుర్వి భాగములుగ విభజింపబడినవి. అందు ప్రథమ విభాగమునకు దీర్ఘాగమము అనియు, తృతీయవిభాగమునకు సంయుక్తాగమములనియు బేర్లు. ప్రథమవిభా గమున గన్యాసులు పాఠింపవలసిన శిక్షణనియమములు వివరింపబడినవి.

‡ ఈ పీఠిక బౌద్ధవాఙ్మయమున చతుర్థపీఠికగ ఒరిగింపబడెను. కాని బౌద్ధవాఙ్మయమున నిష్పండిగ్రంథ మెచ్చటను గానరాకున్నది. కాలవా హినిలో గలిసిపోయి యుండవలెను.

యనుకూలముగ వీచుచుండ ప్రాగ్విశాఖముఖయై యోడ మె
ల్లగసింహళతీరమునుండి బయలుదేరి, మూడుదినముల వరకును
సురక్షితముగ బ్రయాణమొనర్చినది. నాల్గవదినమున నాకస
మున తుపానులక్షణములు గన్పించినవి. క్రమముగ సమీర
ములు ప్రచండమై భీకరమయ్యెను. ఈ ప్రళయ మారుతమున
కాయోడ మద్యమునుద్రావి మత్తిల్లిన మనుజునిపగిది నడి
సముద్రమున నూగులాడజొచ్చినది. తీవ్రవాయుఘాతముల
భరింపజాలక మరికొంతవడి కది పగిలి చిల్లివడెను. ఆరంభము
నుండి జొరజొరసముద్రజలములు లోనికి ప్రవహింపదొడ
గినవి. ఆ యోడలోని బాటసారులగుండె లవిసిపోయెను.
ఓడలోనుండిన చావునిక్కమని భీతిజెంది వార లోడకు గట్ట
బడియున్ననావలో నెక్కి ప్రాణముల రక్షించుకొనుటకై
తొక్కులాడజొచ్చిరి. కాని యదియు నసంభవ మయ్యెను.
అచిన్ననావలో నిన్నూరుపాంథు లొడ్డుచేరు పెట్లు? అందరును
యాక్షుద్రనౌకలోని కురుకుటకు సిద్ధమగుచుండ, ప్రమాదము
వాటిల్లు నని దిగులొంది యోడనావికులు సాహసించి నావకు
గట్టబడియున్న త్రొళ్లను తెగనరికిరి. నావ తృటిలో నాభయం
కరసముద్రమునబడి యదృశ్యమై పోయినది. పాంథులయాశ
లడుగంటినని. నౌక నీటితో నిండిపోవుచుండెను. ఓడలో
ప్రయాణముసల్పు వణిజు లందరును వెనుకముందు లారయక
తమకడనుండు భారమగు సరకులనెత్తి సముద్రమున ఒడవేయ
సాగిరి. ఘాహియాను తన “కుండిక”ను (పాత్రను) మరికొన్ని
వస్తువులను జలధిలో జారవిడిచెను. భారతవర్షమునుండి గొని

వచ్చుచున్న గ్రంథరాజములను, శాస్త్రవిగ్రహములను నావికు లెక్కడ సీటిలో బార్నవెచెడరో యని దిగులుపడుచు మన ఫాహియాను యవలోకి తేళ్వరునిపై చిత్తము నిల్పి, “దయా మయా! యీ యుషద్రవమును దప్పింప నీదియె భారము. శాస్త్రధర్మముల నరయుటకై కడుదూరము ప్రయాణమునల్పి తిని. ఇప్పుడీనడిసముద్రమున జిక్కువడితిని. నీ యద్భుతమహి మచే నన్నుమరల చీనాసామ్రాజ్యమున జేర్చి రక్షింపు” మని ధ్యానింపజొచ్చెను.

ఇట్లే తుపాను కడు భయంకరముగ పదమూ డవఱారాత్రములు వీచినది. ఎట్టకేలకు ఓడగొట్టుకొనిపోయి యొకదీప్వమునుజేరుకొన్నది. అంతట వాయువేగముతగ్గినది. తరం గముల యద్భుతము చల్లారెను. ప్రమాదముతప్పినది. ఓడయ దుగునబడిన రంధ్రము గాన్పించెను. చిల్లికప్పివేయబడెను. ప్ర యాణము మరలయథాస్థితిగ సాగెను. కాని యిప్పుడైనను ఓడ సురక్షితముగ యొడ్డుచేరు నను నాశ లేకుండెను. ఒకగండము దప్పిన మఱియొకటియెదురగుచుండెను. ఆపరిసరసముద్రప్రాంత మంతయు నోడదొంగలకు స్థావరము. వారికంటబడిన నొక దప్పించుకొనిపోవుట కల్గ. దరి గాన్పింపదు. కనుచూపుమేరదూర మున నెటుజూచినను మహాజలరాశి. అపారపారావారమే గా న్పింపజొచ్చినది. ఓడ యేదిశకుబోవుచుండెనో తెలియకుండెను. దిక్కులు తెలిసికొనుట దుస్సాధ్యమయ్యెను. సూర్యచంద్రనక్ష త్రగణములగతినిబట్టియే నావికు లోడను నడువ జొచ్చిరి. ఆకస ము మేఘావృతమై చీకట్లుగ్రమ్మి నక్షత్రరాసులు గానరానపు

జోడ వాయుదేవుని హస్తమున బంతియై యాతడు గొని పోయినచోటికెల్ల బోవుచు నడువజొచ్చినది. నిశానమయముల ననిలకాంతుల బురుడించు తఱుకుల గ్రక్కుచు బడుచు లేచుచుండు తరంగమాలికలు దప్ప వేరెవ్వియు గానబడవయ్యెను. అప్పుడప్పుడు సముద్రజలములనివసించు క్రూరనక్రమహాకచ్ఛపాది జీవరాసులు దృష్టిపథమున బడుచుండెను. దారియు తెన్నును గానక పవనఘాతములకు గురియగుచు, నామహాసముద్రమున జిక్కుకొనుట గాంచి యేమిగతియని పాంథులు దిగులుపడజొచ్చిరి. అచ్చటి సముద్ర మంతయు మహాయగాధ మగుటచే లంగరువైచి యోడ నాపుటకై నను సాధ్యపడకుండెను. నాలుగయిదుదినము లిట్లు గడచినవి. ఓడ ప్రభంజనుడు కొనిపోయినట్లెల్ల బోవుచు యాయంధకారమున బడి ప్రయాణమొనర్చినది. ఐదవనాడు భాగ్యవశమునమబ్బులు విడిపోయినవి. అంబరవీధి ప్రశాంతమై తారకాగణములు గాన్పింపదొడగెను. దిక్కులు తెలియజొచ్చినవి. పాంథులమోములు వికసించినవి. నౌక సరియగుమార్గమునుబట్టినది. కాని యంతటితో కష్టములు గడచిపోవలేదు. సముద్రజలములలో మహాశిలలు మణగియుండును. వాని దాకెనేని యాయుపద్రవమును దప్పింప నేరికని శక్యముగాదు. ఓడ వ్రయ్యలై వికావికలగును. పాంథుల కి క బ్రతు కెక్కడిది!

ఇట్లు చిత్తసంక్షోభమునకు గురియగుచు ఎప్పు డేప్రమాదము వాటిల్లునో యని ప్రాణము లరచేత నిడుకొని యా బాటసారులు తొంబదిదినములు ప్రయాణమొనర్చి యెట్టకేల

కు “యవ” ద్వీపమును నొక ద్వీపమును జేరిరి. ఇచ్చట బ్రాహ్మణమతము మున్నగాగల దుర్మతములెమిగుల ప్రజలముగ నుండెను. బౌద్ధమతము కడు దైన్యస్థితియం దుండెను.

మన ఫాహియాను యవద్వీపమున నైదుమాసములుండి పిమ్మట నొకవర్తకనొక నెక్కి మరల బయలుదేరెను. ఈ యోడపై గూడ సిన్నారుపాంధులుండిరి. ఏబదిదినములకు నరిపోవు సంబారములు మాత్రమి “జలవాహిని” పై నుండెను. ఆషాఢబహుళ విదియా దినమున, గాలి యనుకూలముగ వీసరుచుండ నోడ యీశాన్యదిశాభిముఖమై బయలుదేరినది.

వాంగ్ ఛాపట్టణము మన బాటసారుల గమ్యస్థానమగుటచే యోడ యీశాన్యదిశగా బోవుచుండెను. వారొక్కమాస మెట్టిప్రమాదము నెరుగక సురక్షితముగ ప్రయాణమొనర్చిరి. అంతట కష్టములు మరల ప్రారంభమైనవి. ఒక్కనాటిరేయి రెండవ యామమున నాకస్మికముగ గగన భాగమంతయు మేఘావృతమై భీకరమగు తుపాను వీవదొడగినది. హోరున వర్షము గురియజొచ్చినది. ఆయుత్పాతలక్షణములగాంచి బాటసారులప్రాణము లెగసి పోయినవి. ఫాహియాను ‘రక్షింపు’మని యవలోకీతేశ్వరుని ప్రార్థింపసాగెను. వాని యనుగ్రహమువలన నెట్టిహానియు దొరలకుండ యారేయి గడచెను. ప్రభాతమైనతోడనే యా యోడలోని బ్రాహ్మణమతావలంబు లందరు నొక్కచోట సభదీర్చి యిట్లు వితర్కింపసాగిరి. “మన యోడలో నీబౌద్ధసన్యాసి యుండుట

వలననే మన కీ విపత్తు సంభవిల్లినది. మన మీతని నీ ప్రాంతముననుండు ద్వీపములలో నేదేని యొక ద్వీపమున దించి పోయితిమేని మన కీయాపద దప్పును. ఒక్క మానవునికొరకై యిందరి ప్రాణముల గోల్పోవుట మిగుల యవివేకము.” అదృష్టవశమున నాయోడపై ఛాహియానుని కొక మిత్రుడుండెను. ఆతడు వీరల దుష్ప్రయత్నముల కర్ణాకర్ణిగ విని వెరగుపడి యొక్కపరుగున వారికడకుజని “నిర్దయులారా! మీ రొనర్పు దురాలోచన నాకు దెలిసినది. మీ రీశ్రమణకుని నిందెచ్చటనైన విడచిపోయెదరేని, నన్ను నాతనితో దింపి పోవుడు, లేదేని నన్ను చంపివేయుడు. దయాశూన్యులై యాతనికి హాని దలతురేని, హన్ను సామ్రాజ్యమును జేరినవెనుక, ఆరాజ్యనృపునికడ కేగి మీచెయ్యములు సర్వమును వాని కెరిగింతును. చీనాసామ్రాజ్యవిభుడును బౌద్ధమతావలంబుడే యని గుర్తెరుగుడు. భిక్షువులయెడ యాతని కమితమగు పూజ్యభావము. వారి కెట్టిహాని సంభవించినను ఆతడు సహింపడు” అని వారింప వణిజులు భయభ్రాంతులై అట్టి దారుణమున కొడిగట్ట సాహసింపరైరి.

తుపాను క్రమముగ ప్రచండమై భీకర మయ్యెను. గగనతలమంతయు కారుమబ్బులచే నావరింపబడెను. పెక్కు దినములవరకును దినకరుడు గాన్పింపడయ్యెను. నల్లడల చీకట్లు గ్రమ్మి మార్గము గానరాకుండెను. కర్ణధారి యోడను తప్పుతోవ బట్టించెను. ఇట్లేతుపాను ప్రళయాభీలముగ దెబ్బదియహోరాత్రములు విసరెను. ఓడలోని సంభారములు హాస్వమైనవి. త్రాగుటకు ఉదకముగూడ కరవయ్యెను. శాక

పాకములకు సముద్రజలమునే ఉపయోగించుచు బాటసారులు మంచిసీటిని అపురూపముగ వాడుకొనవలసివచ్చినది. కొంత కాలమున కదియు శూన్యమైనది. ఎంతకును దరి గాన్పింప కుండెను. ఆహారవిహీనులై పాంథు లా నడిసముద్రమున జీవముల బాయవలసినట్లుండెను. అంతట నావికు లందరును గలసి కర్తవ్య మాలోచింపసాగిరి. “మన మీసరికే వాంగ్ఛానగరమును చేరియుండవలసినది. ఈపట్టణమును జేరుట కేబదిదినములకంటె నెక్కువకాలము బట్టదు. గడువు చాటి పెక్కుదినములు గతించినవి. చూడ, యోడ మార్గము దప్పినట్లు దోచుచున్నది” అనినిర్ణయించి, యేదేని యొడ్డుజేరు కొనుట తేమకరమని దలచి ఓడను వాయవ్యదిశగా మరల్చిరి. పండ్రెండు దినము లట్లు ప్రయాణమొనర్చి యెట్ట కేలకు, చన్నాంగు మండలపు సరిహద్దులలో ‘లో’ పర్వత ప్రాంతపరిసరములందు ఒడ్డుజేరిరి. అచ్చట వారికి సలిలమును, శాకాది తినుబండములును పుష్కలముగ లభించినవి. గండము దప్పినది.

ఎన్నియో కష్టముల బడి గండముల గడచి, భీకర సమీరములకుగురియై, ఆకస్మికముగ యొడ్డుజేరుట యీ పాంథుల కెంతయు సంతస మయ్యెను. ఆదేశలక్షణముల బరికించి తాము జేరుకొనినది చీనారాజ్య మనికూడ గుర్తించి వారలు ఆనందపరవశులైరి. కాని యాపరిసర మంతయు జనశూన్యమై మనుష్యసంచారమేకానరాని నిర్జనప్రదేశ మగుటచే అది యేప్రాంతమైనదియు దెలిసికొనుట వారికి గష్టమయ్యెను. వాంగుఛౌ పట్టణ మింకను ముందే

యున్నదని కొందరును, దాటివచ్చితిమని కొందరును వాడు
లాడజొచ్చిరి. అడిగి తెలిసికొనుటకైన నా దాపున నెచ్చ
టను నునుష్యులయలుకుడు వినరా దయ్యెను. ఎవ్వరేని
మనుజులు గాన్పించినయెడల అది యేప్రాంతమో అరసివచ్చెద
మని యీపాంథులలో కొందరు సాహసు లొక నావ నెక్కి
యాచెంతనే ప్రవహించుచున్న యుష్పటేటిప్రవాహమునబడి
పోయిరి. అట్లు కొంతదూర మేగునరికి అదృష్టవశమున మృగయా
వినోదార్థమై యా ప్రాంతమున దిరుగుచుండిన ఇరు
వురు మనుజులు దూరమున వారికంట బడిరి. అందులకెంతయు.
నంతసించుచు వారిని కేకవెట్టి యామృగయుల తమవెంట
యోడకడకురమ్మని గొనివచ్చిరి. ఓడలోనిబాటసారు లందరును.
చీనాభాషనెరుగని యన్యదేశీయు లగుటచే ఫాహియానుని.
బిలిచి యా నూతనపురుషులతో సంభాషింపుమనిరి. ఫాహి
యాను వారితో నిట్లు మాటలాడసాగెను.

ఫాహియాను—అయ్యా! మీ రెవ్వరు?

నూతనపురుషులు—మేము బుద్ధుని యనుచరులము.

ఫాహి—ఈపర్వతప్రాంతమున కేల వచ్చితిరి?

నూ.పు—(వెలవెలబోవుచు) + బుద్ధభగవానుని కర్పింప
మధురఫలముల గొనిపోవుటకై వచ్చితిమి. రే పాశ్వ
యుజపౌర్ణమి. పర్వదినము.

+ నిజముగ వీరు జీవహంతకులగు వేటగాండ్లు. వినోదమునకై
మృగముల సంహరించుటకే యచ్చటకు వచ్చిరి. కాని తాము బుద్ధుని.
యనుచరులమని చెప్పినచో కామయాంబరధారియగు ఫాహియాను సంతో
సించునని అట్లు వచించిరి.

ఫాహి—ఇది యేప్రాంతము?

నూపు—ఈ కనుపడునవి ‘చెన్నాంగు’ మండలపు సరిహద్దులు.
ఈ ప్రదేశమంతయు సిన్నవంశజులచే పరిపాలింప
బడు “చింగ్ ఛా” రాజ్యములోని యంతర్భాగము.

అది విని ఆ యోడలోని వణిజులు గమ్యస్థానమును
జేరుకొంటిమిగదా యని సంతోషస్వాంత్యులై డమ సరకుల
వన్నిటిని ఒడ్డుజేర్చి చెన్నాంగు నగరమునకు బంపివైచిరి.

చెన్నాంగునగరాధీశ్వరుడగు ‘లీయూ’ బౌద్ధమతావలం
బుడు, ధర్మనిరతుడు. మూరదేశములకేగి బౌద్ధగ్రంథముల,
విగ్రహముల వెంటగొని యెవ్వరో యొకశ్రమణకుడేతెంచెనను
వార్త వినినతోడనే యాతడు పరివారసమేతుడై మన ఫాహి
యానున కెదురేగి యాతని దన రాజధానికి దోడ్కొని
పోయెను. తక్కుటి వణిజులు ‘యాంగ్ ఛా’, పట్టణమునకు మరలి
పోయిరి. చెన్నాంగుపట్టణమునుండి ఫాహియాను చింగ్ ఛా
మండలాధిపునిచే నాహ్వానింపబడి అతనినగరమునకరిగి వర్ష
ఋతువుగతించువరకు నందే యుండెను. అచ్చటనుండి యాతడు
తన్నగ చెంగన్నగరమునకు బోవ నభిలషించెను. చెంగన్నగర
మాతని నివాసము. అతడు దానిని విడిచి చాలకాల మైనది.
అచ్చటి బాల్యమిత్రుల జూచి యేండ్లు గడచినవి. దాని
నొక్కసారి చూచిపోవుదమని మన ఫాహియానున కాతు
రత గల్గెను. కాని యంతకంటెను అవశ్యముగ నిర్వర్తింప

వలసిన పవిత్రకార్య మింకను నిర్వర్తింపబడవలసియే యుండుటచే నతడు సత్వరముగ చీనాసామ్రాజ్యరాజధానియగు “నాన్కింగు” నగరమునకుబోయి అచ్చటి జౌద్ధసన్యాసులకు తాను గొనివచ్చిన సూత్రగ్రంథముల నొసగి ధన్యుడయ్యెను. ఆతని సంకల్ప మిడేరినది.

ఫాహియాను చెంగన్నగరమునుండి బయలుదేరి ఆరుదీర్ఘవత్సరములు ప్రయాణమొనర్చి మధ్యభారతమును జేరెను. అచ్చట జౌద్ధగ్రంథముల వెదకుచు, సంస్కృత భాష నభ్యసించుచు ఆరేండ్లు గడపెను. పిమ్మట అచ్చట నుండి పయనమై ఓడనెక్కి, మూడేండ్లకు నిజరాజ్యమును జేరుకొనెను. మార్గమున నాతడెన్నియో రాజ్యముల సందర్శించెను. గోబీయెడారిమొదలు పశ్చిమమున భారతవర్షము దనుక విలసిల్లిన దేశములందు నివసించు భిక్షుకసంఘముల సౌజన్యవర్తనమును వీక్షించినాడు. అందలిజనసంతతులలో జౌద్ధమతముగల్పించిన యద్భుత పరివర్తనమును జూచి యానందించినాడు. చీనారాజ్యమున గలసోదరశ్రమణకు లిట్టి చోద్యముల నెన్నడును కనివిని యెఱుగరు. మార్గమున అమిత కష్టములబడి శ్రమలకోర్చి ఎట్టకేలకు ఫాహియాను చీనారాజ్యమునకు మరల దిరిగి వచ్చెను. సముద్రయానమున నాతని కెన్నియో ఆపదలుసంఘటిల్లినవి. ఆమణిత్రయప్రభావముచేత అన్నియు గడచి యాతడు సురక్షితముగ నిల్లుచేరగల్గెను. తక్కటి

శ్రీమణకులు గూడ తా గాంచిన వింతల నాలకించి ఆనందించు
టకై తన యాత్రావృత్తాంతము నాతడు వెదురుపలకల
మీదను చీనాంబరములపైనను వ్రాసెను.

నం పూర్ణము.

—

English-Telugu Dictionary.

Technical & Scientific

EDITED BY

Digavalli Venkata Siva Rao, B.A., B.L.

530 Pages

Price Rs. 2-8-0

Approved by the Text Book Committee Madras, for use in Libraries. Vide Fort St. George Gazette 16-4-35. Page 258.

CONTAINS:

Telugu Synonyms, Meanings, Explanations and Definitions of English Words and Phrases relating to Politics, Economics & Law; Public Finance, Stock-Exchange, Business and Co-operation;

Mathematics, Physics & Chemistry, Biology, Botany Physiology, Zoology & Anatomy; Astronomy; Physiography and Geography; Hygiene & Medicine; Logic and Philosophy Etc., Etc.

With a Glossary of Hindustani words, Comparative Tables, Statistics, etc.

Recognized as the standard authority and used in High Schools teaching Scientific Subjects in the vernacular and in Courts and Offices where translation is a daily necessity.

"A very useful publication"—Sir Vepa Ramesam.

"The first of its kind in Telugu and supplies a long felt want. Bears evidence of labour and research."—Sir Alladi.

"Is sure to prove indispensable for purposes of reference in all Public Libraries and in Government and other offices where translation from English to Telugu and *vice versa* has to be done... All honour is due to pioneers like Mr. Siva Rao"—The Hindu.

"Is sure to be extremely useful not only to students but also to public workers, writers, journalists and others"—Krishna Patrica.

"The author has done a valuable service to the Andhra Desa"—Bharathi.

"It is an ornament to the Telugu language"—Grihalakshmi.

ఇంగ్లీషు - తెలుగు

పారిభాషిక నిఘంటువు

“వ్యవహారకోశము - శాస్త్రపరిభాష”

కలసిన సంపుటము

530 పుటలు. వెల రు 2-8-0 లు.

కర్త : దిగవల్లి వేంకట శివరావు, బి. ఏ, బి. యల్.

ఆధునిక రాజకీయార్థిక శాస్త్రవిజ్ఞానము, ప్రకృతిశాస్త్ర పరిశోధనలు, ప్రపంచ ప్రజాజీవనములను గూర్చిన నూతనభావములను సాంకేతికములుగా వార్తాపత్రికలందు, గ్రంథములందు, సంభాషణలందు వినవచ్చు పదివేల ఇంగ్లీషు పారిభాషిక పదములకు తెలుగున పర్యాయపదములు, విభులార్థములు, నిర్వచనములు వ్యాఖ్యానములు గల విజ్ఞాన కోశము. కొన్నివందల హిందూస్థానీ పదములు, వానికి తెలుగు ఇంగ్లీషు పర్యాయ పదములు గలవు. ప్రపంచరాజ్య విస్తీర్ణము, జనసంఖ్య, చలామణియు చెలువు పట్టికలును ఇంగ్లీషు దేశవాళీ తూనిక కొలతలు, మానములుగల అనుబంధములును గలవు. ప్రభుత్వమువారి తెలుగు తరుమా పరిక్షలకు బోవువారికి తెలుగు తరుమా యవసరముగల గ్రామ పంచాయితీ, మునిసిపల్, జిల్లాబోర్డు సహకారసంఘముల ఉద్యోగులకు వర్తకులకు భీమా ఏజంట్లకు, వైద్యులకు, గ్రంథకర్తలకు, ఉపాధ్యాయులకు ఎల్లప్పుడు చేత నుండవలసిన అమూల్య గ్రంథము.

“కోర్టులు, రాజకీయములు, శాస్త్రీయవిషయములకు సంబంధించిన అనేకపదములకు అర్థములు వ్రాయబడినవి. వ్యవహారస్థులకు, దేశ సేవకులకు విద్యార్థులకు, వ్యాసరిచయితలకు, దీనివలన గలుగు ప్రయోజనము అనంతములు. అంధ్రభాష కిది అమూల్యభూషణము. విద్యాధికులనేకుల ప్రస్తుతులందినది. పాఠ్యగ్రంథనిర్ణయ సభవారిచే గ్రంథాలయోపయోగనిమిత్త మంగీకరింపబడినది.” —గృహలక్ష్మి, మార్చి 1935.

విద్యార్థులకేగాక ప్రచారకులు, లేఖకులు, పత్రికాసంపాదకులు మొదలగువారికెల్ల జాల నుపయోగముగ నుండగలదు. —కృష్ణా పత్రిక.

వ్యవహారపరులేగాక కేవలము భాషాభిమానులును, దీనివలన గొప్ప ప్రయోజనములు పొందగలరు. —భారతి, భావ సం|| ఆషాఢము.

దిగవల్లి వేంకట శివరావుచే రచియింపబడిన
ఇ త ర గ్రంథ ము లు

సహకారవస్తు నిలయోద్యమము

గ్రంథాలయములం దుంచుటకు మద్రాసు టెక్స్టుబుక్స్-కమిటీవారు
ఆమోదించినారు (ఫోర్టుసెంట్ జార్జి గజెట్ 16-4-35, పుట 256)

ఇది సహకారకాస్త్ర సిద్ధాంతములును దేశీయ దేశాంతరసహకారోద్యమమును అందుకు సంబంధించిన రాజకీయార్థిక సమస్యలను విపులముగా చర్చించు ఉత్తమగ్రంథము. రాష్ట్రీయసహకారోద్యమచరిత్ర, సహకారోత్పత్తి, కృషి, పరిశ్రమ, వ్యాపారములు, ప్రజారోగ్యము విద్యనభివృద్ధిచేయు గల సహకారపద్ధతులు, భారతదేశ ప్రజాజీవనము, పారిశ్రామికాభివృద్ధి గ్రామపునర్నిర్మాణములను గూర్చిన ప్రకరణములు నిందుగలవు. భారతదేశ ప్రజల ఆర్థికస్థితిగతులను ప్రభుత్వాదాయ వ్యయపద్ధతులను ప్రపంచము లోని ఇతరదేశములవానితో పోల్చిచూపు స్థితిగతి రెక్కలును మనదుస్థితిని తొలగించు మార్గములను నూచించు వ్యాఖ్యానములును గల 'భారతదేశ స్థితిగతులు' అను 66 పుటల అనుబంధముకూడ గలదు. ఇది కృష్ణజిల్లా కో-ఆపరేటివ్ ఫెడరేషనుచే ప్రకటింపబడినది. 260 పుటలు

సాదాబైందు ఖల రు 1—0—0 క్యాలికోబైందు ఖల రు 1—4—0

అధినివేశస్వరాజ్యము

విజ్ఞానచంద్రికలోని 40 వ గ్రంథము.

బ్రిటీషుసామ్రాజ్య స్వయాపస్వభావములు, స్వరాజ్యప్రయోజనము, అధినివేశస్వరాజ్యచరిత్ర, అధినివేశస్వరాజ్యసమస్యలు, ఫెడరలు రాజ్యాంగవిధానము, ప్రజాప్రభుత్వ ప్రాతినిధ్యపద్ధతులు, కనడా డొమినియను, ఆస్ట్రేలియా కామన్వెల్త్, ఐరిషు ఫ్రీస్టేటు ఆంగ్లరాజ్యాంగములనుగూర్చి ప్రత్యేకప్రకరణములలో చర్చించు ఉత్తమ రాజ్యాంగ

శాస్త్రగ్రంథము. నూతన ఇండియా రాజ్యాంగ చట్టములోని స్వాతంత్ర్యము లేని స్వపరిపాలనము, మినహాయింపులు, రక్షణలు, గవర్నరు, గవర్నరు జనరలుల నిరంకుశాధికారముల స్వభావము, చక్కగా గ్రహించుట కిది తోడ్పడగలదు. వివిధదేశ ప్రజల అర్థికస్థితిగతులు ప్రభుత్వాదాయ వ్యయ పద్ధతులు పోల్చి జూపు స్థితిగతిలెక్కల జాబితాలు కిరి కలవు. ఇది “అధి నివేశ స్వరాజ్యము, ప్రపంచ రాజకీయములనుగూర్చిన ఉత్తమ గ్రంథ”మని హిందూపత్రిక ప్రశంసించినది. దీని పాఠ్యస్థ్యమునుగూర్చి ఆంధ్రపత్రిక సంపాదకీయ వ్యాసమున ప్రచురించినది. 250 పుటలు. వెల రు. 0-12-0.

దక్షిణాఫ్రికా

విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమాలలోని కిరి వ గ్రంథము.

దేశచరిత్ర, రాజ్యాంగచరిత్ర. భారతీయులబాధలు, గాంధీమహాత్ముని సత్యాగ్రహచరిత్రము నిందుగలవు.

అనేకపటములు. కాలిక్టోబైండు—432 పుటలు. వెల రు 2-0-0

భారతదేశ స్థితిగతులు

వివిధదేశప్రజల అర్థికపరిస్థితులు, ప్రభుత్వాదాయవ్యయవిధానములు పోల్చిచూపు స్థితిగతిలెక్కలు - 72 పుటలు. వెల రు 0-2-0

ఆంగ్ల రాజ్యాంగము 30 పుటలు వెల రు 0-1-0

అంకుల్టామ్ కథ “అంకుల్టామ్కాబిన్” అను నుప్రసిద్ధ నవలకు తెలుగు. 34 పుటలు—వెల రు 0-1-0

వలయువారు :- దిగవల్లి వేంకటశివరావు బి.ఏ., బి.యల్., బెజవాడ.

బౌద్ధమహాయుగమునుగూర్చిన అభిప్రాయములు

“మా మిత్రులు శ్రీయుత వేలూరి సత్యనారాయణగారు బౌద్ధమహాయుగ మను యితహాసగ్రంథమును తేటతెనుగున నూతనఘక్కిని రచించి అంధ్రదేశమునకెంతయు అమూల్యమైన సేవజేసిరని చెప్పటలో అతిశయోక్తి యెంతమాత్రము లేదు. శ్రీసత్యనారాయణగారు తమ గ్రంథమందు అక్కడక్కడ అప్పటప్పటి భారతవర్ష పరిస్థితులను అప్పటప్పటి పరదేశచరిత్రలతోపోల్చి చూపి భారతవర్ష వైభవమును నూతనకౌంతులతో చూపించిరి. ఈసందర్భములందు వారు వర్ణించిన వర్ణనలు హృదయానంద కరముగనుండి, వీనినిగూర్చి యింకను యెక్కువ పరిశోధనలు గావించిన యెడల యెట్టి నూతనాంశము లుట్టిపడునోయను ఆశ సత్యపిపాసులకు, రసజ్ఞులకు నోటివెంట నూటలూరించును. చివరిదియగు ఉపసంహారప్రకరణమందు వారురచించిన 80 ఘటములు అక్షరములను రత్నములతో పొదిగిన ఫలకము లని చెప్పనొప్పును.”

—అంధ్రపత్రిక 30-4-1928.

“విషయవివరణము దేశభక్తిని ఉద్దీపింప జేయునదిగను, చేర్చబడిన చిత్రములు నాటి భారతకీర్తిని ప్రస్ఫుటముచేయునదిగను ఉన్నవి. ప్రతి యాంధ్రుడును తప్పక చదువతగిన ఉత్తమగ్రంథములయందు ఇది యొకటి. అంధ్రగ్రంథాలయములకు ఆలంకారప్రాయమగు గ్రంథము.”

—అంధ్రభూమి, మే నెల 1936.

“క్రీ. పూ. 575 మొదలు క్రీ. శ. 650 సంవత్సరము వరకుగల భారతదేశచారిత్రము ఈగ్రంథమున వర్ణింపబడినది. కేవలము విద్యాలయ పరీక్షల కుపయుక్తములగు, సారములేని చరిత్రాంశములతో గ్రంథమును సమకూర్చక, మన పొచ్చిన నాగరికతను, పూర్వోన్నత్యమును, రాజ్యాంగ వైభవమును, వాణిజ్యసంపదను, కళాకౌశల్యమును, రణప్రావీణ్యమును హృదయపటముల జీర్ణించు రమణీయ వర్ణనములతోను, సమచిత వ్యాఖ్యానములతోను, పొచ్చినాధునికయుగ సాదృశ్య వైదృశ్య నిరూపణములతోడను ఈ గ్రంథమును జీవకళ లూరింపజేసిన గ్రంథకర్తగా రభివందనీయులు.”

—అంధ్రప్రజ, 21-3-36.

A. S. Rao

186

“బౌద్ధమహాయుగము చదువుచు నేను పొందిన యానందమునకు
మేరలేదు.”
—మంగిపూడి వేంకటశర్మగారు.

“34వ కుసుమమగు ‘బౌద్ధమహాయుగము’ అను అమూల్య
గ్రంథమును రచించి మామండలి కొసగినందులకు సుప్రసిద్ధ దేశభక్తు
లగు శ్రీయుత వేలూరి సత్యనారాయణగారికి మేమెంతయు కృతజ్ఞులము.”

—శ్రీ అయ్యదేవర కాశేశ్వరరావు పంతులుగారు,
కార్యదర్శి, విజ్ఞానచంద్రికామండలి.

“In this book the learned author traces in an easy flowing
style, the history of Buddhist India to the death of Harsha. The
book is an excellent specimen of picturesque history and the
author's attempt to make history read like a novel is a laudable
one. The book is in every way a great success and deserves a
place in every library of this country.”

—The Indian Express, 21-3-36.

“It is a Scholarly Work written in flowing and enchan-
ting style and covering the period from 575 BC to 650 AD.....
The work is a useful, interesting and instructive piece of his,
which ought to find a place in every Library in Andhra Desa.”

R. SUBBA RAO GARU, M.A., L.T.,

History Lecturer, Govt. Arts College, Cor. Member,
Ind. Hist. Records Commission etc. etc.

అంగ చరిత్ర

(ద్వితీయఖండము)

ట్యూడరు వంశావళి

ఇది సముద్రములరాణి యనిపించుకొని రవి యస్తమింపని నేటి బ్రిటిషు మహాసామ్రాజ్యమును నిర్మింపగల్గిన అంగదేశ చరిత్రలోని ద్వితీయ ఖండము. అంగదేశ చరిత్రయందలి తేజోవంతమగు ఆశ్వాసము. ట్యూడరుల రాజనీతి, రణకౌశలము, కార్యచతురత, వారి విచిత్ర నిరంకుశ పరిపాలనా జైభరులు, క్రైస్తవ మతసంస్కరణ మహోద్యమ చిద్విలాసములు, పరమతవిద్వేష తుపాగ్నికీలలు, కేధరిక్కు ప్రాటెస్టంటుల జైరము, 'రుధిర క్రియ' చిత్రవధలు, ఎలిజబెత్తురాజ్ణి మహోత్సృష్ట పరిపాలన, స్పెయిన్ ఇంగ్లండుదేశముల విచిత్ర కలహములు, "నీటి శునకములు" అని పేరు పడినవారి చర్యలు, సముద్ర చౌర్యములు, అంగ్లదీవుల సముద్రాధిపత్యము, నాటి సాంఘిక జీవనము, మత, రాజ్యాంగ, పరిశ్రామికవ్యవస్థలు, మున్నగు చరిత్రాంశములన్నియు పూసగుచ్చినట్లు వివరింపబడినవి. చదువుచుండిన యొడలు జలదరించును. ప్రతియాంధ్రుడును చదువదగిన గ్రంథము. ఆంధ్ర యితహాసవాజ్మయమున నిట్టిగ్రంథ మింతవరకునులేదు. జల రు. 1-4-0

బౌద్ధాంధ్రము

'బౌద్ధయుగమునాటి' ఆంధ్రదేశచరిత్ర, నాటి ప్రపంచమున అగ్ర పీఠము నలంకరించిన ఆంధ్రప్రతిభ, మగధరాజ్యమునుగూడ జయింపగల్గిన ఆంధ్రుల కౌర్యపటిమ, వారి నాకాకౌశలము, శిల్పకళాపరిపూర్ణత, జగ ద్విఖ్యాతిమగు అమరావతి శ్రీపర్వతముల శిల్పరచనలు, భట్టిప్రోలు, అమరావతి, చినగంజాము, గుడివాడ, మోటుపల్లి, రామతీర్థము, నాగార్జునకొండ మున్నగు బౌద్ధక్షేత్రముల ప్రాచీనజైభవము, శాతవాహన, పల్లవ, సాలంకాయనులు, ఇక్ష్వాకులు, బృహత్పలాయనులు, విష్ణుకండినులు మున్నగు ప్రాచీన ఆంధ్రరాజవంశముల, రాజ్యాంగములు లోనుగాగల చరిత్రవిషయములన్నియో యిందు వివరింపబడినవి. ఆంధ్రసారస్వతమున అమూల్య గ్రంథము. జల రు. 1—4—0.

వైద్యమహా యోగము

౧

కర్త:—శ్రీయుత వేలూరి సత్యనారాయణగారు, బి. ఏ, బి. యచ్.

ఈ గ్రంథము విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమాలలోని 35 వ కుసుమ
ఇది మద్రాసు లెక్చర్ బుక్ కమిటీవారిచే గ్రంథాలయములం దుం
కొమోదింపబడినది. హిందూదేశచరిత్రయందు గావింపబడిన నవీన పరి
నలుగలిగి క్రీస్తుపూర్వము 548 నుండి క్రీస్తు తరువాత 750 వరకు గల
ప్రాధిక సంవత్సరముల భారతదేశచరిత్ర. ఆకాలమునాటి రాజులపాలన
ప్రజల స్థితిగతులు, రాజకీయ, సాంఘిక, మత పరిస్థితులు కన్నులకు
వట్లు వర్ణించు రసవత్తర గ్రంథము. బుద్ధుని కాలనిర్ణయము, అది శంకరు
వారి కాలనిర్ణయములను గూర్చిన చర్చ లిందు గలవు.

జైదిక, బౌద్ధ, జైన, అద్వైతమతముల ఉదయాస్తమయముల
చంద్రగుప్త, శ్రీహర్ష, శ్రీమఖ, శాతవాహయజ్ఞశ్రీ, శాలిశర్మ మొదలగు
మహారాజుల ఉత్కృష్ట పరిపాలనలును, మార్క, ఆంధ్ర, గుప్త, కనిష్క
మాళవ, హర్ష షేదలగు సామ్రాజ్యముల జైధవములును, గ్రీకు, శా
యవన, ప్రహ్లాద, హూణదేశయాత్రలును, వానిని భారతీయులెదుర్కొ
ప్రచండ సంరంధముల నడిపి దేశస్వాతంత్ర్యమును సంరక్షించిన యు
మును, భారతీయులు చేసిన, జపాను, సుమిత్రా, జావా, ఈజిప్టు, రోమ
గ్రీసు మొదలగు దేశములకు ప్రబోధకులనుండు బౌద్ధ, జైదిక ధర్మ
లను హిందవ నాగరికతను వ్యాపింపజేసిన స్థాపనకథనమును, నరేంద్ర
తక్షశిల, అమరావతి, కాశీ, ఉజ్జయిని మున్నగు విశ్వవిద్యాలయ
వృత్తాంతములును, ఆకాలమున కర్ణాటక కళిలు, శిల్పము, సాహిత్యము
ప్రకృతి శాస్త్రములు, నాకానిర్మాణము, విశ్వర్యము, పరాక్రమము
ధర్మము మొదలగు విషయములును ఇందు రసవంతముగా వర్ణింపబడి
వైది మృదుమధురము. అనేక చిత్రపటములు గలవు. 550 పుటలు.

వెల రు. 2-

వలయువారు,

గ్రంథకర్తకు, భీమవరం, పశ్చిమగోదావరిజిల్లా అని వ్రాయున

Check List

Book Number	CPQH 232	Date	20-5-20
Front Cover	Yes	Back Cover	Yes
Blank Pages	CI, II, IV, 156(A)		
Missing Pages	No		
Prepared	G. Sreecha	Scanned	Juathi
PS		Pages	264

